

СТРЕМЕЖ
СПИСАНИЕ ЗА ЛИТЕРАТУРА,
УМЕТНОСТ И КУЛТУРА

2021
Година LXVII, број 2

Издавач:

Национална установа – Центар за култура
„Марко Цепенков“ – Прилеп

За издавачот: Јасмина Мицовска Станкоска

Редакција:

Габриела Стојаноска-Станоеска (главна и одговорна уредничка),
Никола Маџиров и Иван Антоновски (уредници)

Лектор: Радослав Митрески

Дизајн на корица: Дарко Талески

Техничко уредување: Валентина Дукоска

Печати: „Андриано“ - Прилеп

Ракописите не се враќаат

Издавањето на списанието е овозможено со материјална поддршка од Министерството за култура на Република Северна Македонија

СОДРЖИНА:

ПРОЗА

Влада Урошевиќ: Стар коњак.....	5
Венко Андоновски: Коњак „Самбало“*.....	18
Тихомир Јанчовски: Трактат за љубовта.....	31
Габриела Стојаноска-Станоеска: Исто или не.....	35
Љупчо Петрески: Потклик	39

ПОЕЗИЈА

Ерол Туфан: Песни.....	45
Виолета Танчева-Златева: Дијалози.....	51
Митко Гогов: Песни.....	55
Слаѓана Атанасова: Песни.....	60
Васко Марковски: Хаику дневник.....	62

ПРЕПЕВИ * ПРЕВОДИ

Илма Ракуза: Песни.....	66
Едита Њевинска: Под површината (извадок од роман).....	72
Зафер Јалчинпинар: Песни.....	80

КРИТИКИ * ЕСЕИ * СТУДИИ

Лидија Капушевска-Дракулевска: Прослава на љубовта и на уметноста.....	84
Марија Ѓорѓиева-Димова: Романескен омнибус.....	89
Сузана Ѓорѓиевска: Пет куси критики за пет прилепски автора.....	101
Фросина Пармаковска: Психолошкото профилирање и други аспекти на романот „Трамонтана“ од Наташа Сарџоска	114
Тодорка Балова: Писмо до секуларниот писател.....	117
Иван Антоновски: „Проста и строга македонска песна“ – предизвик одново да ја исчитаме поезијата на Конески.....	119

ТЕАТАР

Сашо Блажески: Могила (фрагмент од драмата „Рокеришта“)....	123
--	-----

ЛИКОВНА УМЕТНОСТ

Каролина Мицевска: Миноски – творец на мигот.....	137
--	-----

IN MEMORIAM

Атанас Вангелов	140
Иван Антоновски: Слово за професорот Вангелов.....	144

ПРОЗА

Влада Урошевиќ

СТАР КОЊАК

1.

За коњакот „самбало“ првпат чув од едни пријатели кои, по враќањето од патување низ Грција, побрзаа да ме известат за нивните годинашни откритија. Тие зборуваа со одушевување за археолошките места што ги посетиле („Замисли, ја видовме кадата во која се бањала жената на мудриот Нестор!“), за манастирите („Дали си ја видел, во Метеори, иконата на свети Христифор со кучешка глава?“), за гастрономските уживања („На крајот од Ситонија, во Порто Куфо, има една таверна каде што печат лигни на скара полнети со бело сирење, суви сливи и млади ореви отстоени во оцет, тоа мораш да го пробаш!“). Но нивното главно откритие како да беше еден пијалак: на враќање, во Солун, пробале, за првпат, еден коњак за кој дотогаш не беа чуле – неговото име беше „самбало“, веројатно според името на производителот. Сосема случајно, во една слаткарница, за која ми рекоа дека се наоѓа токму наспроти влезот во Света Софија, му го почувствувале прво мирисот: некои Грци, веројатно солунјани, на соседната маса пиеле нешто и чудесниот мирис, ширејќи се по воздушни патишта, допливал до нив. „Донесете ни од тоа што оние до нас го пијат!“ - му кажал на келнерот.

Пријателите нè убедуваа дека тој коњак по благородноста стекната низ зреењето ги надминува и најдобрите француски коњаџи. „Тоа е како екстракт на Медитеранот!“ - се одушевуваа тие. „Таква арома е нешто што не може никаде да се најде! Таква густина, таква префинетост, таква длабочина на вкусот! Морате да го пробате!“

Тоа беше некаде во почетокот на шеесеттите години на минатиот век. По повеќе години затвореност можевме веќе да излегуваме од земјата. Првите допири со толку сонуваното странство почнуваа со излети до Грција.

По неколку месеци Тања и Јас, со уште двајца пријатели, отидовме до Солун. Се сетив за препораката и, откако прво ги одгледавме – кривејќи ги вратовите до шинување - мозаиците во куполата на Света Софија, ја преминавме улицата и седнавме во малата слаткарница. Келнерот беше Македонец. „Од Скопје сте, од Скопје? Е, убаво, убаво, малку на прошетка, а? И ќе си купите нешто, нели, маслинки, маслиново масло, такви работи, ако, ако! И алвата е тука добра, од солунска алва нема подобра!“

Кога му рековме да ни донесе по едно „самбало“, тој почна да нè одвраќа.

„Тоа е многу скапо за вас. Вие, таму, во Скопје, не сте богати. Сиромаштија е таму кај вас. Јас ќе ви донесам по една 'метакса' со пет ѕвезди, убаво е и тоа, а трипати поевтино! Не е за вас 'самбало', скапо е!“

По малку навредени, ние настојувавме на нашиот избор. Тој нè убедуваше дека „метакса“ е, исто така, добра за нас, дека со неа ќе си заштедиме, ќе ни останат пари за други работи, треба да го послушаеме, за наше добро ни го вели ова.

Останавме упорни, и тој на крајот го донесе бараниот коњак.

Шишето имаше старовремска жолта етикета. „Самбало и синови“ - пишуваше на грчки, а потоа, на француски, дека фирмата е „овластен снабдувач на царските дворови на Русија и на Бугарија, и на кралските – на Грција, Романија, Србија и Црна Гора.“ Тука беа и династичките грбови на овие некогашни монархии – три од левата страна, три од десната. Етикетата како да водеше инает со историјата - тие царства и кралства (освен грчкото) одамна веќе не постоеја, но оној што ги поставил врз етикетата тие титули сметал, секако, дека старата слава е поважна од сегашната реалност. На крајот, со ситни букви, како место на производство, беше наведен Волос.

Коњакот ги исполни нашите очекувања, дури и ги надмина: тоа беше неверојатен пијалак каков што дотогаш не бевме вкусиле.

Кога нè испраќаше, нашинецот кимаше со глава и, менувајќи го наеднаш односот кон нас, ни дошепна: „Имате право, море. 'метакса' си е 'метакса', ама како 'самбало' нема друг. И Јас, кога ќе ми дојде роденден, си купувам цело едно шише, си

го носам дома и сам си го испивам. Еднаш годишно, само за роденден!”

2.

Следното лето Тања и јас го минавме на Кефалонија, остров каде што доаѓаат да ги минат последните години од животот остарените поморски капетани. На Кефалонија немаше многу туристи - имавме впечаток дека островот како да се брани од таа наезда на туѓинци, како да се затвора во себе, сакајќи да го зачува својот спокој. Некогашните капетани си ги одгледуваа своите тревници со убаво потстрижената англиска трева, дремеа во своите лежалки во сенката на магнолиите и не сакаа ни да погледнат кон шарената врволица што минуваше со своите коли покрај нивните вили. Во еден дел од дворовите стоеја мермерните гробници на нивните предци и тоа како да им даваше сигурност дека и тие ќе си го имаат својот мир тука, каде што, по лутањата низ морињата, ја фрлиле, засекогаш, својата котва.

Во еден мал залив имаше marina за јахти, а за нивните богати сопственици на брегот беа отворени неколку ексклузивни продавници со скапа стока од сите краишта на светот. Влегов, повеќе од љубопитност, во едната од нив во која на полиците стоеја шишиња виски – имаше сигурно триесетина марки – а потоа редиците продолжуваа со шишињата коњак, вотка, шери, цин... Тука беа италијанската грапа, мексиканската текила, германскиот „Jägermeister“, полската зубровка, норвешката кимовача, кубанскиот рум, пастис од Марсеј, мадера од Португалија, дури и некој кинески алкохол, со змија во шишето. Се редеа, натпреварувајќи се во шаренилото, ликери од разни земји – зелени, жолти, виолетови, сафирно-сини.

Одеднаш се сетив за коњакот од Солун и му пристапив на сопственикот.

„Дали, можеби, имате `самбало`?”

Сопственикот беше сосема соодветно облечен за една ваква продавница; во бледосини панталони и темносина маица со извезена бела котва на средина; на нозете имаше вистински еспадрили со ѓон од дебели бродски јажиња.

„Тоа е пијалак?”

„Да, коњак“.

„Од каде?“

„Па од Грција. Грчки коњак ‘самбало’“.

„Такво нешто не постои“, отсече сопственикот на продавницата.

„Постои. Јас сум го пиел. И можам да Ви кажам дека е одличен“.

Сопственикот на продавницата одеднаш се почувствува навреден.

„Слушајте, господине“, рече тој со видлива супериорност на некој што е сеопфатно информиран во една област во која наеднаш се вплеткува некаков претенциозен аматер. „Јас се занимавам со овој занает речиси триесет години, и – ако постоеше воопшто нешто такво во Грција – јас би морал да го знам!“

„Но Ве уверувам дека...“

Моите натамошни настојувања беа пречекани со отворено непријателство.

„Господине“, беше станал остар сопственикот, „морам да Ви речам дека зборувате бесмислици. Такво нешто не постои!“

Кога излеговме и појдовме кон брегот, тој излезе од продавницата и гледаше по нас како по бесрамни натрапници што се дојдени да му го доведат во прашање неговиот неприкосновен углед на познавач на сите видови алкохолни производи. Мислам дека беше готов да повика полиција.

„Ма овие Грци кријат нешто“, го искажа Тања сомневањето кое и во мене почна да созрева.

Оттогаш, по други градови и по други продавници, го изговаравме името на коњакот како нешто што е напалу забрането, како некаков таен лозунг, набљудувајќи ја искрата што ќе се јавеше во очите на продавачите кога ќе го слушнат, за потоа веднаш да се сепнат и да го земат на себе изгледот на напалу незаинтересирани луѓе на кои некакви странци им поставуваат сосема бесмислени прашања.

3.

Се разбира, при следното одење во Солун појдовме веднаш кон слаткарницата наспроти Света Софија. Но таму сега беше продавница за чевли. Трагата беше изгубена.

4.

„Волос!“ - тоа пишуваше, како место од каде потекнува производот, на етикетата од шишето од кое ни го налеваше коњакот келнерот во солунската слаткарница. Како порано не се сетив? Оттаму требаше да тргне потрагата!

На почетокот од летото следната година, при едната од многубројните посети на Грција, се најдов, заедно со уште двајца пријатели, едниот сликар а другиот историчар на уметност, во овој град. Пред тоа им ветив дотогаш невкусено задоволство – грчкиот коњак „Самбало“. Сметав дека во градот, за кој пишуваше дека е местото на производство на пијалакот, мора да го има. Каде ако не тука!

Таму, на главната улица стоеја сè уште, залеани со асфалтот, шините на трамвајот кој сообраќал низ градот во времето на детството на Џорџо де Кирико. Татко му на Де Кирико, градежен инженер, во тоа време градел некаква железничка пруга во близина. Блиската планина Пелион, била, според митолошките приказни, престојувалиште на кентаури; оттаму појавата на овие суштества на раните платна, сликани пред „метафизичкиот период“ на овој сликар.

Големата слаткарница во која влеговме беше преполна. Топлиот летен ден беше изминал, самракот го освојуваше градот, но сè уште од никаде не доаѓаше очекуваната свежина. Големите вентилатори од таваницата на слаткарницата само ги разнишуваа густите пластови на млакиот воздух.

„Три коњаци ‘Самбало‘“, наравач кога келнерот дојде до нашата маса.

Долго време го немаше да се појави со наравачиот коњак. Еден миг го видовме како нешто се објаснува со некој кој се чинеше дека е газда на слаткарницата. Околу нив стоеја уште неколку други келнери. Ми се стори како и некои од гостите да беа станати за да се придружат на ова советување.

По подолго време се појави со три чашки. Но пијалакот во нив ја немаше онаа темна нијанса што ја паметев од Солун. За да бидам сигурен, се наведнав над чашките и помирисав.

„Ова не е ‘самбало‘“, му кажав на келнерот.

„Ова не е ‘самбало‘“, одговори тој речиси како ехо на моите зборови. „Но тоа е ‘метакса’ со пет ѕвезди, одлична е“.

„Вратете го ова“, бевме упорни ние. „Ние сакаме `Самбало`“.

Видовме како во внатрешноста на слаткарницата се одигруваат драматични дискусии со гестови кои беа за еден степен подраматични отколку што се очекува од обични несогласувања околу некоја недоволно јасна нарачка.

Во еден миг оној што оставаше впечаток дека е газда на слаткарницата дојде до нашата маса.

„Вие сте барале `самбало`? Жалам, ама немаме такво нешто“.

„Дали можете да ни речете каде би можеле да го добиеме?“

Газдата се сепна, како да чул некаков крајно непристоен предлог. Во еден миг како да сакаше да одговори нешто остро, но се гледаше дека се одбидува да биде колку што е можно по-воздржан.

„Не знам“, рече кусо, чувајќи го со краен напор достоинството.

Кога станавме и тргнавме кон излезот, по нас се свртеа речиси сите други гости. Ми се стори дека повеќемина од нив потоа се наведнуваат еден кон друг и нешто тивко си дошепнуваат. Двајца келнери тргнаа по нас испраќајќи нè така сè до излезот, како да сакаа да се уверат дека навистина ќе го напуштат локалот.

„Ова станува сè посериозно“, рече едниот од моите пријатели, сликарот. „Сме влегле во некој разгранок на лавиринтот во кој не е дозволен влезот“.

Решивме да преспиеме во градот и утре наутро да го посетиме локалниот музеј. Еден пријател - археолог ни го беше препорачал како единствено место каде што можат да се видат антички скулптури и релјефи врз кои е сочувана, во поголеми површини, првобитната боја со која биле украсувани.

Додека седевме, по вечерата, во еден ресторан што беше веднаш до хотелот во кој бевме сместени, на влезот се укажа едно момче; без двоумење се упати право кон нас, нè изгледа љубопитно и ни ја кажа – на англиски - пораката која ја носеше.

„Ако сакате да го посетите музејот, на господинот управник ќе му биде мошне драго да ве прими. Тој ве чека.“

Потоа лесно се поклони и се оддалечи неколку чекори, чекајќи ја нашата одлука.

Беше веќе поминато десет часот навечер и тоа воопшто не беше време кога музеите се отворени. Но, пораката беше недвосмислено јасна, и нас нè привлече вниманието со кое бевме удостоени.

Го минавме градот чии улици веќе беа опустени. Пред нас одеше момчето, обрнувајќи се одвреме навреме за да види дали го следиме.

„Од каде тој управник знае дека сме сакале да го посетиме музејот? И од кај воопшто знае за нас?“ - го изрече гласно едниот од моите пријатели, историчарот на уметност, прашањето што сите си го поставувавме во себе.

Но љубопитството ја победи недовербата. Ноќта беше чудесно убава: облеан со месечината, градот тонеше в сон - по улиците немаше минувачи, неосветлените куќи имаа отворени прозорци зад кои жителите веќе сигурно спиеја. Во некои од дворовите темните грамади во кои се беа претвориле разгранетите дрвја беа длабоко непроѕирни; сето друго беше обвиткано со една придушена, млечнобела светлина во која сенките се оцртуваа мошне јасно.

„Човекот е само љубезен кон странци“, го најдов јас одговорот. „Неговиот музеј не е доволно познат и тој сигурно користи секоја прилика за да му ја зголеми популарноста“. Ова можеби звучеше наивно, но беше, сепак, некакво објаснување.

Пријателите кои беа со мене не беа толку убедени во добронамерноста на покажаното гостопримство. Тоа беа години на воената диктатура во Грција и полковниците не покажуваа никаква љубезност кон странците кои, во целина, а особено оние од соседните северни земји, беа сметани како сомнителни. „Да не е некоја местенка?“ рече претпазливо еден од нив.

Но на крајот од улицата веќе можевме да го видиме Музејот. Тоа беше мала зграда, со трем што го држеа два дорски столба, и која, за разлика од целата околина, беше раскошно осветлена. Големата дворна порта од ковано железо беше ширум отворена и по патеката посипана со бел грагор ние го минавме дворот во кој грмушките беа свежо поткастрени и вообличени во правилни топки. Лисјата светкаа како да се од пониклуван метал. На вратата од зградата нè чекаше еден постар господин об-

лечен - сосема несоодветно за тоа време на годината - во црно, во бела кошула и црна вратоврска, со љубезна насмевка на лицето. „Управникот“, ни шепна момчето, пред да исчезне. Околу достоинствената фигура на Управникот, поредени на скалите како за групна фотографија, стоеја десетина луѓе, исто така, во облека за свечени пригоди; едниот од нив, со мала брадичка, имаше дури голема пеперуга-вратоврска од виолетов сомот. Разменивме, на француски, неколку конвенционални реченици: и Управникот и неговата придружба ја искажуваа својата радост поради нашата посета, ние својата благодарност за поканата.

Тој нè воведе внатре. Музејот се состоеше од пет неголеми сали; минувајќи од една во друга, можеше да се направи кружна обиколка на целата поставка. Но она што нè чекаше внатре не беше вообичаена музејска атмосфера: насекаде по аглите стоеја девојки во бели туники, држејќи запалени факли во рацете. Сите имаа венци од маслинови гранчиња врз косите. Отпрво помислив дека станува збор за вешто изработени статуи, можеби некаков вид восочни фигури, но просирноста на ткаенината од која беа направени туниките, како и розовата боја на телата што се насирнуваше под неа, ме убедија дека станува збор за вистински девојки. Забележувајќи го мојот испитувачки поглед, едната од нив ми се насмевна; остана неподвижна и нема, но затрепка со очите во знак на поздрав.

Управникот нè водеше низ збирката од надгробни стели, на кои имаше релјефи, а врз релјефите – остатоци од бојата што некогаш ги прекривала. Употребувајќи мошне стручни термини, тој го објаснуваше тоа со составот на земјиштето на кое се наоѓале и кое, во некој подолг период, ги прекривало. Тој правеше елегантни движења, укажувајќи на некои детали, се однесуваше како вешт трговец кој ја препорачува својата стока, сето тоа по малку претерано, на еден старомоден, театарски начин, со користење не само на богатата елоквенција туку и на една гестикулација во која имаше нешто артифициелно и помпезно. На мигови тој се губеше во хемиските анализи на песокта во која се најдени спомениците, начинот на кој некогаш, во антиката, се добивале боите, сложените процеси што се одигрувале помеѓу почвата и обоените камени површини во текот на вековите, за потоа во еден миг да се сепне, да одмавне со рака, сфаќајќи

дека претерал во опширноста и насмевнувајќи се како да се извинува.

Во еден миг мојот поглед залута кон влезната врата. Оттаму кон музејот, осветлен со светлината на месечината како со театарски рефлектор, по патеката потскокнуваше во кас еден кентаур. Еден миг имав чувство за целосна изместеност од стварноста, додека, веќе во следниот, не открив дека станува збор за костим што прекриваше двајца луѓе, од кои првиот – со кадрава црна коса и соодветна брада - беше исправен, додека другиот, подвиткан, со глава скриена под една животинска кожа, се држеше за неговата половина, изигрувајќи го задниот дел од тој лажен полу-коњ, полу-човек. Управникот го забележа мигот кога веќе не го слушав неговото учено предавање, туку вцашено зјапав кон влезот.

„Да, ете, имаме и пратеник од планината Пелион“, го најави тој влегувањето на новиот учесник во претставата. „Можеби доаѓа малку прерано, но јас и така требаше веќе да го скратам моето објаснување. Шампањско, ве молам!“

И тој направи еден маестетичен гест, достоин на некој војсководец кој, кревајќи ја сабјата, им дава знак на коњичките ескадрони да тргнат во битка.

Келнерите, дотогаш скриени некаде во внатрешноста на музејот, побрзаа да ги отворат шишињата шампањско, вадејќи ги од сребрените кофи со мраз. Низ музејските сали одекнуваа пукотите на тапите што излетуваа со прасок. Во издолжените чаши пенливиот пијалак шумно заискри. Кентаурот се подели на двајца луѓе кои побрзаа да дојдат до своите чаши. Девојките ги изгаснаа своите факли и ни се придружија, отпрво срамежливо, а потоа сè послободно. Управникот прегрна две од нив, кои напразно се обидоа да се измолкнат од неговата прегратка, за потоа да останат во неа кревајќи ги веѓите во знак на некакво оправдување и на неволно препуштање на судбината.

„Е, сега“, заплеска со рацете Управникот на музејот сакајќи да го сврти вниманието на присутните кои веќе се разотидуваа низ салите барајќи место каде што ќе можат да ја продолжат веселбата, „сега доаѓа најсвечениот момент. Како што знаете, гордоста на нашиот град, симболот на нашата традиција, едното од највидните обележја со кои се врзуваше неговиот меѓународен углед, името на славниот коњак 'самбало', беше долги

години премолчувано од причини што ви се познати. Денес, овие господа што вечерва се наши гости, се први кои ја прекршија таа срамна забрана и го побараа јавно и без страв коњакот 'самбало'. Во знак на нашата благодарност за овој храбар чин, ние им го подаруваме оригиналот - шишето со овој прекрасен пијалак, сочувано во трезорите на нашиот музеј!" Тогаш пристапи една од девојките во свилена туника, носејќи сребрен подавалник на кој стоеше, во легло од дрвени струганици обоени со златна боја, едно шише „самбало“ – да, тоа беше истото шише со жолта етикета од кое ни ги полнеше чашките келнерот во слаткарницата во Солун. Управникот ми го предаде, со свечен гест, шишето мене.

Одекна аплауз.

5.

Низ салите на музејот шетаваме како низ некој отмен салон, пивнувајќи по малку од шампањското. Се појавија и двајца пожарникари, со светнати месингени шлемови, и со соодветна облека врз која имаше многу златни ширити и сребрени гајтани, дури и неколку ордени. Имав впечаток дека станува збор за двајцата кои го сочинуваа пред тоа кентаурот, но не бев сосема сигурен. Младиот човек со уметничко брадиче и со сомотска перуга-вратоврска, кој беше дел од одборот за пречек, наговараше две девојки во туники да излезат да прошетаат со него по месечина, но тие одбиваа смеејќи се како некој да ги скокотка. Гостите, изморени од стоене, седнуваа на изложените надгробни стели, оставајќи ги своите допиени чаши врз витрините со најдените погребни украси.

Во еден миг ми пристапи Управникот и, сакајќи да ја изрази својата срдечност, ме потупка по рамото.

„Слушајте“, реков, охрабрен од испиениот пијалак и опуштената атмосфера која владееше во салите, „што е тоа со името на овој коњак? Морам да признам дека не разбирам сосема...“

Земајќи ме пријателски подрака, тој ме поведе низ салите. Очигледно дека веќе беше доста испил и одвреме-навреме забораваше дека треба да зборува француски и вметнуваше во раскажувањето цели реченици на грчки, кои не ги разбирав. По-

тоа, откако ќе го видеше на моето лице изразот на неразбирање, се извинуваше и одново продолжуваше на француски.

„Тоа е една стара приказна“, велеше тој, стишувајќи го гласот и веднејќи ја главата кон мене. Неговото однесување покажуваше дека тој ме смета за некој што заслужува крајна доверба. „Стариот Самбало, да... тоа беше еден вистински господин, од оние некогашни господа. Ех, да, нема повеќе такви... Тој имаше своја формула на правење коњак, која не сакаше да ја открие... добро, да, може да се рече дека стануваше збор за некаква семејна тајна. Никој не знаеше како го прави тоа, но тој вкус... Тој коњак стана познат низ светот, но не кај... па добро, да, не кај простиот народ, кај плебсот... Се пиеше, главно, по кралските дворови, и така... Вагони со царскиот пијалак заминуваа од станицата, ширејќи ја славата на нашиот град. Ех, тоа беа времиња! Но веднаш на почетокот од војната, 1941 година, Германците една ноќ дојдоа и го зеда стариот господин Самбало, го однесоа некаде од каде што тој никогаш не се врати... Некој велеше во концентрационен логор... Не се знаеше зошто... Се спомнуваа неговите врски со кралските куќи... со владетелите или претендентите на престол... А целиот магацин, со сето повеќегодишно производство, го реквизираа... Ги натоварија во вагоните сандаците полни шишиња и ги однесоа којзнае каде... Какви варвари! Но она што беше најстрашно е што некој... не би сакал да обвинувам никого, но... добро чуваната формула, да, да, рецептот како се добива тој чудесен вкус на коњакот, некој тоа им го откри на Германците... Уште додека траеше војната синовите – тоа никој не го очекуваше од наследниците на стариот Самбало! - продолжија да го прават коњакот, некои велат истиот, другите сметаа дека, сепак, има разлика... Ако сте забележале, на оригиналната етикета...“

Во тој миг се зачу остро чкрипење на автомобилски гуми: некоја кола запре врз граготот на патеката. Се слушнаа остри извици кои прилегаа на воени команди, одекна тупот на тешки чизми.

Управникот ги крена во очај рацете и потрча кон влезот. Јас го следев.

Кога дојдовме до влезот, видовме дека пред музејот стои џип, сосема нов, како штотуку отпакуван. Од него веќе беа излезени четворица воени полицајци.

Во салите зад нас завладеа паника. Оној со виолетовата пеперуга-вратоврска трчаше од прозорец до прозорец, барајќи излез, но напразно – на сите прозорци имаше железни решетки. Девојките се криеја зад камените стели. Двајцата пожарникари храбро застапаа пред Управникот, обидувајќи се да го заштитат. Воените полицајци, со бели шлемови, прстегнати со бели ремени и во високи бели чизми на нозете, ги турнаа без многу обсири и го опкружија Управникот.

Не разбирав ништо, но сфаќав дека се случува нешто трагично непоправливо.

Оттука сè што беше изговорено беше на грчки и јас само може да претпоставувам за значењето на тоа што беше кажано. Управникот очигледно беше исплашен, макар што се обидуваше да сочува нешто од поранешното достоинство. Полицајците му упатија неколку остри зборови. Тој пропелтечи нешто - судејќи според тонот со кој беа промрморени, тие неколку нејасни зборови можеа да бидат протолкувани како некакво оправдување. Едниот од полицајците, кој очигледно беше заповедникот, го виде шишето „самбало“ во моите раце и, без одвишни церемонии, со доста груб потег, ми го одзеде. Управникот крикна очајно, и направи гест со кој како да сакаше да го спречи насилниот чин на одземањето, но во тој миг во дворот на музејот влета уште едно воено возило - оклопна амфибија! Металното чудовиште беше сето наводенето, како предмалку да излегло од морето. Од него, уште недозапрено, искокнаа припадници на специјална единица за подморски операции, во црни гумени комбинезони и со маски за нуркање; на грбот имаа шишиња со кислород и големи перки на нозете. Во рацете држеа пушки за подводен лов од чиешто цевки стрчеа тризбани стрели.

Тие веднаш – со рески и увежбани движења - го презедоа шишето коњак од воените полицајци, го ставија во една жолта гумена вреќа и, држејќи ја како скапоцен плен, скокум се најдоа во возилото што бучно тргна расфрлајќи го на сите страни грагорот од патеката. Веќе следниот миг возилото го снеса зад мрачните куќи а таму, каде што тоа предмалку стоеше, пловеше во воздухот сега само мало синкаво облаче испуштено од ауспухот.

Со строги гестови воените полицајци ни покажаа дека треба веднаш да се растуриме. Некои од девојките плачеа.

Пожарникарите ги имаа симнато своите шлемови и се простуваа со Управникот. Во патетични пози, тие стоеја со десната рака положена врз срцето, колнејќи му се, немо, на вечна верност. На нас речиси никој повеќе не обрнуваше внимание. Отпрво стоевме збунети, а потоа пополека тргнавме кон дворната порта, обидувајќи се да бидеме колку што е можно понезабележливи. Бевме свесни дека земјата е во воена состојба и дека со полковниците нема шега. Кога стигнавме до нашиот хотел, веќе се зазоруваше. Нашите работи, куферите, облеката, пакетчињата со купените работи, сè веќе беше изнесено на тротоарот пред хотелот. Газдата, кој стоеше покрај нив, бос и во пижами, со очајнички израз на лицето, одби да ни наплати ноќевање и ни посака среќен пат: „Калос дромос!“

6.

Никогаш потоа, со тие двајца пријатели, не ја спомнавме во разговор таа ноќ во музејот.

Имаше во таа светлосна аура што го опкружуваше музејот и неговиот двор нешто што беше надвор од можностите за прераскажување. За толкување – уште помалку.

Не разбравме што е тоа што се сплело околу тој пијалак. Оној кој сака да ја разјасни тајната нека проба, кога ќе појде во Грција, да порача од коњакот. Само треба да рече: „Апостагма палејон гнисион `самбало`, паракало!“

Венко Андоновски

КОЊАК „САМБАЛО“*

„Празен збор – празно зрно, ама полн амбар“ велеше често дедо ми, и никој не го разбираше. Ама и никој не го прашуваше, од срам, како да се подразбираше дека таква очигледна вистина не може да биде нејасна. Брат ми тоа го поврзуваше со тоа што неколку пати дедо ми, трговец, го измамиле други трговци, и дека на измамниците кои зборуваат празни зборови амбарот секогаш им е полн. Но јас насетував дека нешто друго се крие зад тие зборови. И не знаев што значи таа изрека, сè до мои 57 години возраст, кога се случи тоа што се случи, а како се случи, зошто се случи и дали се случи – не знам: проценете вие.

А тоа што се случи, ако се случи, се случи вака: Матилда уште во јуни најде некои туристички проспекти од кои беше воодушевена. „Ова е пејзаж од друга планета!“ - извика воодушевно. „Кој не бил во Хорто, попусто живеел на земјава“ додаде потоа очајно. И јас знаев дека ќе одиме на одмор во Хорто. А не знаев ни каде е, ниту ме интересираше.

На еден ден пред тргнување, влетав дома со полни раце кеси: креми за сончање, аналгетици, антиперитици и антибиотици, кога Матилда рече: „Те бараше некој твој некогашен професор. Мислам дека рече дека се вика Владур“. И ми тутна ливче со телефонски број во рацете. Многу се изненадив: професорот Владур пред триесет години ми предаваше романтизам, симболизам и митологија, и оттогаш ми се немаше јавено ни еднаш. Беше необичен и познат писател, доста неразбран од колегите кои му завидуваа и го викаа „алхемичар на симболите“, како со тоа да сакаа да кажат дека тие се хемичари, па неговиот успех нив не ги тангира, зашто тие се сосема друга категорија. Јас, пак, иако бев завршен студент по книжевност, имав успешна новинарска кариера на политички коментатор и веројатно затоа никогаш патиштата не ни се сретнаа. Рака на срце, можеа да ни се сретнат, но меѓу мене и него секогаш стоеше еден невидлив ѕид, што се изсида по една за мене непријатна случка. Имено, на

завршниот испит по симболизам добив три прашања, од кои две знаев одлично, а од третото немав поим. Иако бев перфекционист, не се откажав, како што обично правев на другите испити, кога се откажував ако не знаев макар и најситен детаљ; наспроти тоа, решив да одговарам, зашто тоа беше последен испит. Ги одговорив одлично првите две прашања, а кога дојдов до третото, размислувајќи дали да ја кажам вистината или да импровизирам, настана еден миг тишина, која за мене се растегна во вечност. Очекувајќи да почнам, професорот, кој инаку високо ме ценеше, го крена погледот и јас во неговите очи видов (иако не сум сигурен) дека тој *можеби* знае дека јас не знам. Но тој ја подаде раката и рече: „Одлично колега, доволно е, дајте ми го индексот“. И потоа ми пиша чиста десетка. Од тој момент, често сонував дека по многу години ме викаат во Деканатот на факултетот, затоа што при некоја подоцнежна инспекција утврдиле дека во дипломата ми недостига еден испит: оној по симболизам. „Страшно пријатен човек“, рече воодушевено Матилда. „Сјаен ум, многу интересен, сонувач со отворени очи. Ми зборуваше дека еднаш, како дете, видел вистински змеј, ама никој не му верувал. Тој змеј брутално голтнал пеперутка во еден миг, така што крилјата му останале тажно залепени на устата! Јас му верувам, иако никогаш ниту сум видела змеј, ниту очи му имам видено на професорот што видел змеј“. Матилда очигледно не знаеше дека таа сцена со змејот кој голта пеперутка ја има во еден роман на професорот, и дека таму се открива дека гуштерите се всушност змејови, иако луѓето со векови одбиваат да го видат тоа: наместо да ја видат вистината, онака како што ја гледаат децата, тие упорно негираат дека змејови постојат. Тоа е невидена диктатура на сèпланетарната цензура на змејовите.

Не ѝ реков ништо на Матилда ниту за испитот, ниту за сцената од романот. Го зедев телефонот и веднаш се јавив. Професорот изговори едно збунето „Да, молам?“ и откако се претставив, ме праша дали можеби имам телефонски број од еден мој пријател новинар. Ми олесна: значи, ме барал за обичен број. Го издиктирав бројот, и кога очекував врската да се прекине, зашто професорот веќе изговори „Ви благодарам многу, колега“, се случи тоа. Професорот рече: „Е, да... ќе забораев... вашата сопруга ми рече дека заминувате на летување

во Хорто, на Пелион. Знаете, јас, доколку не сум сонувал, пред четириесет-педесет години, како млад човек, сум пиел таму извонреден коњак, што се викаше „Самбало“. Многу ретко се наоѓаше, како и змеј денес, но беше извонреден. Мислам дека се произведува само таму, околу Волос. И никаде на друго место. Па ве молам, ако можете, донесете ми едно шише, ако се сетите. Ќе ви бидам многу благодарен. Не знаете колку ми значи, како лек: тоа е и нектар и амброзија, не е коњак, верувајте“.

И не знам зошто, во тој миг помислив на третото, неодговорено прашање по предметот „симболизам“.

Хорто беше место на средба меѓу Бога и човекот: како да го беше бакнал Господ тоа место. Воздухот мирисаше на маслини, зашто целата планина надвисната над морето беше со маслиници. Селото имаше едвај десетина куќи, еден канал со мост што личеше на оние во Венеција, а во кој беа укотвени кајчиња, само две таверни на малата плажа, една мала црква на плоштатче кое беше големо колку дневна соба, две продавнички и дваесетина постојани жители, питоми и премногу љубезни луѓе. Димитрис, млад и образован човек кај кого се сместивме, ги држеше двете продавнички и едната кафеана на плажата; на шега велеше дека е богаташ зашто половина Хорто е негово. Лете живееше тука, а зиме во Волос. Беше многу пријатен и услужлив човек, а зборуваше четири јазици. И кога му спомнав за „Самбало“, ме погледна целосно бледо, онака како што луѓе примаат збор од туѓ јазик. „Нема такво нешто“ рече. „Би знаел секако, зашто држам и кафеана и два маркета. А и родум сум од овде. Секако би знаел“. „Но, можеби некогаш, пред да се родиш, постоел таков коњак“ реков, надевајќи се. Тој се насмевна и рече: „Не. Татко ми, Бог да го прости, ја имаше најбогата колекција на грчки пијалаци; таа колекција по желба на татко ми стана државна сопственост, зашто сите можни национални пијалаци беа собрани на едно место. И со сигурност ви тврдам – нема такво нешто“. И, бидејќи Димитрис виде сенка на моето лице, рече: „Добро. Утре ќе одам во Волос. Ќе прашам кај централниот добавувач на алкохол од кој земам стока. Тој има регистар на сите познати и непознати, јавни и приватни

производители на алкохол. А ќе прашам и во винаријата; ако и таму не знаат, тогаш – нема”.

Матилда забележа дека тие денови сум отсутен со мислите, зашто неколкупати мораше да ми повторува на плажа дека би сакала да се напие ајскафе, па да претрчам до барот. Не можеше да разбере зошто толку се вознемирувам околу таа работа. „Ако нема – нема. Ќе купиме некое вино за професорот, и толку”, рече. Но, за мене работите не стоеја така: ова беше не само наоѓање некаков пијалак, туку и еден вид испит на честа. Затоа, кога Димитрис се врати од Волос и рече: „Никој, дури ни најстарите винари не слушнале никогаш за ‚Самбало‘”, ѝ соопштив на Матилда дека го продолжуваме одморот за уште пет дена. Зина од изненадување, зашто знаеше дека јас не сакам море.

Матилда се здружи со сестрата на Димитрис и мислам дека тоа, заедно со нејзината страст за пливање и сончање, ја спаси работата: јас и Димитрис пак, со неговиот стар „опел” имавме многу работа, секој ден. Го поминавме цел Пелион: бевме во Милина, Аргалести, Макриница, Портарија, Лафкос и Загора. Бевме дури и до Лариса, по лажна трага што ја добивме во Макриница. Но никаде ништо: никој никогаш не беше чул за ‚Самбало’. Како да си имавме работа со празен, целосно нов збор.

Потоа ѝ соопштив на Матилда дека ќе го продолжиме одморот уште 5 дена. Не се бунеше, иако веќе беше загрижена за мене. Имено, Димитрис најде на интернет еден сајт на кој стоеше дека некој помалку познат производител во Солун, за кој дознавме дека потекнува од Волос, произведува вино со име „Џимбало”, што потсетуваше на „Самбало”. Интересно беше што и Димитрис се запали за целата оваа работа и се вложи цел во потрагата по мистериозниот коњак. Сестра му и Матилда почнаа да нè викаат Херкул Поаро и капетан Хејстингс, зашто навистина ова веќе наликуваше на крими-приказна. Но, во Солун затекнавме еден сенилен старец, сам во целосно мала постројка за дестилација, едвај колку една соба. Старецот тешко говореше, а и често се повторуваше. За жал, страдаше од деменција и најпрвин ќе ни кажеше дека да, тој произведува „Самбало”, а

веќе во следната реченица зборот „Самбало“ се претвораше во „Џимбало“. За среќа, дојде син му, па ни објасни дека се по потекло од Волос, но дека првпат слуша за коњак „Самбало“; ни раскажа дека татко му во младоста имал партнер со кој произведувале коњак, но сега тој и татко му прават само вино. И рече уште дека оваа мала дестилирија ја купиле неодамна, за да почнат од виното повторно да прават коњак, кој ќе се вика исто како и виното - „Џибало“. Конечно, рече нешто интересно: дека татко му тврдоглаво инсистирал амбалажата на коњакот да ја осмисли тој, и дека шишето за тој коњак мора да изгледа исто како она шише од младоста, во кое тој и неговиот сега веќе покоен партнер полнеле коњак. На прашањето како се викал тој коњак, синот не знаеше да одговори, а кога побаравме дозвола да го прашаме татко му, тој рече: „Не мачете се. Дваесет години го прашувам, но не може да се сети. Склерозата го направила своето“. Тоа ме поттикна да прашам дали постои веројатност тој коњак од младоста на старецот да се викал токму „Самбало“, па поради склерозата да поминал во „Џимбало“, на што тој одговори: „Не можам да гарантирам. Особено затоа што мојот татко и неговиот партнер произвеле многу малку шишиња од тој коњак, по што партнерот ненадејно починал, и производството сопрело. Сите шишиња се изгубени, така што немаме никаква етикета. Но, татко ми го дизајнираше шишето според сеќавање на старото шише, па ако нешто ви значи...“ рече човекот и извади од еден сандак празно, пробно шише за идниот коњак „Џимбало“. Тоа беше просирно шише, во речиси еротска форма на гитара, со облини како кај убава жена и на него беше залепена пробната етикета, на која пишуваше „Џимбало“. Со негова дозвола направив фотографија на шишето и веднаш ја пратив по Вибер кај професорот. Под фотографијата напишав: „Драг професоре, без разлика што на етикетата пишува ‚Џимбало‘, кажете ми: ова ли е шишето во кое се полнел ‚Самбало‘?“ Не помина ни минута, а пристигна одговор: „Не. Тоа шише беше зелено, и немаше облини. Личеше на нашите букарки за ракија“.

Тоа значеше дека јас и Димитрис ќе се вратиме со празни раце од Солун во Хорто. И конечно, тоа значеше крај на нашата потрага, зашто тој ден истекуваше петтиот ден од второто продолжение на моето летување со Матилда. Немаше веќе

место за сомнеж: коњакот ‚Самбало‘ не постои, никогаш и не постоел, и најверојатно е плод на некоја онирична состојба на свеста во која професорот запаѓаше кога пишуваше нов роман или расказ: и дење гледаше ѕвезди.

Вечерта, откако се спакувавме и ги наредивме сите наши куфери крај вратата, затоа што утрината Димитрис требаше рано да нè префрли до железничката станица во Волос, Матилда ми покажа што купила за професорот: тоа беше едно вино од Хорто и едно убаво дрвено мало ковчеже, колку за пенкало. Се разбира, знаевме и јас и таа дека тоа се само утешни награди за она што не го најдовме. „Ковчежево е многу убаво“, реков. „Од каде го купи?“ „Од онаа старинарница што и тебе ти се допадна, кога бевме во Милина“, рече Матилда. И јас се сетив на старинарницата: во неа работеше еден старец со долга седа коса и со светечки изглед на лицето. Се сетив и дека кога влеговме со Матилда пред некој ден таму, гледајќи во старецот, ѝ реков: „Погледни го старион, те молам. Луѓето никогаш не се сетиле со компјутерска програма да направат симулација на тоа како би изгледал Христос доколку дочекал длабока старост, а го прават тоа со прерано починати ѕвезди; една таква симулација видов неодамна, а го прикажуваше Елвис Присли, на негови 80 години“. Бев убеден дека тој старец е слика и прилика на Христос на осумдесетина години. А старинарницата ме воодушеви: обично се воодушевувам кога во таквите антикварници предметите се распоредени на тој начин што создаваат *цели реченици*, како да се стари зборови употребени во некој расказ или роман. Секој следен предмет во низата добиваше нови значења, во зависност од тоа кој предмет следува по него; по тоа заклучив дека стариот антиквар е очигледно некој прикриен писател, и дека дури и да не пишува со пенкало и тетратка, очигледно испишува цели пораки подредувајќи ги старините на своите полици.

Потоа со Матилда легнавме, и јас ја прашав: „Мислиш ли исто што и јас?“ А таа се насмевна: „Да. Како во *Украденото писмо* од Едгар Алан По. Работите што ги бараш обично ти се оставени пред носот, а ти не ги гледаш токму затоа што ги

бараш на скришни места“. „Какви идиоти сме јас и Димитрис! Бевме до Лариса и до Солун, а не се сетивме да го прашаеме стариот од антикварницата – можеби тој има некое, макар и празно шише од „Самбало“ реков.

Беше речиси полноќ и беше глупаво да го будам Димитрис и да го молам да ме одведе до Милина. До таму можеше да се стигне и пеш за петнаесеттина минути, но беше глупаво да се претпостави дека старинарницата е отворена во ова време. „Можеме утре да тргнеме подоцна, со попладневниот воз за Скопје“, рече Матилда. „А претпладне да појдеме до старинарницата во Милина. Да се вратиш со чиста совест“, рече и јас ѝ бев бескрајно благодарен, зашто таа очигледно ја разбираше мојата ситуација, можеби и подобро од мене.

Одеднаш, силен гром фрсна во близина: потоа пукна и одекна како бомба. Скокнав од креветот преплашен и сфатив дека почнува страшно невреме. Матилда се тегнеше на креветот како нерасонета мачка и рече: „Колку убаво. И летна луња за крај, комплетно уживање за едно летув...“ Не ја ни доврши реченицата и повторно потона во сон. Јас не можев да заспијам: електрицитетот во воздухот ми создаваше некаква неодредена возбуда и за миг се облекох и излегов. Сакав да бидам во дворот на Димитрис, под стреата, да го гледам невремето и да пушам. Но, на вратата се судрив со тело: Димитрис стоеше на вратата и ме гледаше со некаков чуден страв во очите. „Добро што стана сам“ рече. „Инаку ќе морав да те будам“. Ја затворив вратата зад себе и прашално го погледнав. „Те бараат“ рече. „Ајде, да тргнеме“ додаде, се сврти и веќе слегуваше по скалите кон приземјето.

Поитав по него и го стигнав на излезот од куќата. „Кој ме бара?“ прашав. „Кметот на Хорто и Милина“ рече. „Зошто?“ речиси викнав, чувствувајќи страв, како да сум под некаква истрага. „Поим немам“ рече. „Ми пушти гласник кој ме разбуди и ми предаде писменце во кое стои да те споведам до неговата канцеларија“ рече. Јас почнав да се смеам полухистерично. „Да ме спроведеш? Димитрис, ти мора да се шегуваш! Какво писменце, какви гласници, дај ми го бројот да му се јавам и да

видиме во што е работата. Ако е за туристичката такса, јас и на почетокот ти реков да не ја затајуваш, нема проблем, ќе ја платиме..." Но Димитрис ме прекина: „Кметот нема мобилен телефон. Тој не е обичен човек. Си има гласници и ги праќа кога некој од нас нешто ќе му згреши“. „Што зборуваш Димитрис, какво *грешење*? Не можам да те препознам од пред три часа! Што се случува со тебе човеку?! Ти си еманципиран човек, полиглот, махер за компјутери... а ваму ми зборуваш со страв за човек што од некаков замок праќа писменца по гласници, па уште е и *кмет* на селата?!“

Димитрис ме погледна со жалење. „Те молам“ рече. „Влези во опелов и да одиме. Разберете се. Сепак јас носам одговорност за тебе, јас ти издадов соба. Те молам, не сакам да имам проблеми со него“. И потоа ја отвори вратата и држејќи ја отворена на оној дожд, додаде: „Ако ме почитуваш“.

Опелот на Димитрис збивташе, лизгајќи се по калта и пробивајќи се по козји патеки низ маслиниците на планината. „Што е ова, киднапирање во планина?!“ вреснав и треснав по политирот од шалт-таблата на олдтајмеерот. Димитрис на тоа нагло закочи и рече: „Смири се. Кметот не живее во селото. Сака да биде сам, на врвот. И ако не сакаш, не мора да одиш. Но јас мислам дека треба да се појавиш пред него“. И, за чудо, тие реченици пресудија. Се смирив. Наскоро опелот се искачи над маслиниците и застапа пред една куќичка на една ливада, речиси на врвот од планината. Во куќата гореше газија: само едно прозорче беше осветлено. Очигледно, во куќата немаше ни струја.

Излеговме. Дождот лееше како од крбла а ние претрчавме до стреата над влезната врата. Димитрис ја турна вратата и веќе следниот миг стоевме во една речиси празна соба: имаше само едно старо биро зад кое на стар стол седеше кметот, а лево од него имаше неколку дрвени ковчези. И кога Димитрис го поздрави кметот и ми се отстрани од пред видикот, пред себе го здогледав антикварот од старинарницата во Милина. Тоа беше тој: со оние светечки очи и долгнавестото, строго лице. Се гледавме очи во очи. Му даде знак на Димитрис

да излезе, и јас слушнав како Димитрис промрморе: „Ќе те чекам во опелот“.

Откако Димитрис излезе, настана уште помачна тишина. Стоев и се чувствував бескрајно виновен, иако немав ниту една разумна причина за тоа. Конечно, стариот стана, од едно ковчеже извади стара Метакса и наточи во две огромни чаши за вода. Наздравивме и тој својата ја испи на екс. Се разбира, од пристојност и јас го сторив истото. Потоа, стоејќи, ме праша со глас на полициски иследник: „Кој те праќа?“

Гледав во него подзинато. „Каде?“ „Овде“ рече тој. „Да бараш Самбало“. „Дојдов на одмор“ реков. „Ма немој!“ викна тој луто. „Дојде на одмор, а цела Грција ја крена на нозе, само да најдеш ‚Самбало‘. Ајде, со убаво, да не се расправаме, кажи ми кој те прати!“ „Значи, Димитрис ме поткажал. Така знаете дека барам ‚Самбало““. „Не ми кажал Димитрис ништо“, рече тој. „Овде се слуша и се гледа сè. И не само ова место, туку и светот е мало место“. „Ме прати еден мој некогашен професор. Тврди дека овде пиел ‚Самбало‘ пред многу години.“ реков изнудено. Тој одмавна со раката и рече: „Тој твој професор не знае што зборува. Коњак ‚Самбало‘ не постои. Којзнае што пиел. А по пиењето сонувал дека пиел ‚Самбало““.

Тој наточи уште по една во големите чаши, ја испи на екс, а јас, не знам зошто, го сторив истото. Тоа беа веќе четиристотини грама метакса во мојот стомак: алкохолот струеше и ми ги потсекуваше нозете. Почувствував дека сликата на старецот ми се заматува, дека потпукнувањето на фитилот во газиената ламба го слушам сè погласно и погласно, и почувствував потреба да седнам. Тој тоа го виде и ми подмести едно столче, така што седнав. И без да бидам свесен што зборувам, реков: „Значи дека коњакот ‚Самбало‘ не постои, ама постои забрана да се трага по него?“

Тој ме погледна како да слушнал нешто што ме вбројува меѓу ретките двоножни суштества што имаат привилегија да разговараат со него. „Како се вика тој твој професор?“ праша. „Владур“ реков. „Но тоа ништо не ви значи, зашто сигурно не го познавате“. „Па ни ти не знаеш што е ‚Самбало‘ па сепак те интересира што е тоа. Точно е, мене ништо не ми значи Владур, но би сакал да го најдам и да го прашам: од каде му е идејата за ‚Самбало‘? Очигледно е дека ти си само гласник, дека тој е

главниот. Со него треба да расправам, не со тебе, иако внесе немир кај сите луѓе овде, во Волос и Лариса, дури и во Солун. Сите зборуваат за некаков коњак ‚Самбало‘, го бараат, зашто ти си го опишал како иљач, како спој на нектар и амброзија, како еликсир на вечен живот. А луѓето стануваат опасни кога ќе сфатат дека имаат збор за кој го нема нештото. И со Господа постапуваат така: го имаат зборот, ама го немаат Него, па затоа трагаат да го најдат. Наука, телескопи, микроскопи, филозофии и теологии, логички докази, ДНК и други глупости... Како крвава хајка со загари по елен. А ако го најдат, ќе го растргнат, ќе го распнат, жив ќе го изедат, само затоа што се криел. Како да е криењето смртен грев или кривично дело. Беше ли ти свесен за ова кога тој твој Владур ти поставил навидум едноставна задача? Беше ли свесен дека и да го најдеш ‚Самбало‘, сите ќе сакаат да го најдат, да го пробаат, дури и недостојните за него?! Беше ли свесен дека Самбало постои колку што постојат и змејовите... ако ги побараш, ќе ги најдеш, можеби смалени, ама тука се... кој има очи ќе види, кој не – нема... ” Мене почна да ми се мати, зашто се сетив на сцената со гуштерот од романот на професорот, и не можев да сфатам кој е овој човек, и дали само се преправа дека не го познава професорот Владур: одеднаш, ми падна на ум дека можеби се први пријатели, дека и двајцата се писатели и дека можеби токму со него професорот некогаш пиел ‚Самбало‘! Но немав докази: ни дека е така, ни дека не е така. И затоа сцената изгледаше целосно нестварно.

Тој веќе ја точеше третата чаша. Му покажав со рака дека не можам, но тој ја наполни и мојата. И потоа ја испи својата на екс, што значеше дека и јас ќе морам да го сторам истото. И го сторив. Надвор пукаа громови, но мене веќе ништо не ме вознемируваше. Почнав да се чувствувам безбедно кај овој старец, како да сум се вратил во татковиот дом по долги бесцелни лутања по светот. Тој седна. Ја пружи својата ковчеста рака преку масата и одеднаш ми ја зеде дланката татковски нежно. „Кажми ми само – му должиш ли ти нешто на тој твој професор, освен ‚Самбало‘?“

Свеста ми се виеше, целата соба почна да се претвора во рингишпил, а јас немав за што да се држам за да не паднам, освен за неговата ковчеста, топла рака. Но тој одеднаш стана, отвори еден ковчег и веќе во следниот миг на масата стоеше

шише: шише нестварно, зелено, со форма како нашите букарки за ракија, со стара пожелтена етикета на која пишуваше: САМБАЛО. Се фатив за шишето како што еден миг пред тоа се држев за неговата рака, единствената цврста точка во таа соба и во целата вселена, онаа неподвижна точка по која трагаше и Архимед, за да застане на неа и да ја измери Земјата. Се држев за шишето и не можав да верувам: на етикетата не пишуваше ни година на производство, ни производител, само под крупните букви стоеше, со поситни: „коњак“. И слушнав: „Раздолжи се кај професорот“. „Ова е последното шише?“ го слушнав мојот глас. „Не“ рече неговиот глас. „Ова е првото и единствено. Оригиналот. Нема друго, нема второ, трето, четврто. И ако навистина постои тој твој Владур, тогаш тој пиел од оригиналот“.

Во тој миг станав. Сфатив дека е бесмислено да прашам: а како пиел од оригиналот, кога оригиналот е цел, неначнат и запечатен со црвен восочен жиг на капачето, направено од обична ламарина? Наместо тоа прашав: „Виe сте антикварот од Милина?“ А тој почна да се смее. „Во некоја рака, да. И единствено јас го имам Самбало.“ „Па зошто тогаш на фирмата не напишете ‚Самбало‘?“ прашав. „Така и пишува“, рече тој. „Не, пишува ‚Јоанидис‘“ реков јас. „Така пишува дење“ рече тој. Ноќе зборовите добиваат друга температура“ рече тој (или барем мислам дека рече, бев многу пијан). „Луѓето се многу чудни: им веруваат на дневните зборови. Никој, со *ВЕКОВИ* веќе, по полноќ не кренал поглед да види што пишува на мојата старинарница, мислејќи дека знае, затоа што видел што пишува преку ден. А да кренел поглед, ќе видел дека ноќе пишува *Коњак Самбало*. И да покажеа интерес, од оригиналов ќе направев милиони копии“.

И потоа ме зеде за другата рака и ме изведе надвор. Опелот на Димитрис веќе работеше. Антикварот ми ја отвори вратата и јас влегов. Ни мавташе додека заминувавме, а јас во skutот го стегав како најголемо богатство, единственото шише коњак „Самбало“.

Патем молчевме. Димитрис не се изненади од шишето во моите раце. Изговори само една реченица: „Ти реков дека мора да го видиш“. И тоа беше сè. Потоа Димитрис паркираше на плоштатчето пред црквата и се разделивме. Тој спиеше во неговата таверна. „Ти благодарам многу“, му реков. „Оди и

легни си крај Матилда“, рече. „За три часа треба веќе да ве возам“.

Одев по плоштадот тетеравејќи се кон куќата. Остана само да го поминам малото мовче над каналот во кој беа укотвени кајчињата на селаните. Но, на првото скалило се препнав и со шишето удри во металната ограда. Шишето се распрна во парампарче, течноста истече во каналот, се почувствува алкохолен мирис а во рака ми остана само грлото на шишето, со ламариненото кружно капаче, на кое пишуваше „Самбало“. И не знам зошто, но најверојатно поради пијанството, се сетив дека првото првото предавање кај професорот беше – потрага по тревката на вечноста во епот за Гилгамеш.

Немав солзи да го исплачам шишето. Го одвртив кружното капаче, го фрлив грлото во каналот, а капачето го ставив во џебот и заминав кон куќата. Кога влегов, Матилда спиеше во истата положба во која и ја оставив.

Три дена подоцна стоев пред вратата на куќата на професорот Владур во Тафталиџе и звонев на вратата. Вратата се отвори, професорот излезе со весела насмевка, јас му го тутнав во рака виното што беше замена за „Самбало“ заедно со дрвената кутија за пенкало, и му реков дека не сум го нашол коњакот. А тој рече: „Знам. Во меѓувреме проверив. Се сетив на пријателот со кој седев таа ноќ на Пелион. Ми рече дека сме пиеле Метакса. Самбало не постои. Мора да сум сонувал! Простете што ве вознемирав. Повелете, влезете!“

Јас гледав немо во него. Раката ми беше во џебот и го допираше лименото капаче на кое стоеше само празен збор, „Самбало“. Содржината, шпиритусот и спиритусот, вкусот, мирисот и бојата, сета таа раскошна симфонија на стварноста заради која и постои зборот - беа неповратно изгубени. И не се осмелив да му кажам дека во џебот имам доказ дека „Самбало“ постои. Не се осмелив, зашто на неговото лице видов дека знае сè, како оној ден на испитот. „Жалам, но многу брзам, професоре“, реков. Тој се насмевна и рече: „Разбирам.“ И потоа додаде: „Извинете колега, кога веќе се посрамотив со меморијата во случајот Самбало, да прашам: дали третото прашање од вашиот

испит со кој дипломиравте беше – „Како празниот збор се полни со значења и станува симбол?“

Реков: „Да, така е“.

И потоа тој ја отвори ширум вратата, и јас влегов кај него, стегајќи го капачето во џебот како врвна тајна, која *можеби* беше откриена. И прво што сакав да му кажам е дека ја разбирам максимата на дедо ми: празен бор – празно зрно, а полн амбар. И дека конечно веќе нема да сонувам дека ми се јавуваат од Деканатот, затоа што установиле дека ми недостига еден испит во дипломата.

*Забелешка: ова лето, пред да појдам на летување во Хорто, писателот и мој некогашен професор Влада Урошевиќ ме замоли да му донесам од таму шише коњак „Самбало“. Не го најдов никаде тој коњак, но му го донесов расказов. Не се изненадив кога при првата средба по враќањето, и тој мене ми подари расказ, со наслов „Стар коњак“. Се разбира, му подарив и едно вино, како замена за *она што не го најдов*.

Тихомир Јанчовски

ТРАКТАТ ЗА ЉУБОВТА

И мажот и жената грешат кога во љубовта гледаат и водат војна, таа не е тоа во суштина, иако изгледа така, навидум. Се борат да надвладајат еден на друг. Грешка. Во љубовта, нема победник ни поразен, нема појак и послаб, има две страни што се запознале и виделе дека, всушност, се исти однатре, ако ги одереш оздола се црвени, сите. Ако човек е доминантен маж тој е всушнот и расист, и ако жената е доминантна, таа е сексист. Сè што е на –зам е лошо, и расизам, и шовинизам, и фашизам и сексизам... и комунизам.

Патријархалните екстремисти се еднакво исклучиви како феминистичките екстремисти. Одат во крајности. Вистинскиот патријархален човек и вистинската феминистка, ако се искрени, се сложуваат за сè. Се запознаваат и увидуваат дека мислеле исто, но со други мисли, зборови. Тоа е различноста меѓу нив. Ако имаат љубов, кај луѓето нема жената ова мажот она, женски права - машки права. Тие се надополнуваат едни со други, ако се луѓе. Ако се човечи и човечици со оствареност.

Има мажи во кои поизразен е женскиот дел од душата, анима, и жени кај кои поизразен е анимусот, машкиот дел. Работата е да се најдат и препознаат оние што се еден за друг, и потоа се цел човек, кога се заедно. Два во едно. И тоа не е еден и еден се два, туку три. Бидејќи третиот е љубовта што ги спојува и таа прави да се едно сите тројца. Од нив се раѓа плод и тие стануваат четири, со децата, на пример. Но и без деца, може да има плод, духовен плод, од љубовта меѓу двајцата.

Овој Тихомир мисли дека од вас двајца тоа се книгите што тој ги потпишува, последниве две-три, „Лидија“, „Пред некое време“ и оваа новата. Оди сега, мисли сите се не само негови, туку и твои и мои, дека се наши. Вистина, тој без мене не напишал ништо досега, и нема. А од кога те сретна, ни без неа. Оти не е работата само да пишуваш, еве јас зборувам преку неговата тастатура, а и таа, понекогаш. Оти тој кога пишува мисли на себе, на неа, на мене, на тебе, на нас, на сите и на сè.

Што ако пишува во прво лице еднина, јас. Не е секое јас па јас себично јас па јас. Ако сме без љубов, себични сме, зашто таа ни фали, ако сме со неа, гледаме да даваме зашто ни е дадено, инаку како ќе ја примаме? Кој не дава дарови не може ни да ги прими. И тука да застанеме засега, оти му велама да пишува со мерка, а и јас што го учам некогаш претерувам, знам по себе, за нас.

Овој „поетов“ ова нема да го објавува пред сите, немај гајле за тоа, нема зошто. Немаше да го напишам да знаев дека и би помислил да го објави. Некои работи се меѓу нас тројцата, не се за сечии очи и ум. А кому треба, само ќе му се каже, доста е да мислиме на тоа, без зборови.

Да можам и планини да преместувам, вели Павле, ако љубов нема, ништо не сум – ништо не ми помага.

* * *

Почнав да зборувам чудно. Луѓето не ме разбираат сосема. Велама лево, одат десно, велама горе – одат долу. Сепак, на крајот на краиштата го наоѓаат патот и доаѓаат до мене. А јас бев професор толку време, знам да објаснувам, да, баш знам. Со точни зборови и со сè, треба да знаеш само четири нешта: напред, назад, горе, долу... то ест повеќе: и лево, десно, право... и доста се тие седум. Некогаш им викам и сврти ја колата, оди назад, а тоа е рикверц. И баш им викам, не им велама, зашто се дерам по телефон. Зборувам гласно.

Место таман кажувам премногу зборови па тоа ги буни. Треба да го избалансирам јазикот според оној или онаа што слуша кога зборувам. Вака, напишено е друго, ќе си прочиташ фино, ако треба уште еднаш, и ќе го најдеш патот.

Зборовите се скапоцени, не треба да одат во ветер. Внимавајте што и кому кажувате, и ако е важно, а важно е секогаш, зборувајте така што и другиот да разбере. Инаку и својот може да е странски, туѓ, непознат јазик. Еве, вчера, му кажувам на човекот кај да сврти налево горе, а тој се губи... односно го погодил патот ама мисли дека згрешил. Па едно дваесет минути нати го-дај ми го, вртење во круг, за најпосле една жена што минувала оттаму да му објасни точно. Јас, кога

зборувам на телефон сум нетрпелив и викам. Оти во моментот работам и некоја друга работа, не само зборувањето, туку и пишувам нешто, или чистам, или гледам низ џам... што и да е. Кога правам така, ги збунувам луѓето на другата страна од слушалката со она што го кажувам во микрофонот. Не дека зборовите се неточни, ама ги кажувам така што во нив се одразува и глетката или дејството што го вршам.

За вие што сега читате да го разберете ова, треба сè да е наредено збор по збор, значи да биде во ред, еден по еден. Ај сега прочитајте и разберете го ова: прдрвосвреборотлевогоре и тој е левомоликалевомобелика... не оди некако, а? Веројатно така им се слуша, оти додека му објаснувам на човекот да сврти горе лево, гледам пред себе во дрвото во дворот, во борот кој е молика. Ај, била елка*, значи уште толку сум ги збунил.

Треба да го мислиме она што го кажуваме, а не мислата да ни е поделена. Тогаш лажеме. Не велам намерно, ама лажеме, оти немаме мера. А мерата за комуникација со луѓето е проста: кажувај ги зборовите еден по еден, и мисли на она што го кажуваш.

Гледате, еднаш учител, секогаш учител, сè нешто поучувам, објаснувам, сакам луѓето да сфатат. А за да ме разберат убаво, треба да ги гледам во очи, и тие мене. Бидејќи тоа со пишувањето овде е невозможно, внимавам да се изразам точно, за секој да разбере. Оти ова е јавно, како што гледате. Мислам дека кога луѓето би научиле да зборуваат точно, веќе не би имало никакви судири и недоразбирања. И кога би си погледнале убаво очи в очи, ќе се видат себеси во другиот. Зашто кога лажеме, не мора да кажеме дека лажеме, го вртиме погледот настрана. Ни се познава.

Немојте да лажете луѓе, погледот и гестовите ве издаваат. Првото се вика гримаси, второто, говор на телото. Ете, толку за денес. Часот е завршен, слободни сте.

И немој ова да ви звучи арогантно, зашто не знаете какви ми се очите, каков ми е погледот дури го пишувам. Истите работи може да се и отров и лек, зависи и со каков тон се кажани, а и тоа се познава. Можеш и да опцуеш човек, ама ако е со љубов, тој не се лути, и се чуди зошто не се лути. А, ако е со презир, може да бидат тоа најљубезни зборови, а сепак човек да се осети лошо, оти нешто го заболува во стомакот. Душата е и

таму, не само во срцето. Се извинувам, да поминам, вели некој, а може да мисли: тргни ми се од патот. Марш, да ве нема, можам да кажам, и вие да помислите овој е неарен. Матуф. Ама ако ми го видите лицето и чуете гласот, ќе сфатите дека ви велам: Добро утро, баталете фејсбуци и инстаграми рано, рано, и не губете време премногу на нив. Надвор е нов ден, ве чека животот, фатете го денот.

Гледате, пак се расприкажав, ќе беше доволно само едно: ДОБРО УТРО

Габриела Стојаноска-Станоеска

ИСТО ИЛИ НЕ

Доцен септември во Охрид. Сончев, тивок. Иљач – помисли Рени, и почувствува како широкиот, нежен, треперлив јазик на езерото кротко ѝ ја лизнува душата подизлезена на долните очни капаци. Доаѓа грижно да ѝ ги шмукне солените капки што така, од нигде никаде, и во несклад со убавиот ден, ѝ се лизнаа по образи. Како не му се смачува? – повеќе си потврди одошто праша. Ги собу патиките и ги преврти испотените чорапи на нив да се сушат небаре го остава до себе превртен својот претходен живот на кого навикнала како на долго носено ортопедско помагало. Стапна до глуждови во водата и речиси ги виде како прснаа да бегаат од неа, во сите правци, нејзините мисли и чувства. И најтемните и најсветлите. Не како риби заитани по сронет леб, туку во спротивна насока, како внатрешни пијавици во прв контакт со подобра средина. Постепено стотиците одделни, саможиви, струјно игриви пијавици ѝ се причинија долг наставуван волнен конец. Езерото ја одмотува без да ја заврти додека таа, ете така, стоечки, му се предава. Кај ги носи? Некаде долу. Таму каде долго и бавно, пипаво и со трпение ги намотува околу зрнца песок правејќи го мекиот мозаик на бескрајното чудесно дно кое Рени не го имаше видено оти сè уште немаше научено да нурка, но интуитивно го осеќаше кога пливаше. Не еднаш имала чувство дека ја крепат како душек на површина којзнае чии и којзнае кога собрани тајни замотувани и зарастени таму од памтивек, од настанокот на коритото, низ сите ери до сега. До ова сега кога нејзината сенка лебди место неа над површината. Ї се зборува со ваков предан другар. Го прашува со камчиња, малечки, ситни. Ї одговара со кругови, цели, длабоки. Без да се помрдне пропаѓа во нив удобно, меко, сосем без напор, близок пријател ѝ е.

Таа вечер уловив еден од оние моменти за кои си велиш: Погледни! Гледаш? Ова што сега го гледаш, некогаш ќе го немаш! Мнооогу ќе ти недостига. Вреди да се замрзне оваа слика! Сега кога вистински ја виде, ќе ја имаш засекогаш. Ќе му се

навратиш сигурно некогаш повторно на овој момент. Од перспектива на нечија смрт или од сопствена смртна гледна точка. Ќе му ја осетиш ли и тогаш сладоста на непцата или само ќе гледаш?

Среќно и убаво *овде и сега*. Мала соба, собрани како и обично сите: мајка ми, татко ми, сестра ми, зет ми, внучињата, маж ми, син ми и јас. Аха, ха, ха... Ехе, хе... Хо, хо, хо... Хихихи... Се смеат, секој на својот начин! Колку им се убави лицата светнати со ѓебрето на среќата, своештината, топлината! Ова е тоа: момент кој би сакала да се одмоменти и да се повечноса. Или барем да се умножува, размножува до бескрај! Ова некогаш ќе го нема. Чудно како сечилото на сознанието за минливоста се доближува неотапено и до балонот на најсреќниот момент и го притиска, го притиска, му се заканува влегувајќи му внатре, а не го дупи. Од пресилна желба да ги имам секогаш вака на куп и насмеани, солзите ми ги полнат и замаглуваат очите. Тоа, како и мојот среќен момент, никој не го забележува.

По некое време, некои од нас нема да бидат живи. Тие што ќе се среќаваме или ќе се среќаваат тогаш, нема да бидат исто вака насмеани. Ќе недостига нечие гласно хахаха... Или неговата нема, но исто толку златна искрена верзија.

Момент. Одраз на бела птица во кругот. Прекрасно се бранува летот провнат низ круговите, помисли Рени. Моменти.

Разговорот тече од делта во делта во делта до изгубување под земја и повторно понирање, од уво в уво, од уста в уста, низ очи, низ уши, низ нос, и кој знае од каде, одеднаш ме донесува, поточно после мене, прво мајка ми ја донесува во небрано. Се зборува нешто за ќерките, за мене и за сестра ми, и маж ми божем незадолжително, ненаметливо, тогаш досетено и речиси детски невино вели:

- Ааааама малку повеќе ја сакаш поголемата, признај.
- Малку. Оти е поголема... Оти...

„Малку.“ Мора да се сложи. Што и да рече маж ми, мајка ми прво ќе се согласи, ќе му го направи ќефот, па потоа ќе каже што мисли навистина. Никогаш не му го сече зборот. Да ѝ рече да признае и дека ич не ме сака, и за тоа прво ќе му се согласи, па после ќе објаснува дека ме сака. Кога и да се расправаме пред неа, таа е на негова страна, иако се очекува спротивното, да си ја одбрани ќерка си пред зетот. Е сега не ме гледај мене

мамичке, претај, претај со крилјата во смолата, напнувај со сета сила да се одлепиш, кој ти е крив, по своја волја се ничкоса таму.

„Оти е поголема... Оти е прва...“ И повеќе не слушам што зборува. А и таа, сета стемнета во лицето и сплеткана, не знае што кажува...

Но, тоа „Малку“ на маж ми му е сосема доволно за да ме погледне со победнички очи, со поткренати веѓи, со погледот: „А што ти велеш јас? Гледаш дека сум во право?“ Ликува од заседа. Како што и многу сопрузи на светот понекогаш сакаат да си ја мачат женичката, божем просветлувајќи ја, небаре правејќи ѝ добро, соочувајќи ја со вистината која тие умни глави отсекогаш ја знаеле за разлика од нас наивните...

Се смеам некако. Најверојатно и очигледно сосила бидејќи ми доаѓа да плачам во исто време. Не оти ја губам битката со него. Туку од жал за мајчичка, што вака, без врска, ја збунија, па не знае веќе како да се извлече и да ја побие непромисленоста што ѝ излета. А добро знае како се чувствувам, исто како што тоа го знае и мојата постара сестра која веднаш се преобразува во својата триесет години помлада верзија и исто како кога бевме деца им најавува на домашните: „Сега ќе почне да плаче.“

И почнувам. О Боже, повторувам обрасци. Немој да плачеш! Немој да им плачеш! А врнам како што врнев секогаш кога намерно ме задеваа со песните: „Го пратиле дедо в планина, мечките да го изедат...“ и јас трчај по скали да проверам на долниот кат дали е дедо ми жив и „Едно малој моме... без мајка остана...“, а мајка ми седи до мене, и јас плачи, плачи, плачи... а тие смеј се, смеј се, смеј се... и „Немој да плачеш Рени, тоа не е вистина“ и јас плачи и смеј се во исто време оти, исто како нив, знаев и без да ми кажат дека и дедо ми и мајка ми се живи и нема зошто да се плаче.

Мајка ми безмерно ме сака и нема зошто да се плаче.

Плачам и ми е жал што лицето на мајка ми добива црвено-црна боја. Ѓ се покачува притисокот. Веќе страда за грешката што не може да ја поправи. Јас сум голема, и самата мајка, и плачам. Колку ми е жал што вака ја казнувам и ѝ причинувам болка. Ќе ѝ го кренам уште толку притисокот, но не можам да запрам, посилено е од мене. Плаче детето во мене и

истовремено се смее на глас големата јас: ха, ха, ха... потполно свесна за бесмисленоста на ситуацијата која непотребно ја приредува. Запри се бре, запри се! Ох, колку ми е жал, ќе ги одлеже в кревет моиве солзи неколку дена. Па, сепак, како можеше? Како може една мајка, не да изговори, туку и да помисли да одговори што било освен: двете исто. Не разбираам. Не можам да разберам. Ќе си родам уште едно детенце и ќе видам. Можно ли е да се каже повеќе или помалку кога се работи за свои деца? Општеството нè научило да мислиме: не. Но, дали е навистина така? Што ако мајка ми е само искрена? И зошто ѝ се лутам кога ја ценам вистината повеќе од сè? Оф, Боже, колку сум јас ужасно грозно, страшно и жално суштество што посакувам и мене некогаш да ми се случи истото само за да можам да ја оправдам. Да ја оправдам за да продолжам подеднакво да ја сакам. Не, не сакам да ми се случи истото! Јас не сум иста, јас не би одговорила како неа, не би чувствувала ко неа, јас не би прашала како него, не би размислувала ко него, јас... се плашам дека се разочарувам од луѓето што најмногу ги сакам, од човечката способност за сакање, од себеси што можеби нема да можам да ги сакам исто ко претходно. А сакам. Сакам мојата љубов кон нив и кон сите други да нема никаква врска со нивните одговори и однесувања. Сакам да имам доволно долг, простран, топол и жеден јазик за да си ги лизнам, впијам и растворам до исчезнување сомнежите и стравовите и од образите и од внатрешните лица.

- Нема потреба од страв – сосем јасно, небаре човек, ѝ вели езерото. Отвори го срцето Рени и прости и што разбираш, и без да разбереш. Можеш. И не си ни прва, ни сама.

На раката во водата ѝ растат бели пердуви. Рени го испушта камчето. Го позема некој од нежните ангели што живеат на дното. Една испливана сребрена езерска насмевка ѝ ги засветлува очите.

Љупчо Петрески

ПОТКЛЕК

(Извадок од необјавениот роман „Потклек“)

4.

Просечниот човечки живот трае околу 56 години, така прочитав во еден од весниците што секојдневно пристигнуваат во хотелот, пред некој ден. Тогаш, јас со моите 29 години значи сум го проживеела половината од мојот живот тука. И кога ќе се обидам да сумирам сè она што останало вредно во тој половина живот, сигурно би го собрало во куферот на сестра ми кој таков каков што го остави живее во оставата со сите работи во него. Според написот, јас имам уште еден таков куфер за полнење до крајот на животот. Но, во написот предупредуваат дека човекот денес, и покрај сите војни и страдања, успева да стане посилен, но не и поотпорен. Светот е опасно место за живеење.

Го сакам овој туѓ град како свој. Во него живеам повеќе отколку каде било во текот на мојот живот. Со овој град ги делам непроспиените ноќи и анализите за отпорноста на гранките на студот и мразот во лето и силното сонце во зима. Со него ја делам недефинираната среќа што остана заеднички да ја делиме со мајка ми. Со него ја делам љубовта и отуѓеноста меѓу мене и сопругот. Со овој град го делам и телото кое како античка амфора стои неоткриено во неговите древни сидини на збунетост, недореченост и илузија. Со овој град делам сè што не би поделила со никој друг.

Додека се движам по кејот заборавам на неподносливите болки во мускулите и коските. Заборавам на стравот од неможноста да се живее во сопственото тело. Заборавам дека еден ден, сите ние, жителите на овој град, ќе оставиме трага со начинот на кој сме живееле и сме го негувале секој негов агол, секој негов сокак и секое едно дрво и жбунче, без разлика на годишното време – оставајќи сопствена трага, сопствен печат на животот на еден просечен граѓанин, занемарувајќи ги статисти-

ките по весниците за долговечноста на еден обопштен непознат човечки живот.

Но, токму кога ќе почувствувам болка – која ја делам исто така со овој град – во десната надлактица – токму тогаш се чувствувам вистински поврзана со него. Болката е она што нè поврзува во животот со туѓиот град. Телото е туѓо, болката моја, градот го чувствувам како свој. Животот навистина е болка, но чувствувам дека има толку многу што да се направи, да се проживее. Се смеам на веселите деца што се капат во реката и стапалките што ги оставаат по топлите коцки камен – тогаш станувам како нив и одам по нивните стапки кои пополека исчезнуваат од жештините. Прилично незрело за една жена би рекла мајка ми, но не знае дека кога згазнувам на отпечатокот од нивното мало ноќе ја сум онаа другата од минатата вечер.

Среќна ме прави шеќерната волна која од топлината на здивот и времето се топи во устата на девојката, момчињата со чепкалки во устата седнати горе-долу па свиркаат на секоја девојка што поминува покрај нивната клупа. Им се восхитувам на розовите процветани трендафили каде руменилото затемнува во нивната срцевина и наликува на ноќта. Мајка ми во дворот од старата куќа одгледуваше ипомеја која се распостилаше по патеката, па сè до тремот. Ми велеше дека треба да бидам како ипомејата - упорита и исправена. Нејзините цветови ме потсетуваат на синото небо издупено со бели облациња, на сојките по липите, на калдрмата.

Застанувам во излогот од стоковната куќа и ја погледнувам сопствената рефлексија во него наспроти манекените обвиткани во куп штоф кој потсетува на раскошен фустан стопен од топлото сонце. Се восхитувам на себеси. Како сум успеала да станам порано и покрај претходниот напорен ден на работа. Да подготвам појадок за сопругот, иако не успеав ни неколку часа да посијам. Дури и ја облеков омилената комбинација на мајка ми од модрот здолниште и бледорозевата кошула од жерсе, да ставам бисер и шапка, и на пат до станот на мајка ми да ѝ купам свеж леб.

Но, што сум направила друго за себеси, освен што се восхитувам?

Со што ќе го полнам вториот куфер?

5.

Одењето кај мајка ми на ручек, после смртта на татко ми, стана дел од начинот на кој ние двете почнавме да комуницираме, преку храната. Но, никогаш не се навикна да готви за две, секогаш готви за четворица. Маж ми често го јаде остатокот од приготвената храна кога следниот ден сум на работа.

Одењето кај мајка ми на ручек, после смртта на татко ми, стана дел и од мојата навика за читање. Во обидот да не читам весници почнав да земам книги од библиотеката на татко ми, со опомена од мајка ми, прочитаните книги да ги враќам назад на полиците токму на местото каде стоеле додека беше жив. Го запазуваше тоа со едно картонче за неподигната поштенска пратка поставено помеѓу двете книги од каде сум ја зела книгата за читање.

Во последната книга што ја прочитав, главниот лик имаше желка милениче која наместо да биде она што би требало да биде – желка, живо суштество – таа станува орнамент, труп. Нејзиниот господар кој посакува да чува желка, бидејќи нешто му недостасува што одлично ќе прилега на неговиот нов ќилим, во еден момент сфаќа дека таа желка – неговата желка, е обична, како и сите други. Обичен рептил кој живее во својата куќарка. Тој пак, како и секој човек кој има око за убави нешта, ја забележува можноста таа желка, чиј оклоп е прекрасен орнаментиран, да биде уште поубав. Ја позлатува нејзината куќарка и таа заблескува во сивилото на неговиот дом. Но, не запира тука. Маѓепсан од брзото преобразување на неговото милениче, тој почнува нејзиниот оклоп да го украсува со соодветно избрани скапоцени камења. Така на крајот секој нејзин дел од куќарката е покриен со прекрасни украсни, скапи камења, а тој ја има својата единствена прекрасен орнаментирана желка.

Тогаш желката умира.

Преобразувањето на таа кутра душа од животно во предмет, од живо суштество во уметничка форма, па макар и пред нејзината смрт го достигнува статусот на нешто неживотинско и орнаментирано.

Таа станува скапоцен камен.

6.

На влезот од зградата на мајка ми забележувам како неколку деца хранат една таква желка, обична без скапоцените камиња. Ја облеале со еден куп трева, кутрата желка, за да јаде. Клекнувам пред нив држејќи ја пред мене чантата.

- Деца, таа сама ќе си ја најде храната, оставете ја во паркот и грижете се да не зашета на улица, а за сè друго самата ќе се погрижи, им велам.

Тие подмолно и оштро ме погледнуваат, како да сакаат да ме опоменат да не им се мешам во нивната игра и начинот на кој се грижат за желката и да си продолжам по патот каде сум тргнала. Тоа и го правам. Се поткревам и продолжувам по патот каде сум тргнала.

Мајка ми како и обично подготвува ручек. Ја знае секоја моја смена со таква прецизност што според моите посети го определува ручекот. Денес подготвува полнети пиперки, знам по мирисот на магдонос што редовно обилно го става во меленото месо и неговата миризба се шири насекаде низ станот.

Додека татко ми беше жив, живеевме заедно во станот. Умре пред пет години, ненадејно во сон. Никој не очекуваше така да нè напушти. Редакцијата во весникот, каде работеше, му оддаде таква чест што in memoriam за неговиот живот и дело ставија на третата страница од весникот. На погребот имаше многу луѓе – од соседи до значајни луѓе од политиката. На мајка ми тоа многу ѝ значеше. Ми се чини повеќе се гордееше со неговиот погреб отколку со неговите успеси додека беше жив. Јас се омажив три години по неговата смрт.

Останувањето на мајка ми сама во напуштениот дом беше терапија за неа. Мислам дека неколкуте години кои ги поминавме заедно стануваа пополека неподносливи. Од една страна, неподносливоста да изгубиш уште еден од семејството толку рано за неа беше казна од Бога. За разлика од неа, јас бев таа која, според неа, не умее да го пронајде вистинскиот пат во животот, ниту до Бога. Можам дури и со сигурност да потврдам дека мајка ми ме омажи.

Мојот сопруг и јас се знаевме неколку години, учевме заедно во гимназијата. Тој е само две години постар од мене. Се забавувавме, но никогаш ни двајцата не помислувавме на брак.

Колку и да изгледаше мајка ми скршена од болка имаше некој дел од нејзиниот карактер кој успеваше да собере сила и да направи некои подмолни работи, на кои човек ни во нормални услови не би помислил. Таков беше и мојот брак со Емил – дел од нејзиниот таен план.

- Те очекував малку подоцна да дојдеш, ручекот сè уште не е готов.

- Ако, мамо. Ќе пиеме кафе заедно пред ручекот и ќе помуабетиме, во ред?

- Кафе пред ручек?! Што зборуваш ти, се слушаш себеси? Не доаѓа предвид! Кај се видело кафе пред ручек! Не мислам нешто што никогаш во живот не сум го направила сега да го правам.

- Мамо, тоа не е ништо необично. Јас барем работам со гости од цел свет, многумина пијат кафе пред оброк.

- Сакаш да ми кажеш дека тие тоа што го прават е подобро? Па, јасно. Ти целосно се поремети со таа твоја професија. Дури не можам да те препознам.

Замолчува за момент, влегува во кујната и веднаш се враќа.

- Немој да ми ги кажуваш тие работи, знам, ти се обидуваш да ме разубедиш, иста си како татко ти.

Често знае да ме спореди со татко ми, иако не нè доживува на ист начин. Потоа седиме така, чувствувајќи се двете криви поради нешто за што и самите не знаеме што е. Одеднаш, како да најдовме соодветно решение како да се помине времето додека стигне ручекот. Молчиме. Јас седам на креветот во дневната соба, таа чепка нешто низ креденците во кујната.

- Да дојдам да ти помогнам? – ѝ велеам.

- Не! – отсечно ми одговара.

Значењето на нејзиното „не“ никогаш не успеав да го дешифрирам, па често се колебам дали да ѝ помогнам или не. Одам кон кујната и подзапирам не знаејќи дали тоа „не“ денес всушност значи „да“. Земам и правам салатата. Ми паѓа тешко, многупати, кога ќе видам како над креденецот во трпезаријата стојат сликите на татко ми и мајка ми од нивното венчавање и сликата на мојата сестра од гимназиските денови, поставена малку подолу. Мене никаде ме нема.

Еднаш, уловувајќи ми го тажниот поглед кон сликите за мојата отсутност таму, мама ми рече дека само сликите од мртвите се за на сид. Нејзиното место е покрај сопругот, така било

од памтивек. *Жената е секогаш покрај својот сопруг во добро и лошо.* Така треба да биде и со мене и мојот сопруг. Таа нејзина желба треба да ја испочитувам, а кога таа ќе умре треба да ја закопам во истиот гроб со татко ми. *Само со црквени церемонии,* ќе ми рече. *Јас никогаш не се откажав од верата и Бога.* Сакаше да каже нешто друго, но семиотиката кај мајка ми не функционираше на ист начин како што функционира семиотиката на семафорот, на пример.

Станот е лишен од моето присуство таму. Во оставата се наоѓа куферот од сестра ми, онака како што го вратија, лични работи – мои и на мајка ми, но работите од татко ми сè уште се онаму каде што секогаш и стоеле – машината за пишување во спалната соба, неговите костуми и кошули во шкафот, библиотеката во дневната соба, дури чува и тегла од слатко од рози – омиленото на татко ми. Само еден месец пред да умре, мајка ми за последен пат направи слатко од рози. Последната тегла стои како спомен на еден живот кој одамна завршил, како парчиња негово месо засекогаш желирано во сирупот на заборавот. Сè што беше мртво всушност живееше во тој стан.

Имам чувство како само јас да бев мртва тука.

ПОЕЗИЈА

Ерол Туфан

КУФЕР

Што да ставам во куферот
Кога ќе си одам сам од себе ?
Малку среќни спомени
Од детството и семејната радост
Со младите ми и полетни родители
Кои имаа вјерују во
Подоброто утре
Кое и го изградија.....
Малку слики од дружбите и
Разговорите со
Брат ми и сестра ми
Пред да фати секој своја страна
Во животот текушт.....
Малку избледнети ликови
на стари фотографии
Од неколкуте нормални жени што
Сум ги љубел потајно,
А тие не знаеле дека постојам.....и
Многу нови гланц фотографии
На чудни жени што ме љубеле
А јас сум тагувал
Неколку добри книги
Од автори што ја
Откриле тајната на животот.....
Или барем положиле
Живот на тој пат.....
Две до три црвени
Парички од хартија
Да им се дадат
На некои луѓе
Што не ги познавам

Тие пак да посадат цвеќе
И кажат неколку добри збора
На мојот погреб.
Авионска карта во
Еден правец - неповрат.....
Пасош со фотографија
На остарен лик
Кој не е отслик на
Моето вистинско јатво.....
И едно досие со докази
Дека вистината е
Само една, дека душата нема
Ниту боја, ниту вкус, ниту цена.....
Пријатели драги и недраги
Што ли да ставам во тој куфер
Одраз на мојот изминат, заминат ,
Одминат , ама сè уште
Недоодминат живот
Живот кој што го
го чекорам како
Титан од митологијата
Со едната нога во Азија
А со другата во Европа
И севезден утрото на
Ова тло со озарената душа,
А вечерта на она копно со осветлениот ум?
Како волк самотник
Акам наваму натаму
Со куферот в рака
Без скрасување билокаде
Ниту вдомување на постојана
Адреса ? Колку ли зрака
Светлина сум заробил во
Куферот кожен со желба
Да ги подарам во вид
На цвеќиња што болскотат,
А сум немал кому?
Колку ли темнини сум
Поминал за да втасам

До клучот на загатката
Поставена кога се родив
Таму на изворот на реката:
Чуму живеам?
Колку ли ноки сум зденил
Колку ли денови сум занокил
Јас скитникот којшто
Сеуште барам можеби
Веќе само внатре, изморен
Од тоа што го има надвор ?
И што да речам сега кога зборот
Изгуби секаква вредност?
Кога ќе му втаса мигот
Закопајте го и овој куфер
На спомени заедно со мене
Не буричкајте по него
Ионака цабе ќе се изморите
Без да најдете нешто
Полезно материјално за вас
Ниту пак потврдни одговори
За вашите однапред насочени прашања

Но, ако барате знаци крај патот
По кој сте тргнале , ете тогаш
Куферот може да биде полн со
Моќни знаци -чуденки поставени
На крајот од вашите прашања,
А јас , носачот на овој куфер со години
Можам да ви помогнам
Да се соочите со себеси
Како огледало кое не лаже
Ниту пак крие вистини

*Напишано во септември 2021 година
Во авионот Скопје – Истанбул
негде пред крај на патот
изморен од носење на куферот*

ЗЕМЈА ВО КУФЕРОТ

Татко знаеше дека е пред умирање
Нè повика сите и ни го прераскажа тестаментот.....
Откако си заминаа сите
Во полумрачната одаја ме тргна под светло
И ми рече :
„Од Тебе барам две работи
Лицето во гробот да ми е свртено кон Запад.....
Горниот слој на земја да биде од нивјено наши.....
На него да посадиш разнобојни ружи.....
Ти знаеш каде да ги земеш и како да ги донесеш.....“
Толку беше неговото.....
Таа последна есен на минатиот век
Цел викенд престојував на граничниот премин
Чекав да зазори ден понеделник да дојде началникот.....
Цариниците не знаеја како да се справат
Со куферот полн со вреќички земја
Што ги пренесував од нивата во Полог
Преку неколку реки и мориња.....
Изврвеа годиништа , длабоко чекориме
Во новиов век.....Бев стрплив , упорен и трудољубив
Дочекав да ме прогласат
За раководител на одделот
За човечки ресурси во големата
Зграда на мултинародната фирма во
Населбата каде заоѓа сонцето
На реверот од новите костуми

Ме красат де црвена, де жолта
Де сина , де модра , де лила боја ружи ,
Секој работен ден друга.....
И сите мирисаат на духот на татко

Истанбул, 16.10.2021 година, сабота попладне

СОНЦЕ ВО КУФЕРОТ

Завчера по телефон
Ми рече дека ти студи многу

Рано втасала зимата во
Градот под Кораб
Вчера го ставив сонцето в куфер
Стокмено, стегнато да не се угаси по пат
Утрово со ново
Љубовно пламенче во срцето
Слегов на малиот
Аеродром со големо име .
Немав време да се поздравам
Со расквасената црвена почва
Ме пречека Габриел Пандемиски
И ме попишмани :
„Не губи време по шалтери,
Врати се од кај што си дошол
Со истиот авион.....
Одбројани и беа часовите
На таа што ја сонуваш секоја ноќ
Осамен некаде далеку
Нејзината душа не е веќе твоја,
Премногу беше чиста
За да ја оставам овде.....
И уште нешто.....
Извади го сонцето
Од куферот и пушти
Го слободно да шета од утро до вечер
Нека ги грее другите смрзнати души “
Го послушав ангелот
Друго чаре немав.

Истанбул, октомври 2021 година

ВЕТАР ВО КУФЕРОТ

Заробен во својата мака
Заборавив на хоризонтите на слободата
Заробена во остареното ми тело
Душата ми не патуваше веќе качена на облак
Си помислив
Можеби ми треба помош?
Го допрев типкалото

И пуштив
еден емаил до Тебе.....
Белки ќе го победиш
Своето его и донесеш
Малку свеж воздух
Во стариот ти црвен, женски куфер....
Те видов на фацебоок
Како радосно ловиш
Ветар на планината над Вардар.....
И се во името
На една врска
Што некогаш бујно
Цутеше

БАГДАД – КАФЕ

Поделен град.....
Дојден отспротива низ овие улички од калдрми
Простум се осамувам.
Чаша чај во оазата за дружба.
Багдад – кафе
Кадар од филм, лик од романите
На Достоевски
Ориентален вкус на градбата
И запис за минливоста на намерниот патник.
Парцијализираните сликички од животот
Како расцепкана куфер-меморија
Го бомбардираат мојот ум
Го нема ликот на русокосата.
Болката надоаѓа и тивко ме облева
Не ме заштитува ниту окоето
на знакот на влезот
Во Безистен каде што е Багдад– кафе
Ниту сината амајлија на градите
Со разнебитено јаство
Копнеам по лагата наречена среќа.

ДИЈАЛОЗИ

ИГРА ЗА ДВАЈЦА

Ова е игра за двајца
Не се игра сам
Секако, можам и со сидот
но тој не ми ја додава топката
Само ја враќа –
побрзо или побавно
во зависност од лутината
со која му ја фрлам

Да имаше заби ќе зачкрташе
Да имаше очи ќе заплачеше

Сигурно и него го боли
исто колку мене.

МЕРАТА И КРИЛЈАТА

Колку стави, ме прашуваш
Од око, ти велам
Како така од око, ме прекоруваш
Зошто постојат рецептите
со точна мера за состојките
Ги сакам состојките, ти велам
ама не и мерите и рецептите
Ја затапуваат досетливоста
и не ѝ даваат на креативноста
да надојде
како квасецот што го нараснува тестото
Не ја хранат и не ја пуштаат да полета
А што би биле луѓето
без крилја

ЦРНАТА

И црната е боја, ти велам
Ајде, се смееш
Немој сега да ми го парафразираш
детето Ајнштајн

Се смеам со тебе за да не заплачам

Како да ти кажам
колку е мокна во својата алчност
и сеопфатна
Нема зборови што можат да го искажат
црнилото на душата

ШИЗОФРЕНИЧНА

Сронуваш меѓу заби писател
небаре кажуваш шизофреничар
Пишувањето отсекогаш било легална шизофренија
насмеvнато ти го парафразирам Жижек
а ти улаво се смееш
не знаејќи што да возвратиш и позеленуваш
фаќајќи се за името – машко име!
Кој ти е тој, некој нов тип?
ти го читам прашањето од очите
и оставам да ме преплави горчината

Беспредметни се сите расправи
За тебе пишувањето е играчка работа
несериозно
и недостојно за една жена
која треба да им биде мајка
само на своите деца
За мене е живот и слобода
макар и шизофренична
макар и банална споредба
за црните овци
среде сите други модерни лудила

ПОЕТЕСА

Го исплукуваш зборот поетеса
небаре кажуваш ороспија
и го зачинуваш со зборови
што не можат да се додржат
на прагот на учтивоста
Го правиш сочен и телесен
го валкаш со својата жолч

Сакам да те погледнам во црнките
но полудено шараш со очите
додека левтерно ме обвинуваш
дека личам на бесна кучка со крената опашка
дека сум болна во умот и душата

Признавам, боледувам од поезија
но таа болест е светла и спасоносна
во споредба со оваа што ни го разори светот
Твоето беснило е пострашно
сакам да ти кажам
но ти упорно
избегнуваш да ме погледнеш
А вистината треба да се каже во очи

Да, му вела на крај на просторот
што не ти го прима погледот
ороспија сум
водам љубов со зборовите
беспоштедно им се предавам
страсно
до крај
оставам да ме исцрпат
до последната ронка да ме впијат
да ме прочистат

Да се преродам

ГОРЕ - ДОЛУ

Јас те влечам кон светлината
Ти ме тегнеш кон мракот

Процеп меѓу нас

Празнина полна со сенки и привиди

И две светлини што трепкаат
и ја држат бездната
да не пропадне

да нè столчи

ДОЖД

Над некое поле далечно
распукале облаците
и заврнал дожд
благодатен

Низ градот се шири
тежок мирис на блудна земја
што конечно си ја задоволила страста
со летниот порој
Набабрена за нови семиња

Застаната на бетонскиот плочник
под небото високо
ги полнам градите
ненаситно и љубоморно
со тој мирис
заборавен од цивилизацијата
Јас зрно во семирот
чекам да ме ороси благодатна капка
Поле сум напуштено и земја желна да раѓа

Митко Гогов

.ЗАБОРАВЕНИОТ ТРОНОЖЕЦ НА КОЈ СИТЕ ТРЕБА ДА СЕДНЕМЕ

горди на минатото
нестабилни во сегашноста
се тресе на иднината

сечеме дрвја иако знаеме
дека фудбалскиот терен не се гради на рид во кој
головите не се гледаат

трчаеме по угорница со камења во џебовите
вратите и прозорците повеќе не крцкаат,
но позади нив истите снобови како расипана зимница
нè фрлаат, не нè мирисаат,
нè расфрлаат во депото како уништени,
невалидни докази.

нели вистински вредности?

сите с(м)е директори на канцеларијата за
изгубени здраворазумни ставови.
еден ден ќе ги собирам сите знамиња кои залудно се веат
и ќе ги ставам во машина за перење.

на сите им треба перење и тоа – заедно.
со ист прашок за перење и ист омекнувач.

оти тоа би требало да биде новата слобода!

лебдиме во животот како пластично ќесе на ветрот
во долготражен нем филм. оние кои нè препознаваат,
уште повеќе.

големите луѓе си одат, мали срценца доаѓаат
– освен оние најдени на брегот.

ќе станат ли и тие големи или јансата ќе ги изеде?

во раскошот на грубоста, глупоста, ништожноста,
секој си бара место за да си извика
сè она што му тежи на душичката.

сакаме да бидеме цреши, а црви сме, скриени во нив.
мандала сме од песок оставена на бура,
сè додека некој не престане да дише

– ќе продолжиме да се уништуваме.

ГОЛЕМАТА СЛИКА, ПРОЗОРЕЦОТ И ЕДЕН АВТОБУС ШТО ТРЕСЕ

Летаме како гулаби
во затворена железничка станица.

Алхемичари на љубовта
апсорбираме вакуумска Вистина.
Еден дедо на ливадата високо меѓу планините
ја свири езгијата на својот живот.

Дали сме троскот и суви дрвја
кои живеат во длабока магла или сме мисла
која го следи звукот на брановите.

Амортизирано постоење,
животот е менување часовни зони.

Се наоѓаат ли изгубените чекори
во транспарентната празнина на чашите
или тивките гласови како белези на светот
ги оцртуваат линиите на нашите виори?

КАНАЛ

Војна на умови
или парадокс на старци.

Шрафовите на клупите во паркот
зборуваат за нивното време
ветрот ги носи старите весници
кај нас
судот го оставам на
каменот што врти во
старата воденица.

Погледот нагоре не значи
ништо повеќе
од
поглед надолу.

Крилото од бубамара
го чувам меѓу два листа
како мојата песна помеѓу
две книги.

СПОМЕНИ ОД КАМЕНО ДОБА

Како мали
се криевме во еден стар автомобил,
пред портата на една баба.
Поминувам често низ автомобилот.
Стар е, изветвен,
со 'рѓа на каросеријата.
Се насмевнувам
и ги оставам убавите мисли да протечат
низ мене уште еднаш.

Јас сум тука,
се сеќавам и на качувањето
по уличните дрвја.

Хануман си играше со нас.

Се сеќавам и на правата линија
што ја цртавме на средината од улицата,
со кредата украдена од училиште.
Ја поврзувавме мојата и
твојата куќа.

Така не можевме да се изгубиме,
а, сепак,
се изгубивме.
Дождот ја избриша линијата
што тогаш ја нацртавме.

.БРУСНИ ПАТЕКИ

(затоа што нозете по други не знаат да одат)

те барам во сеното како игла,
како мразна полјана
на леден остров кој се топи
на која можам
да поставам поларна мечка
да се чувствува барем уште малку
безбедно.

те барам како одраз во огледалото кое ја
крие мојата старост
како скриен велосипед на таванот
за да ја игнорирам
мојата младост,
те барам како ножот на
соседот кој ни ги дупчеше топките,
како мрежата од кошот
и сакот со кој ловевме риба
по реката која се суши
те барам како конец од манила
откинат од фортуната

што одлета во недоглед
а ние спокојно го собиравме
за да можеме повторно да пуштиме
нова

те барам како тајната симпатија
во лудоста на моето детство,
како брусна хартија со која
ги гланцавме пивските капачиња
да лизгаат полесно по асфалтот
кога игравме
патеки

и ти знам дека изгубена на патеката
бараш нешто
и секогаш би се свртела
да го изговориш моето име
како аманет и заборавена сенка на предците
како доказ дека мојот луденс постои,
да докажеш дека не постои
прескокнат вир кој се обидел да ни наштети
и дека нема човек кој ја преплашил
нашата сегашност
нема неродено дете кое сакало да го скрши
нашето неврамено фамилијарно

О.гледало
– секако ќе нè следи седум години несреќа,
ако не и цел живот..
луѓе сме,
затоа и сме паднати
Овде.

Слаѓана Атанасова

* * *

Мириса на темјан во собата.
Гори и една свеќа.
Некој заборавил да ја угаси.
Па свети,
и без неговото присуство.

* * *

Да го дочекаш изгрејсонцето,
со меч во раце,
меч од крвава борба со несоницата и да бараш лек за денот .
Можеш да постоиш.
Можеш и да се радуваш.
Светлината дојде,
милоста не.

* * *

Некаде каде што небото е премногу ниско и сино,
рамно и без облаци.
А воздухот топол и чист.
Ќе ти се поклонам, и ќе го бакнам тоа чисто небо со долговечно
чело,
неуморно од постоење.
Ќе се наведнам толку ниско што ќе легнам на тоа твое небо
и таму ќе ги одморам коските.

* * *

Одлука и само еден збор
е доволен, да се вратам во сопствениот мирис.
Лушпата од вчерашната банана
почна да смалува и скапува.
А времето да ја суши.
Моето време е поинакво.
Тоа ме закрепнува, не ме суши, не.
Времето соживува, ме порасна.

* * *

Па ајде никнувајте.
Ви ставив и вода,
и светлина,
и ѓубре.
О, зрна мои,
па времето сум го згрешила.
Вие сте од минатото.
А јас ве `ртам.

ВЕРУВАЊЕ

Овој миг е мој,
Овој воздух е без брчки.
Парчињата од времето уште не залутале.
Животот понекогаш ми е како едро
кое чека да биде поттурнато
од некој посилен ветер,
за да ми покаже што ме очекува понатаму.

Васко Марковски

ХАИКУ ДНЕВНИК

Сателит

Јас сум сателит!
Низ станот, по цел ден, го
следам рутерот

Средба

Девојчиња две
в автобус се смешкаат, кон
идната старост.

Ненадејна слобода

Тргнав на пазар
без саат, без мобилен.
Најдов слобода.

Купче книги

Низ станот шетам
купче од книги. Демек,
ќе им дојдел ред.

Долги сенки

Минувачи на
паркингот, долги сенки
зад себе влечат.

Дневна археологија

Чистам низ станот.
Во мисли поврзувам
траги од живот.

Санка и сенка

Влечејќи санка
си ја гледам сенката
куса па долга.

Човек пред прагот

Пред прагот некој
од чевли снег си тресе.
Гостин на врата.

Мачка кафеџија

Снегот се топи.
Мачка си нашла топло
над кафематот.

Речиси пролет

Сончево пладне.
Крај реката прстиња
бараат камче.

Птица и гробишта

Гробишта. Едно
пиле пее, силно, ко
хор на душите.

Пцовки

Расипан автобус.
Армија патници во друг
се префрла.

Зелено утро

Мирис на свежо
искосена трева —
спомен од детството.

Лупење компири

Отворив весник
да лупам компири, се
најдов зачитан.

Човештина

На пешачки давам
предност на пешаци.
Не им се верува.

Непознат пријател

Зјапнат кон градот
зад грб одеднаш гледам
дрво во пролет.

Привид

Седам на врвот.
Загледан кон облаци,
помислив паѓам.

Утро во чаршија

Чаршиско утро.
По сокаци мирис на
тазе печива.

Татко и син

Во ретровизор
си видов дел од ликот:
— Татко ми е жив!

Рузмарин... дворот на дедо ми

Во џебот најдов
гранче рузмарин. Сувенир
од детството.

Книга на плажа

Читам на плажа.
Одеднаш низ буквите
прошета мравка.

Шаховско пладне

Градот е пекол.
Како коњ во шах ловам
сенка по сенка.

Книга на плажа

На празна плажа
облаци пишуваат
книга во слики.

ПРЕПЕВИ * ПРЕВОДИ

Илма Ракуза

Илма Ракуза е родена 1946 година во Римауска Собота, денешна Словачка, во семејство на татко Словенец и мајка Унгарка. Раното детство го има поминато во Будимпешта, Љубљана и Трст, а во 1951 година се преселува со семејството во Швајцарија. Од 1965 до 1971 година студирала славистика и романистика во Цирих, Париз и Санкт Петербург. Докторирала на Универзитетот во Цирих со дисертацијата „Студии за мотивот на осаменост во руската книжевност.“ Првата збирка *Како зима* ја објавила во 1977 година и оттогаш постојано пишува (поезија, проза, есеи, публицистички текстови) и преведува (од руски, француски, унгарски, српски и хрватски јазик). Се занимава и со научни трудови, а поради своето потекло има посебен однос кон јазиците. Иако има објавено повеќе прозни текстови (*Остров, Мирамар, Многу мориња. Пасажи на сеќавањето, Зачудени погледи, Берлински журнал*), поезијата зазема посебно место во нејзиното творештво. За својот книжевен опус наградувана е со бројни признанија, меѓу кои и со Берлинската книжевна награда за животно дело (2017). Член е и на Германската академија за јазик и поезија, а живее во Цирих.

ОГРАДА

И по кој пат оваа ограда
стои и не знае како понатаму.
Таа и не мора да знае. Стареењето е добро
под сонцето и снегот,
искривена, трошна.
Колците ѝ се сиви, нивниот ритам
разбушавен, тоа им одговара на мачките.
И тогаш лесно низ ноќта, светла како снег.
Сверовите веќе пристигаат.

ВО МИСЛИТЕ: КОРЗО

Анхораж. Сакам ли таму? Кај ледот? Сепак одречно не. Зашто ме мамат чемпресите, темни, од книгите од Југ. Чемпресите, лимоните, продавачот на весници со тажен поглед и омлитавен јазик. Ромчињата. Наоколу: корзо, парк, полн сенки. А мирисите надоаѓаат како во кујните на детството: печена пченка и печен бадем. Ветрот ги носи кон копното. Така се чекори бавно. Горе-долу. Со мантил што се виори.

ЧЕКАЈКИ ГИ ЛАСТОВИЦИТЕ

Јоргованот процути, посивените цутови како потсетник. Среди зеленило. Толку брза промена, до пред малку мирис, потоа го нема. Сега цути покрај него, пенесто бел мал џбун и сака да се истакне. Птици повремено, скриени во честакот. Ластовици? Ги нема да скитаат наоколу. А зошто? Во галицискиот Лемберг веќе кликаат над острите косини од покривите. Овде не. Некаде пристанале. Би сакала да знам, на кои жици. Доушнику, го знаеш ли тоа?

ЛЕТО

Летото биднува:
кога собата со полуспуштени
ролетни сама задремува,
кога осамената мува брмчи
и бара излез да одлети и не го наоѓа,
кога надвор штурците штурат
варејќи се од жештината, додека преку

плочките скокаат зајачиња на светлината,
трепетливи бели суштества,
а вазните, тенџерињата, криглите како
мртва природа совршено мируваат.

СЕПТЕМВРИ

Тапа недела. Телефоните замолкнаа.
И снежниот воздух во градините. Студено.
Деветтиот месец старее полека
судбински и без бои. Доцна е
веќе. Можеби предоцна.
Врз гранките на дренот бобинките
не се штитат од птиците. Ниту стеблото
на брезата од клукајдрвецот. Лишаи
насекаде. Градинските столови
поспани и бели, можат и без маса.
Доаѓа празнината. По наредба.

ДЕКЕМВРИСКИ САПРАК

Измиеното попладне блескоти
низ последниот лист на јасенот.
Веќе е доцна.
Нема врева, нема кантилени.
Во куќата црцори греењето.
Наскоро доаѓа мрак,
студено паѓа врз асфалтот.

МАЈКА

Држи ме, вели раката,
или заминувам. Назад кон крајот.
Оваа рака, што ме галеше,
ме тепаше, но кога како. А сега
ковчеста почива врз јорганот.

Со српест палец,
исипана со старечки дамки.
И со остатокот од силата. Веќе
не досегнува ништо. Ниту до
чинијата, ниту до себе.
Обесправена. Одеднаш тивка.

ТОЈ

Чекам. Тој да се појави, да
зборува, да молчи. Да сме ние (што
веќе значи тоа ние) заедно. Еден
миг. Масата да нè обедини, потпрени
на лактите, додека јадеме. И
збогум. Песочен часовник. Студеносина
светлина. Свекот од клучеви. Разбирлив е
единствено брзиот чекор кон вратата. До
кога? Тој тоа не го слуша. Со мислите е
веќе таму, зад тревата, во насока на гаражата.
Мамец на неговиот сопствен страв.

СЛИКА ОД СПАЛНАТА СОБА

Ниту филмски плакат, ниту Мадона,
ниту пејзаж, туку таа:
Јапонка што спие. Стои и
спие, со катран црна коса
и шнола, во мастилносина
ролка, со усни нацрвени
како за бал.
Сепак бескрајно далеку отфрлена. Сега.
Ја набљудувам зад стаклото, таа
не ме гледа. Насликаната
сонливост трае вечно. Еден
продолжен миг полн невиност.
И блажен, дури и тоа. Дојди,
шепоти сликата, зошто сè уште

се двоумиш. Затвори ги клепките,
опушти ги цртите на лицето, врати се
в спокој. Сега. Го следам
повикот. Ноќе, кога црнината
цути. Лежам и рамно дишам.
Собирам светлина тенка како конец што
продира низ ролетните. Мир.
На ништо не мислам. Еден, пет,
секој број одлетува. Секој
страв се распаѓа во воздухот. Зад
мене е сонот. Таа е веќе таму.
Отсутна и изгубена. Лека
ноќ. Тогаш се присетувам дека
не го знам нејзиното име.
Никогаш не го знаев. Таа ме чува
безимена. Млада Јапонка
од Кобе. Над перницата
од мојот кревет. Уште само земјата
да не се затресе. Зашто сликата е
тешка. Би можела лесно
да ме убие. О, вечен сон.

КУКЛА

И одненадеж пак се појави
од длабочините на таванот:
толку посебна кукла. Со
големина на мало дете,
розова, со подвижни клепки
и тркалачки очи. Со убавина
што дразни. Фустан од свила,
бела, блажена. И чевли
од сомот. Само свончиња
врз капчето недостигаат, како свонливи
полжавски рогови. Нема
артерии под порцеланската кожа,
лакираните пори се исушени
и неми. Сакам да ѝ вдахнам

живот, го притискам своето чело
до нејзиното, ја влечам
за малиот јазик. Два заба горе, два
долу, како лед или стаклен опал.
Провебот ѝ ги гребе трепките,
но таа сепак не плаче. Ја наследнувам
на работ од софата. Надвор
снегот блескоти.

КОН МОРЕТО

Низ реките, низ реките
ти чекори, низ изворите и
по течението што влече кон морето.
Жубор, водопади, и ти ги следиш,
со црпалка ја собираш водата
и калта и рибите
во песочниот залив.
Ветрогон си, а патот
е предолг, необележан во мапа,
одовде до Јунан или подалеку.
Морето може да биде жолто или
црно, бело или црвено,
персиско, тивко, индиско
или мраморно во сите
бои на светот. Штом стасаш
ќе ти посакаат добредојде,
ќе ти ја измијат правта од лицето,
потта и немирот.
Нема да се препознаеш
повеќе. Патник
си ти, звук и жубор, свое и само
јавачко битие од посебна раса.
Сè додека без прашање не те обгрне
солена влажност. Некаква
милостива цел.

Препев на македонски јазик - Никола Маџиров

Едита Невињска

ПОД ПОВРШИНАТА

Извадок од необјавениот роман „Под површината“

Лаура почна од средување. За првпат, навистина забележа во какво всушност место ги помина последните недели. Ја забележа таа колибата, изградена од дрвени штици, во никаков чуден стил, но на некој свој начин шармантна. Немаше техничко познавање за градење куќи, но имаше впечаток дека градбата ја има поставено некој, којшто ги научил тие вештини од дедо, прадедо. Забележа вдлабнатини, но исто така и шајки, кои болно може да ти се вбијат во дланката. Со прстите помина по дрвото. Беше нежно рапаво, но не толку, за да биде небезбедно. Се заинтересира кој го имаше изградено домот, кој ги наредил штиците. Дали тоа беше Маноло? Домот не беше изграден од камен, како повеќето од куќите на Канарските Острови. Тука нема шуми, си помисли Лаура. Од каде би зел толку дрво? Каде и за кои пари би ги купил, или како би ги пренесол? Погледна на своите работи, расфрлени на подот околу софата. Летните блузи кои ги испра на рака. Шорцевите кои беа премногу валкани и им требаше веќе солидно перење. Крпите за плажа, тврди веќе од солта, со специфичен мирис на песок и морска вода, кои обично висеа на оградата од балконот. Костимот за капење, исплакнат под чешма. Се издиша кога си помисли дека сето ова треба да се врати во нормалност. Да се вклучи машина, нека мирисаат алиштата на детергент. Да се купи автомобил, којшто нема да вози со силата на волјата, туку нормално, на бензин. Да се има плакар, маса, контакт со реалноста. Повторно да се среќаваат луѓе. Чувствуваше дека Сузана не е задоволна. Нејзе исто би ѝ бил корисен малку живот. Заглавија тука, каде не можеше ништо да се направи, ништо да се постигне. Стариот, мил Маноло веќе ги живееше своите последни години. Дали вака треба да изгледа животот? Да се очекува крајот? За неа, за Сузана? Лаура најмногу на цел свет не сакаше да го има чувството на изгубена

шанса. Сакаше да одбегне разочарувања и прекор кон самата себеси, дека не направила ништо, за да биде поинаку.

- Лаура... – Се заврти кога зад себе го слушна тивкиот глас на Сузана. – Ајде да летаме на тој Тенерифе. Но, да го земеме со нас и Ерик. А кога ќе се вратиме ќе одам во болница.

Лаура седна на софата. Во дланките држеше нежна блуза, која ниту еднаш ја немаше облечено. Рацете ѝ паднаа на колената. Не знаеше што да направи со нив.

- Слушај... Не се работи за тоа. Не сакам во ништо да те убедувам. Едноставно сметам дека добро би ни било малку да се смешаме со луѓе.

- Се плашиш? – Сузана знаеше дека истото треба да се праша и себеси. Неа никој тоа не ја прашуваше.

- Не знам. Нешто чувствувам... Чувствувам дека мораме оттука да се тргнеме. Овие валкани алишта, погледни. – Лаура во нејзин правец фрли чипкана блуза, во која цврсто ги имаше стиснато прстите. – Гледај, дали тука треба ова да го носам? Дали вака треба да изгледа остатокот од мојот живот?

- Не знам како треба да изгледа остатокот од твојот живот. Ниту од мојот.

- Извини. – Лаура ја погледна натажено. – Не сакам да одлучувам за тебе. Мене едноставно ми треба промена.

- Да одиме тројцата, со Ерик.

- Јави му се. Не знам дали тој сега воопшто е тука.

- Веќе му се јавив. Тука е.

- Разговараше со него за патувањето?

- Уште не.

- Тогаш напиши му да дојде утре. Заеднички ќе го испланираме патувањето.

- Фала.

Сузана стана од столот.

-Сузана... – Лаура сакаше уште малку да ѝ го задржи вниманието. – Сè ќе биде добро. Верувај ми.

Сузана покима со главата. Не знаеше што ги чека. Целиот нејзин живот помина во незнаење. Толку тоа ѝ беше неважно, никогаш не се грижеше за иднината. Планирањето не ѝ беше силна страна, ниту пак ѝ беше потребно. Не сакаше во животот големи промени, и го пазеше тоа што го има. Иднината секогаш ѝ се пројавуваше како повторувачки тек на тоа, што веќе било,

со малку променета конфигурација. А сега сè беше поинаку. Различно од тоа што ѝ беше познато досега.

Ерик пристигна доцна попладнето. Имаше мал проблем да ја најде куката, но сепак успеа да стигне. Разумно, со него имаше донесено резерви вода, вино и храна. Веднаш почна да приготвува ручек. На Сузана ѝ остави голем впечаток начинот на којшто Ерик толку едноставно се втопи во нивниот простор. Стапна во него како Дедо Мраз со подароци, а потоа се погрижи за нив, како вистински домаќин, односно како пријател. Се воодушевуваше на неговата леснотија да биде во релација. Без непотребно умилкување, едноставно се појави и веднаш зазеде определена позиција. Не даваше наредби, не беше капетан на копно, далеку беше од тоа. Како веќе да знаеше, што кому треба и беше спремен веднаш да понуди помош. Не чекаше покана, не ја набљудуваше динамиката во релацијата на Лаура и Сузана. Со леснотија го најде, а можеби дури и го означил своето место помеѓу нив.

Тоа беше вештина, која на Сузана секогаш ѝ недостигаше. Таа мораше да има некакви сигнали за да разбере какво место ѝ е доделено во групата. И секогаш имаше сомнеж, дали добро ја прочитала информацијата. Ї недостигаеше одлучност која, сепак, со себе повлекува и одговорност. Да, одговорноста беше проблемот. Но тешко е да се биде одговорен, кога не се читаат лесно правилата. Колку пати стравот од правење нешто „не така“ ја воздржуваше? Срамот пред прашањето како треба да биде, бидејќи глупаво е да се признае дека не се знае? Возрасен човек сепак треба да знае. Да се биде возрасен значи дека нема место за такви прашања. Како може тоа да го знае? Сузана отсекогаш беше убедена дека не умеа да функционира помеѓу луѓе. Другите некако умеаја, но таа не. Затоа Ерик со своето дејствување будеше кај неа почит, а до некој степен дури и доверба. Се чувствувааше покрај него безбедна. Веќе ѝ беше јасно, зашто толку многу ѝ беше важно неговото присуство. Имаше надеж дека токму тој ќе го врати нормалниот поредок во животот на две изгубени жени. Дека ќе се претвори во лидер, кој ќе им го покаже патот.

Исто така ѝ стана јасно дека престана да ѝ верува на Лаура. Се плашеше дека одлуките кои ќе ги донесува, ќе бидат добри исклучиво само за неа. Можеби почетокот на Новата

година треба да биде почеток на нов пат? Сузана помисли дека сепак би можела да лета на Тенерифе со нив, за последен пат да поминат добри моменти заедно и да се поздрави. А потоа... Токму така, што потоа?

- Кујната служи ручек. – Ерик излезе од колибата и почна да ја спрема масата на балконот. – Ве поканувам дами на *pasta alla gazpacho*.

- Ова е некој твој таен рецепт? – се засмеа Лаура на глас.

- Да, рецепт за успешно додворување – продолжи со шегата Ерик.

- Дали јас можам да добијам само *gazpacho*? – Сузана се сети дека Ерик ништо не знае за нејзината ситуација.

- Дамата е на диета? – Ерик не излегуваше од улогата.

- Жешко е за макарони – Сузана го зби со едноставно објаснување.

- Секако, според желбата. – Ерик се упати кон кујната, за да донесе чинија за неа.

- Ништо не му кажувај – речиси безгласно шепна Сузана кон Лаура.

- Зошто не сакаш да кажеш? – шепна Лаура.

Сузана ги поткрена рамената. Немаше време за објаснување, Ерик веќе се враќаше назад. И подобро, бидејќи и самата не ја знаеше причината поради која болеста ја чуваше како тајна. Во тој момент сфати дека ѝ има кажано единствено на Лаура. Не разговараше со никого друг за својата состојба, за поврзаните со тоа стравови и сомнежи. Не затоа што немаше со кого. Едноставно не умееше да најде соодветни зборови. Претпочиташе да се однесува како ништо да не се случило. Како секогаш.

Ерик остана. Ноќеваше времено на лежалка. Не негодуваше, иако поради спиење во неутрална позиција, веќе по два дена мораа да го болат плеќите. До Нова Година остануваа уште неколку дена, но никој немаше купено билети. Слабата интернет-мрежа не овозможуваше дури ни пребарување на летови. Сузана ја радуваше таквата промена на работите.

Заеднички решија вечерта да одат на плажа. Ноќите беа ладни и затоа планираат да направат огниште. Таква мала заедница, си помисли Сузана. Што нè поврзува? Можеби само недостигот на други можности. Случајност, игра на судбината. Инаку, никогаш не би поминувале време заедно.

Лаура изгледаше поспокојно. Присуството на Ерик имаше врз неа смирувачко дејство. Имаше со кого да разговара, со кого да шета по блиските планини, со кого да се смее. И се врати дамнешната младешка енергија. Можеби ова го имаше на ум, велејќи дека ѝ треба промена? Можеби се плашеше од тоа што се случи и затоа сега цврсто се држеше за сите знаци на живот и некаква нормалност? А можеби едноставно ова е нејзиното време, нејзиниот момент, во којшто конечно мора да почне да живее само за себеси.

Денот им помина во подготовки. Лаура со Ерик заминаа во потрага на дрво кое можеше да им послужи за потпалување. Сузана имаше впечаток дека се спремаат за некаков ритуал. Лаура објасни дека на плажите на андалузискиот брег се пали огниште на Иванден, за да му се додаде моќ на сонцето, коешто од тој ден ќе се појавува на небото сè пократко. Веруваше во пречистувачката моќ на огнот, сакаше ритуали. Сузана, слушајќи ги нејзините приказни, имаше впечаток дека за Лаура ритуалите во животот се некаква точка за однесување. Самата за нив никогаш не мислеше на тој начин. Се чудеше дека луѓето ги третираат на тој начин.

Освен дрва, исто така, спакуваа топли кебиња, џемпери и термос со чај. Ерик понесе празни шишиња од вода, за безбедно да го гаснат огништето. Сузана постојано се воодушевуваше на неговата досетливост. Се чинеше дека е вистински sameц алфа, но сепак во него истовремено имаше некаква привлечна смиреност. Не се нафрлуваше со своето мислење, а сепак тешко беше да му се спротивстави. Неговите одлуки наидуваа на одобрување, бидејќи беа логични и се чинеше дека ги задоволуваат потребите на сите кои беа засегнати. Идеален маж, се издиша Сузана. Интересно, дали и во очите на Лаура беше така перфектен.

Ерик дојде со изнајмен автомобил, па не мораа да се трескаат до Марбела по лошиот пат. Сузана го сакаше патот од издлабени корита, коишто водеа до плажата. Суровите околни планини, иако не многу високи, оставаа прилично тмурен впечаток. Спротивно од нив, Венегера и нејзината околина беше место кое татни со живот. Првите неколку километри, пред долината да почне да се стеснува до ширина на едвај еден камион, патот беше исполнет со плантажи, на кои се одгледуваа тропски

овошја. Низ портите се пробиваа цветни ползачи, кои како да сакаа да избегаат на слобода. Зад солидните сидови се гледаа корони на разгранувани дрвја. Патот тука беше добро одржан, збиен. Сепак тука живееја луѓе, а на плантажите на работа доаѓаа работници. Понатаму веќе беше потешко. Карпите се доближуваа, патот стануваше тесен и каменест, се движеа покрај темносина, вертикална карпа. Се добиваше впечаток дека треба да ја прегрнеш за да те собере. По поминувањето на тој дел, патувачите ги изненадуваше поглед на огромна и совршено одржана плантажа на банани. Се чувствувааше мирис на расцветани портокалови дрвја. Од другата страна, на висорамнината, се појави убава, напуштена куќа. Изгледаше како идеална позадина за филм од времето кога фармерите ѝ одземале на природата земја за одгледување.

Секојпат кога го преминуваа овој пат Сузана имаше впечаток дека местото е обземено од магија. Иако самата не веруваше во магија и слични приказни за енергија, ја чувствувааше исклучителноста на тоа делче. Малку понатаму, таму каде што завршуваше фармата, патот повторно стануваше широк, а планините му отстапуваа место на пространството. Можеби некогаш тука имало извор, кој имал свој слив во океанот, создавајќи широка, песочна плажа. А можеби тоа беше заслуга на човечки раце, тие истите кои некогаш ископувале тука тврд камен за правење на локалните патишта. Останаа по нив тешки, рѓави машини кои плашеа покрај патот. Толку фасцинантни погледи на едвај десетина километри, си помисли Сузана. Сега, кога Лаура беше внесена во разговорот со Ерик, можеше конечно да се водушевува на околината. Нејзиниот поглед престана да се лизга по тоа што ја опкружуваше. Виде живот околу себе, моќта на природата и силната волја на човекот, којшто сакаше да ѝ зграби нешто за себе. Таа не умееше така да граба од животот. Не знаеше дури и дали умее, како Ерик и како Лаура, целосно да биде нурната во реалноста. Сузана секогаш беше така некако малку како под површината со главата.

Луѓето веќе се враќаа дома од плажите. По патот ги минуваа нивните автомобили, кои се движеа во правец на Венегера. На паркингот веќе се направи доволно место, по што Ерик се паркира блиску до каменеста удолница по која се слегуваше на плажата. Лаура ги извади од багажникот своите работи и заедно

со Ерик брзо решија да се искапат. Сакаа да се исушат со последните сончеви зраци, пред да започнат да палат оган. Сузана почувствува бодеж во срцето. Сакаше на кратко да биде иста како нив. Сакаше да се радува и да се смее, да биде безгрижна, но не умееше. Никогаш не умееше. Поминувањето време со нив ѝ покажа колку многу не умее да биде како другите. Како нормалните луѓе.

Сонцето брзо заогаше. Се разлеваше како златникаво изворче над посинувачката тепсија на океанот, спокојна веќе зад линијата бранови, кои со гласен трескот се разбиваа од камениот брег. Веднаш зад нив се растегнуваше песочна плажа, сега тесна поради плимата. Лаура со Ерик отидоа да го подготват огништето, сакаа да го разгорат пред да падне мрак. Сузана, сè уште стоејќи покрај автомобилот, се загледуваше во брановите кои сè погневно се вбиваа во длабочината на копното. Ја чувствуваше огромната моќ на приливот, кој собираше сè што ќе сретне по патот. Океанот тука беше многу подив. Силен, непредвидлив. Предизвик за човекот, мал во споредба со неговата моќ.

Тргна пред себе полека, чекор по чекор. Одеше во правец на плажата покриена со црн песок. Ако сега влезе во вода, океанот ќе ја земе со себе. Нема да се брани пред него, нема да протестира. Ќе замине, оставајќи место за следните. Нека се радуваат, нека го живеат животот со полни гради. Знаеше дека нема долго да издржи под вода. Бран ѝ ги изми стапалата, досегна до колената. Се заниша. Тука веќе беше тешко да се одржи рамнотежа. Чекореше понатаму, само што подалеку од брегот. Нема веќе враќање назад. Не за некого, кому му недостига сила за борба. Телото ќе поткликне пред моќните бранови, тешкото дишење нема да дозволи долга борба со стихијата. Така ќе биде подобро, се одзва внатрешен глас. Конечно некој ѝ кажа што да прави. По плеќите почувствува ладни морници. Уште неколку чекори. Подоцна сè ќе биде едноставно.

Вака ќе биде подобро, повтори со шепот. Тешко ги правеше следните чекори. Не сакаше да застанува, не сакаше да почне да се сомнева. Капки солена вода ѝ влегуваа во очите, брановите ѝ стигнуваа до половината. Мракот брзо паѓаше, ја опфати со нежна светлина. Ги затвори очите за капките да не ѝ

ги дразнат зениците. Уште неколку чекори и ќе биде после сè. Сакаше да го остави ова веќе зад себе. Само толку сила собра на крајот, за да заине, без никого да прашува за согласност. Не умееше да поверува во себеси, ѝ поверува на стихијата. Нека го направи тоа, што умее најдобро. Нека ја совлада нејзината слабост и нека ја земе со себе.

Едита Њевинска (15 септември 1978, Бјелск Подласки) е полска писателка, сценаристка и тренерка за креативно пишување која живее во Андалузија, Шпанија. Студирала социологија, а подоцнежните истражувања и инспиративни теми за пишување ги поврзува со современата култура, идентитетот и европската цивилизација. Исто така, на Варшавскиот универзитет завршува студии за односи со јавноста и како експерт на Економскиот универзитет во Познањ, ги обучува студентите за создавање и водење проекти. Пред да се пресели трајно во Шпанија, била менаџерка на бендот Tfaruk Love Communication, една од продуцентките на филмот „Канадски фустани“ на Мачеј Михалски, како и на видеозаписот за „Проект Познањак“.

Нејзиниот прв роман „Косово“ (Mademesis, 2012), добивајќи ја етикетата за сопствен портрет на современите триесетгодишници, одлично е прифатен од публиката и критиката. По објавувањето на неколку раскази, публиката почнува да ја препознава како авторка на психолошки раскази полни со едноставни, прободувајќи како со нож реченици. Следната книга „Леванте“ (Book Flow, 2015) и носи на авторката популарност како експертка за тешки теми, како што се меѓучовечките односи, тешките животни избори, стравовите на 30-годишниците, сексуалноста, потрагата по себеси, сопствениот идентитет и изгубеното време – предизвиците на генерациите по трансформацијата Невинска ги опишува храбро и без компромиси. Истото, одлично се согледува и во последниот роман „Под површината“ (Pisarskie Ośnienia, 2018), која се здоби со одлични критички мислења, меѓу другото и поради храброста да се допре табу-тема, односно врските кои се резултат на заемна зависност, а не на љубов. Невинска, исто така е авторка на филмски сценарија и член на жирија на филмски фестивали.

Превод од полски јазик - Звонко Димоски

Зафер Јалчинпинар

Зафер Јалчинпинар (Јалч'нп'нар) е роден во 1979 г. Од раѓањето до ден денес живее во азискиот дел во Кадиќој - Истанбул. Студирал во Истанбул при Универзитетот Мармара, на Економскиот факултет, оддел економетрија. Магистрирал на истиот универзитет во Институтот за банка и осигурување. Работел како стручен истражувач во Институтот за истражување на наука и технологија (Тубитак) која е најглавна институција во врска со истражување наука и технологија во Република Турција. Исто така и во доста народни и меѓународни проекти во врска со индустриско инженерство држел предавања и правел консултантски услуги и анализи.

Има објавено вкупно петнаесет книги меѓу кои седум поезија. Поетот истовремено е колекционер на потпишани книги. Со години се бори да ги брани концептите на „строга поезија“ и „ослободување на имагинацијата“ против олигархијата на културата и уметноста.

ОД НАЈДОЛГАТА НОЌ

Болката ја пушам
до моите ириси
под снегот,
зборовите закопани.

Што може да се направи
во дното на морето,
најголемите бродови
_____ закопани.

и ова искачување не е добро.

магнолијата се спрема за умирање,
сè ќе заврши ноќва.

во воздухот закачен чад
непопустливи дрвја
река раскажувајќи го животот
зборлив галеб
наутро!
морајќи,
моето небо го воспоставувам
со твојата

_____линија
на работ на усните
од најдолгата ноќ.

ОД НАЈКУСИОТ ДЕН

болката ја оставам
на небесните длабочини
над дрвјата,
зборовите одат.

како може
во планинскиот врв,
најголемите камења
_____стојат.

не се лоши мерките на оној тунел.

се спремат птиците за раѓање,
утре наутро ќе почне сè.

во воздухот закачен облак
почвата закажена од живот
бесконечна хоризонтна линија
крајот на една река
навечер!

морајќи,
своето ништо си го чувам
во твоите ириси

_____ со смрт
од најкусиот ден.

ЦРТАТА НА КРАЈОТ НА ТВОЈАТА УСТА

одгоре гледавме на музиката,
одгоре некаде
те прашав, не беше сè добро во животот.
како нуркачи си го гледавме минатото
одгоре,
го објаснив талогот на самотијата
на твоите раце, очи, од моите усни
до цртата на крајот на твојата уста.

и морето полно и бескрајно
возбудени сме,
за да се познаеме
во еден вителен остров сме сега.
ги отвори катанците на собите
и стотина бродови влегоа
во нашите срца.
поздравувајќи се со гalebите
од цртата на крајот на твојата уста.
без тебе, една песна пишав сенкава,
едно закопано
од цртите на елките
се спуштив под снегот
до смрт
морајќи
си го поставив своето небо,
од најдолгата ноќ.

песок носев, амал бев, на грб носев,
пустина правевме од зрната на сонцето,
обратно од небото, една пустина за двајца
зрнце по зрнце дополнувавме ништожност.
и со време се градеше вистинска љубов,

во идните тезги за ткаење.

после ни се досади
во теснотиите на земјата
срцето, големо ни дојде во собите
во засолништето на надежда и грижата
клоцавме по врати, се скршивме сами себеси
од илјадници парчиња стакла на чистиот срам
неколку обични амајлии си свиткавме.

после,
се откажав
станав и дојдов кај тебе,
на цртата на крајот на твојата уста.

Март 2020

Забелешка: Изборот на поет и препевот од турски јазик на македонски јазик е на **Филиз Мехметоглу**. Песните се избрани од поетот.

КРИТИКИ * ЕСЕИ * СТУДИИ

Лидија Капушевска-Дракулевска

ПРОСЛАВА НА ЛЌУБОВТА И НА УМЕТНОСТА

Кон романот „Лебед“ од Ана Стојаноска, Скопје: Полица, 2021

„Лебед“ е вториот роман на Ана Стојаноска, театролог и писателка, по дебитантскиот „Јас и Лин, отпосле“, за кој авторката го доби престижното „Рациново признание“ во 2017 година.

Романот „Лебед“ е комплексен, се одликува со една мозаична композиција и може да се чита и да се толкува од најразлични аспекти: како интермедијално и интердисциплинарно остварување (проникнува музика, танц, литература...), како психолошки роман и роман за воспитувањето или за образованието („билдунгсроман“), феминистички (не само преку авторскиот печат на романсиерката, туку и преку ликовите на двете самохрани мајки) или во духот на фројдизмот (со оглед на отсутниот татко во животите на главните јунаци), конечно и како квир-роман (поради тематизацијата на хомосексуалноста), итн. Жанровската хибридизација на повеќе дискурси во еден пост-модернистички манир, создава впечаток на филмска нарација која, во крајна инстанца, поседува компактна, хармонична структура. Не ретко, и самата авторка ги сугерира различните видови писма во романот со употреба на курзив.

Насловот на романот е симболичен: покрај експлицитните алузии на прочуениот балет „Лебедовото езеро“ на Чајковски, чијашто приказна (либрето) е интерполирана во сижето на романот како *приказна во приказна*, тој упатува и на цел арсенал од значења кои традиционално се врзуваат за оваа прекрасна птица. Лебедот е романтичен, противречен симбол на љубов, верност и посветеност; тој е сончев машки знак – амблем на светлина, но истовремено и амблем на женската нежност, убавина и елеганција. Уште за Старите Грци лебедот е атрибут и на

Афродита, божицата на љубовта и убавината, и на Аполон, богот на поезијата, пророштвото и музиката. Од старогрчкото верување дека лебедите пеат единствено пред смртта и дека е тоа песна со надземна, недоловлива убавина, произлегува и синтагмата „лебедова песна“ како ознака за вечниот танц на Еросот и Танатосот. Значајна улога има и преобразбата на лебедот која, во симбиоза со неговата белина и убавина, како и со можноста за летање, го прават симбол на уметничкото дело, на креацијата, на чистата поезија и на копнежот по совршенство.

Кој е лебед во романот на Ана?

На едно место во романот, при описот на еден од двајцата носечки ликови, пијанистот Микаел, самата авторка експлицитно ќе го загатне ова прашање:

Во свирењето доминираше танцот на прстите, малку растреперени, повеќе фокусирани, прстите танцуваа над клавирот и на публиката ѝ го нудеа магичниот звук на Третиот пијано концерт на Рахмаџинов. И во начинот на свирење и во движењата на телото, публиката имаше впечаток како да гледа утрински танц на лебед. Неговото раноутринско прво соочување со езерото, миењето, нурнувањето под површината на водата. (...)

Свиреше како да требаше да умре веќе во следниот миг.

Од друга страна, евидентно е дека и вториот лик, балетанот Габриел е, исто така, лебед, и буквално, преку танцот, играта во „Лебедовото езеро“:

Габриел сакаше да танцува. Да ги исправа своите нозе, раце, да го истегнува своето тело, да ѝ пркоси на гравитацијата, да скока што повисоко може и притоа низ своето тело да ја отелотвори музиката што ја слушаше. Неговото тело беше инструментот, како што за Микаел тоа беше пијаното.

Пијанист и балетан – едниот посветен на музиката, како најнемиметична, најапстрактна, реално најнедоловлива уметност, другиот – на играта, танцот како уметност на телото, на нешто поопипливо и поматеријално во однос на духовноста на звукот. Сепак, танцот, како експресивна (дионизиска) уметност, уште од самите почетоци на раѓањето на уметноста, претставува амалгам од поезија, музика и игра. Танцот е олицетворение на: динамичноста, енергијата, екстазата (естетска, емотивна, ерот-

ска, мистична...), слободата, спонтаноста; танцот го отфрла секој облик на детерминизам и прагматизам и во оваа смисла е сосема сроден на музиката. И уште: на обете уметности им е заеднички копнежот по бесмртност.

Стојаноска не ја воспева само и единствено синергијата помеѓу музиката и играта (движењето); и останатите ликови од најнепосредното опкружување на пијанистот и балетанот, исто така, се уметници: мајката на пијанистот Марија, е писателка, а мајката на балетанот Лара, е сликарка. Оттаму, романот „Лебед“ претставува прослава на уметноста, воопшто, и на врвното естетско начело – *убавината*. Сè пулсира во знакот на овој клучен уметнички идеал. Сепак, оската околу која орбитираат сите останати уметнички афинитети во романот е, несомнено, *приказната*. Фасцинацијата од приказни, „опасното задоволство од раскажување приказни“ (како што би рекол Борхес), е основниот *spiritus movens* на нашата Ана: „Не сум писателка, само раскажувачка на приказни“ – вели Марија како нејзин „алтер его“. И уште: „Приказните се дел од нас и ние сме дел од приказните“.

Нарацијата во романот „Лебед“ е драматична и синтетизира најразлични постапки и облици: мултифокалност (полиперспективност), цитатност, асоцијативност, дијалогичност, внатрешен монолог, раскажани соништа, документирана етимологија на имињата Микаел и Габриел и сл. Драматичноста на нарацијата е засилена и со тематизација на хомосексуалноста како една табу-тема во нашата средина, инаку ретко присутна во книжевноста кај нас. Кога на ова ќе се додаде и фактот дека приказната во романот ја следи животната историја на две самохрани мајки, станува јасно дека романот на Стојаноска остварува и една општествено-ангажирана функција.

Каде е границата меѓу животот и уметноста?! Колку едното го определува другото и обратно?! Како да се хармонизираат духовното и телесното, умеењето и страста?! Овие и многу други дилеми се отвораат пред авторката, но и пред читателите на романот „Лебед“. Умешната нарација, проблематизирањето на секогаш актуелниот феномен на уметноста, а особено на психолошката димензија на ликот на еден уметник, како и актуализацијата на сензитивните општествени појави и поставувањето на сцена на најранливите категории луѓе, повеќекратно

маргинализирани и стигматизирани, се, несомнено, доминантните квалитети со кои се одликува „Лебед“ на Ана Стојаноска. Романот дава придонес и ја збогатува традицијата на „женското писмо“ кај нас.

Но, „Лебед“ е пред сè и над сè *љубовен роман*. Љубовта претставува *умење*, нè учеше Ерих Фром, исто како и животот. Авторката ја слика љубовта како смисла и на животот, и на уметноста. Не случајно, приказната на двајцата книжевни јунаци, нивниот заеднички „концерт за пијано и страст“, се плете или се компонира од акордите помеѓу почетното мото во романот кое гласи: *И никогаш повеќе да не бидеме заедно, / јас ќе свирам како да си до мене!* И финалната порака: *И никогаш повеќе да не се видиме, / јас ќе играм како да си до мене!* Магијата на љубовта ги надминува овоземските сфери и продолжува во некои трансцендентални димензии.

Преку својот роман, Ана ги покажува „сите лица на љубовта“: хетеросексуалната и хомосексуалната љубов, родителската безусловна љубов, потем пријателската и професионалната љубов, љубов од страст и занес, но и посесивната љубов, конечно, љубовта кон музиката, кон балетот или кон некој друг конкретен уметнички израз, воопшто, кој бара многу љубов, посветеност и пожртвуваност (впречем, како и секој вид љубов). Љубовта ослободува, исто како и уметноста. Таа, љубовта, како и уметноста (особено музиката) е, веројатно, најуниверзалниот јазик на светот. Особено е значајно проникнувањето на љубовта со креацијата како предуслов за успех на уметнички план, освен вродениот талент. Може да се рече дека единствено љубовта и уметноста се способни да ѝ се спротивстават на општата ентропија која владее во надворешниот свет. И сите ние, сеедно дали сме музичари или вљубеници во убавиот збор, дали страсно сме посветени на танцот или на некој друг вид уметност, сите сме „питачи на љубовта“, како што вели нашиот доајен Блаже Конески во една своја песна.

„Љубам, значи постојам“ – вака некако би гласела варијацијата на прочуената Декартова девиза видена низ призмата на романот „Лебед“ на Ана Стојаноска. Нешто слично изјавува и Јулија Кристева во својот есеј „Пофалба на љубовта“, каде што читаме: „Ако е жив, нашиот психички живот е вљубен. Ако не е вљубен, тогаш е мртов“. И затоа, бидете вљубени!

Треба секогаш да се биде вљубен. „За да не го чувствувате страшниот товар на Времето што ви ги крши плеките и ве свиткува кон земјата“ (Бодлер), треба да бидете вљубени без престан. Но во што? Во поезијата, во музиката, или во самата љубов, според вашата волја. Но бидете вљубени – вака некако би гласела парафразирана Бодлеровата култна песна во проза „Опи-вајте се“ која се чини илустративна и за феноменот љубов која овој пат, преку романот на Ана Стојаноска, им се претставува на читателите во едно мошне заводливо руво – на „Лебед“. Црниот пердув на лебедот кој лебди на насловната страница на романот, добива своја оправданост во неговата завршница. Авантурата на лебедот продолжува...

Марија Ѓорѓиева Димова

РОМАНЕСКЕН ОМНИБУС

*Кон романот „Скриени желби, далечни патувања“ на Владимир
Јанковски*

Умберто Еко во својата прагматички втемелена херменевтичка теорија, меѓу бројните типологии на читателот, ја воведува и дистинкцијата меѓу семантичкиот и критичкиот читател, односно меѓу семантичкото и семиотичкото толкување на текстот. И додека во првиот тип читателот се соочува со „линеарната манифестација на текстот и ја исполнува со значење“, вториот тип се однесува на обидите да се објасни „од кои структурни причини текстот може да произведува одредени семантички толкувања“ (2001:29). Книжевните текстови и, особено, добрите книжевни текстови ги претпоставуваат двата типа читатели и читања/толкувања, допуштајќи му го на наивниот/семантичкиот читател уживањето во фабуларната прогресија и овозможувајќи му го интерпретативниот предизвик на критичкиот читател, фокусиран врз структурите и врз конструктивните постапки употребени во текстот.

Практична потврда на овој херменевтички модел дава и романот *Скриени желби, немирни патувања* (2020) на Владимир Јанковски кој мошне вешто наративно го артикулира и структурно го демонстрира она што го тематизира и, на тој начин, ја допушта рецепцијата низ призма на двата типа читатели/читања.

Дека насловот претставува извесен интерпретациски клуч, како што констатира Умберто Еко (2007) врз основа на своето романсиерско и херменевтичко искуство, потврдува и синтаксичко – асиндентонски склопениот наслов *Скриени желби, немирни патувања*. Синегдохиски поставен во однос на романескната целина, насловот има експлицитно паратекстуална функција, упатувајќи на двата дела од кои е сочинет романот, поднасловени *Скриени желби*, првиот, и *Немирни патувања*, вториот дел. Романескната структура е реализирана низ релацијата меѓу двата навидум асиметрични, но несомнено меѓусебно поврзани делови. Првиот дел, којшто е подолг во графичко - текстуална,

но и во наративна смисла, содржи мноштво приказни-фрагменти, дел од нив и елиптично редуцирани до една реченица (како, на пример, „Сеќавањето е политура на животот“); поврзан е со повеќе ликови и со подолг период од животот на четворицата главни јунаци - Бистра, Мартин, Павел, Давид. Тие се фокусирани низ своите скриени желби што ги реализираат во исклучителни мигови кога излегуваат од своето секојдневие, од рутината, од познатото опкружување, отфрлајќи ја маската што ја носат при професионалната и приватната комуникација и, на тој начин, задоволувајќи ја потребата да се биде друг, поинаков, неконвенционален. Вториот дел, пак, е покус: отсуствува визуелно-графичката сегментираност и наративната фрагментаризација од првиот дел; во него ја следиме единствено судбината на главните ликови кои по преживеаниот пресврт – принуден или доброволен - го напуштаат професионалниот и приватниот статус преку коишто се идентификувани во првиот дел, па соочени со сопствениот алтеритет, се впуштаат во авантуристичките искуства на патувањата низ динамична географска траекторија.

Но, дводелноста што ја чини романескната приказна е проектирана и на други нивоа во текстот, како, на пример, во релацијата меѓу наративното и метанаративното рамниште. На една страна е рамништето на кое е претставено функционирањето на еден наративен вриеж од (педесетина) ликови, од мноштво настани, ситуации, наратори и фокализатори, кои ја ефектуираат наративната динамика. Оттаму и впечатокот за омнибусната организација на романот¹, реализирана преку врвлицата од ликови и приказни кои повремено исчезнуваат од читателскиот фокус и од фокусот на раскажувачите, за да биде во даден миг осведочена нивната поврзаност и на тематско, и на фабуларно рамниште: дел од ликовите имаат заедничко интимно минато (како што дознаваме во вториот дел дека Бистра, пред бракот со Мартин, била во љубовни врски и со Давид и со Павел); дел од нив споделуваат слични животни судбини и ситуации, дел од нив учествуваат во случајна, мигновена средба. Но, и во микро и во макроприказните, и главните и споредните ликови се метонимиски претставени низ призма на некоја нивна

¹Овде ја имаме предвид дефиницијата на омнибусот во филмски контекст: филм сочинет од неколку посебни содржини, поврзани со некоја заедничка тема, амбиент, автори и слично.

скриена желба, градирана како страст, фасцинација, копнеж, опсесија која ги гони до искушувачкиот миг на соочување со другоста во себе. Таа скриена желба е двигателот кој е поврзан не само со мигот на фабуларниот пресврт, туку и со мигот на пресврт во кој ликот го освестува и го разголува сопствениот алтеритет. „Таа се вика Анастасија Димеска... Како тинејџерка таинствено била опседната со најодвратните деца од населбата... Желба: наутро да го избира својот живот како што луѓето ја избираат облеката што ќе ја носат“ (Јанковски 2020:9). Еден од главните ликови, Давид, „најмногу го интересираат егзистенциите допрени од крајностите. Сака кога човек прави нешто надвор од претходно одредената рамка. Најмногу го маѓепсуваат луѓето кои се противречни на себеси, сурови кон некоја своја страст, се изневеруваат себеси и очекувањата на другите луѓе“ (Јанковски 2020: 45). Тој е фасциниран од најдобрата пријателка на мајка му, Гркинката Селена Базидана, која „имала 14 години кога првпат сфатила што е тоа силна желба: посетување и престојување во хотелски соби“ (Јанковски 2020: 58). Мартин е претставен преку неговата „страст: собирање приказни за аутсајдери“, а неговата сопруга Бистра е претставена преку нејзината „страст: забодување необични гестови во грубото тело на реалноста“ (Јанковски 2020: 107, 86). Павел Фирфов, кој за себе вели: „Ме интересираат интензитетот на нештата и крајните граници на тој интензитет. Точката потребна да се запре пред да се случи прснувањето“; „го фасцинираат нелогични изблици на суровост“, па ќе констатира: „А што би биле ние доколку во себе не носиме барем две-три ирационалности!“ (Јанковски 2020: 115, 118, 117).

Ликовите во романот, честопати, и самите го осведочуваат поривот на скриената желба, како и предизвиците и работите до коишто ќе бидат доведени, гонети од неа, па дел од нив тоа го освестуваат и во своите коментари: „Џабе криеш желба од себе“, заклучува Мартин по доживеаната трансформација на личниот идентитет во вториот дел од романот, како што Давид, реномиран музичар, откако со турпија ќе ја уништи својата виолина, гледајќи во „пилевината на една мртва желба“ ќе се запраша: „Што се случува со светот во кој од желбата останува само прав?“ (Јанковски 2020: 84). „Некогаш демек случајно или ненамерно ќе направиме нешто за кое подоцна сфаќаме дека прет-

ставува посвета на желба што одамна сме ја имале, никогаш не сме ја реализирале, ама и никогаш не сме ја заборавиле" (Јанковски 2020: 86), ќе констатира ликот во приказната под наслов *Ксавиер Бланко од Сиудад Боливар, Венецуела; посвета по многу години*.

Скриените желби што во голема мера го детерминираат и наративно го мотивираат однесувањето на ликовите практично се поврзани со афирмацијата на различните модалитети на другоста – со препознавањето на алтеритетот, со реализацијата на другиот и на другоста во себе, притоа видливо оддалечувајќи се од сликата што другите ја имаат за нив во секојдневната рутинизирана стварност, со фокусирањето врз другите и врз нивните приказни, но и со бидувањето некаде другаде. Тој спој на модалитетите на другоста, сугерирани во романот како антрополошка иманенција и латенција, е констатиран и во репликите на дел од ликовите: „Секое патување кон надвор истовремено значи и патување кон внатре. Секако дека не е толку едноставно. Ама претпоставувам дека понекогаш, за да поместам некоја граница во себе, морам да преминам некоја граница надвор од мене... Отсекогаш верувала дека секој од нас носи огромен број острови. Архипелаг од острови. Но, специфичен архипелаг. Составен од острови кои, сепак, се разликуваат по географијата и климата, секој има свои посебни пејзажи. Понекогаш се чиста спротивност еден на друг. А дали во тој внатрешен архипелаг ќе стапне на еден или на друг остров зависи од тоа што ќе ѝ се случува и какви луѓе ќе запознае" (Јанковски 2020: 158, 129).

Во вториот дел главните ликови се прикажани во една постситуација, создадена по доживувањето целосна трансформација на идентитетот од првиот дел, но и низ целиот роман ликовите постојано се разоткриваат низ соочувањето со другоста и во себе и околу себе: „Таа се вика Анастасија Димеска... Жали за: тоа што не може да живее неколку различни животи истовремено. Кога е пред огледало: ужива во лицето што ја гледа" (Јанковски 2020: 9). Омилената игра на Мартин е „замислување како е да се биде некој друг", додека Давид „го опседнува таа идеја – да живее животи на повеќе луѓе" (Јанковски 2020: 107, 45). Брачниот пар Бистра и Мартин, споделувајќи го заедничкиот станбен простор, уживаат во слободата на виртуелниот свет каде што се допишуваат меѓусебе како анонимни членови на сајтот

за запознавање, сокривајќи се зад имињата Мина и Уроборос, еднакво како што „еднаш или двапати месечно ќе решеа да поминат ден во некој од скопските хотели... денот кога ќе бидеме странци во сопствениот град“ (Јанковски 2020:122). Во поглавјето/приказната под наслов *Аракс Гулбенкјан и Бинг Багдасаријан од Капан, Ерменија: пауза од животот* средбите на ликовите „имаат цел да бидат пауза од животот што секој од нив го живее“ (Јанковски 2020: 76), а во поглавјето/приказната *Абакар Абиодун од Бере, Чиле: автопортрет во една реченица*, ликот признава: „Отсекогаш сум сакала да бидам некоја чии мисли ќе слетуваат меко, но тоа речиси никогаш не успеав да го постигнам“ (Јанковски 2020: 57). „Отсекогаш ме привлекувала идејата да живеам живот што некој го набљудува... Ти си онаа што мисли дека секој човек во себе носи по еден мал чудак, а животот се претвора во тага кога дозволуваме тој чудак во нас пречесто да спие... Ми се допадна Лара зашто со неа почнав да се запознавам со себе како што човек се запознава со некој што претходно не го познавал“ (Јанковски 2020: 28, 13, 41,121). „Зјапаат во баналноста на туѓите животи“, вака Павел ги опишува патниците на аеродромот кои „втренчено гледаат во своите телефони приклучени на најпопуларната социјална мрежа“ (Јанковски 2020: 10).

Од друга страна, во романот е видливо и метанаративно-то рамниште на коешто се афирмира парот раскажување – приказна и тоа не само како две наратолошки и книжевни категории туку и како два модуса на наративна артикулација на човековото искуство, воопшто, односно како темелен облик на организација и на трансмисија на знаењето. Во контекст на наративниот пресврт што ја сугерира сеприсутноста на приказната, било како објект на теоријата или како алтернатива на теоријата (во историографијата, психологијата, филозофијата, социологијата, економијата), раскажувањето приказни станува еден од темелните начини преку коишто човекот им пристапува на настаните и ги интерпретира. Сугерирајќи ја трансцендирачката димензија на раскажувањето приказни, кои се дел од книжевните жанрови, но постојат и надвор од нив, Борхес заклучува: „Има нешто во феноменот на приказната што е вечно и што никогаш нема да замре. Не верувам дека на луѓето некогаш ќе им здодее од раскажувањето или од слушањето приказни“ (2014:

61). „Како татко на две мали ќерки, јас сум во одредена смисла професионален раскажувач - и не само пред спиење, туку секогаш кога знаењето за светот од кој било вид (дневна програма, соседските озборувања, семејната или личната историја, политичката ситуација) треба да се организира и да се трансмитира. Нема сомневање, моето искуство го рефлектира она во што веруваат многумина мислители денес, имено дека еден од начините на кои човечките суштества ги проценуваат и ги интерпретираат настаните во нивниот живот е низ конструкцијата на веројатни наративи, дури и дека наративот е форма на разбирлив дискурс, соодветен на човековиот живот“ (Мекхејл 2002:7). „Човекот е homofabulans што го обликува своето хаотично искуство во обрасци на значење преку раскажувањето приказни“ (Нининг 1997: 223). „Искуството на животот добива значење само во неговата раскажана форма, во неговата вербализирана верзија“ (Федерман 1975: 8). „Наративизацијата на стварноста значи наметнување врз таа стварност форма на приказна“ (Вајт 1990: 2).

Сите овие констатации за универзалноста и за актуелноста на приказната, како и за функционалноста на процесот на наративизација, којшто е средиштен во човековото разбирање, како процес што го овозможува формалното поврзување на хаосот настани и нивното осмислување, се афирмирани во и демонстрирани преку романот на Јанковски. „Треба да се прифати хаотичноста на животот. Неговата несреденост, неговите нерамнини, нелогичности, немарности. Тоа дека сè што сме направиле едноставно не може да се стави во некаква целина. Зашто целината често е само Прокрустова постела од која пресекуваме голем број додатоци или издолжуваме детали за да го зголемиме нивното значење. Отсекогаш сум ги сакала приказните со почеток, средина, крај. Логични заплети, непредвидливи драматичности, катарзични краеве. Тоа е кога приказната сама по себе е мудра... Идејата дека сите приказни се раскажани е тотална глупост. Пермутациите на животот се бесконечни! (Јанковски 2020: 169, 109).

На тој начин, во романот, имплицитно, се вметнува и вечно актуелниот книжевен топос – за бројните релации меѓу книжевноста и стварноста / животот. Впрочем, за оваа димензија на книжевноста говори и самиот автор во едно интервју: „Са-

кам да размислувам за книгите како за содржина прецедена низ ситото наречено живот”².

Можноста извесна стварност, нечија животна судбина, искуство или ситуација да бидат наративизирани, односно хаосот од настани, случки, ситуации, да се врами во извесен наративен поредок и на тој начин да се (пре)осмисли, да се (пре)обликува според формалните барања на приказната Јанковски ја посочува и на рамниште на романескната приказна во целина и на рамниште на одделните приказни за/на ликовите, но и на рамниште на експлицитните коментари на ликовите/нараторите. Заедничкиот содржател на сите овие рамништа е сугерирањето на потрагата по адекватниот наративен корелат и сублимат на/за животот. За тие можности и дилеми говорат и ликовите: „Има луѓе што својата приказна ја раскажуваат долго и широко, сèнешто додаваат во неа, прошируваат. Ја сакаат опширноста. Веруваат во бескрајот. Морето на приказната го полнат со мноубројни притоки, реки. Тие сметаат дека животот е проширување, додавање. Мене отсекогаш ми биле попривлечни оние другите. Тие што сакаат приказната да ја намалат и стеснат. Вистинската умешност лежи во аскетското скратување, во концизноста. Јас сум за делкање, брусење, мазнење. Цел човек може да се прецеди во реченица. Можеби во неколку зборови, па и во радикална синтагма. Би бил среќен доколку некогаш можам да кажам: ‘Јас сум Кадер Ресам. Оној што својот живот може да го сумира во една реченица’. А потоа да ја кажам таа реченица... Доаѓа некој непознат, ме прашува во неколку реченици да му раскажам која сум. Вака замислена, ситуацијата можеби изгледа како некаква конструкција, но не е. Зошто би била, зошто најосновните нешта кога ги раскажуваме често ни се чинат како конструкција? Веројатно зашто едноставноста никогаш не е почетната точка. Мора многу да се патува за да се стигне до

²Според Јанковски: „Писателот пишува за светот што го опкружува. Раскажувајќи приказни, тој отелотворува своја смисла за феномените што ги гледа. Раскажаните приказни се еден вид лупа за раскажаните појави. Неговите приказни понекогаш создаваат некаков ред во хаосот што го опкружува. Ги усложнува процесите за кои пишува, можеби ги умножува перспективите, се доближува до можноста да разбере нешто за хаотичниот свет” (Од интервјуто објавено во *Културен печат*, број 73, 20-21 март 2021).

неа. Бара многу брусење. Брусење на мислите, на однесувањето, на зборувањето, на живеењето. Замисли колку брусење е потребно за еден живот да заврши со некоја реченица со кондензирана смисла“ (Јанковски 2020: 33, 168).

Впрочем, бројните поглавја/приказни уште во насловите упатуваат на можноста реченицата³ да се понуди како наративен модел во којшто ќе се наративизираат и ќе се осмислат различните аспекти и фрагменти од животот/стварноста (*Уршка Ловренц од Ново Место, Словенија: биографија во една реченица, во второ лице; Арви Копел од Тарту, Естонија; портрет во една реченица; Кабир Гошвами од Калкута, Индија: биографија во една реченица, Винсент Ферер од Ла Месана, Андора: љубовна врска во една реченица*), како што одделните поглавја/приказни и ликови ја проверуваат можноста на реченицата да биде прифатливиот наративен модус⁴ низ кој ќе се филтрира и ќе се обликува хаосот на животот. „Како би го опишал Арви во една реченица? Ммм. Мојот портрет на Арви би бил следнот. ‘Арви Копел, оној кој додека зборува, имам чувство дека некаде бавно потпукнува стакло’... Таа е преокупирана со идејата дека понекогаш цел живот може да се насели во една реченица. Им се обраќа на луѓето со прашањето. ‘Ако својата автобиографија ја сведеш на една реченица која би била таа реченица?’“ (Јанковски 2020: 50, 76). Во анонимната кореспонденција на сопругниците преку сајтот за запознавање, Мартин ѝ предлага на Мана, односно на Бистра кусо автобиографско претставување: „Досегашниот живот напишан во 60 реда“, а кога ќе ја прочита добиената биографија „има чувство како да чита биографија на некој што долго и добро го познава“ (Јанковски 2020: 90-91). Покрај елаборирањето на можностите реченицата да биде микронаративниот корелат и сублимат на животот⁵, во романот се фокуси-

³„Живееме во време на хиперпродукција на многу нешта, а една од работите што се произведуваат во огромни и непотребни количини е вревата. Меѓу нив и вербалната врева. Во процесот на пишување ми се допаѓа аскетскиот однос кон зборот, кога сето она што има да се каже е кажано со минимумот потребни зборови“, вели Јанковски во интервјуто, објавено во *Елементи* од 30 јуни 2021 година.

⁴Овде го имаме предвид двојното значење на зборот *modus* во латинскиот јазик - и како начин и како мера.

⁵Своевиден аналогон на реченицата, како фрагментиран модел на наративизација што го претпочитаат ликовите и нараторите, е фрагментарноста на мигот, врз што се фокусирани дел од ликовите: „Изобилие на мигот“ е впечатокот што го

раат и жанровските и наративните капацитети на биографијата: можностите да се (пре)обликува и да се (пре)осмисли нечиј живот во согласност со жанровските конвенции на биографијата, притоа освестувајќи го процесот на селекција и на конструкција, односно влијанието на конвенциите врз она што се прикажува. „Во секоја биографија постојат набори и затегнувања на времето. Периоди што течат во рамна линија, затегнати како рибарски конец. Преведени во сеќавањето, цели месеци, па понекогаш и години може да се компримираат во две-три концизни реченици. И обратно, фази толку набрани, толку набиени, разгранети како сложена рибарска мрежа, па само неколку часови во една вечер имаат привилегија да бидат развлекувани и детално раскажувани, при што времето на раскажување повеќекратно го надживува времето на случените настани... Како и во секој живот, авторот одлучува што ќе избере и како ќе ги толкува случените настани. Биографијата е исто толку фикција. Избираш перспектива, подиум од кој толкуваш, собираш, обединуваш, ги составуваш настаните за да влезат во нејзината поетика. Да не спомнам колку пак автобиографиите се полни со толкувања на настани и реакциите на авторот за да го види сопствениот живот онака како што сака да го види“ (Јанковски 2020: 155, 162).

Наративната структура на романот, сочинета од наизменичното претставување на приказните за четирите главни ликови и наративните дигрсии во кои се претставуваат микроприказните на/за бројните споредни ликови, практично, ја демонстрира и ја „проверува на дело“ функционалноста на различните наративни модели и нивните ефекти во наративизацијата на животите на јунаците, но и во обликувањето на романескната структура. Во таа смисла, она што во романот се кажува, преку

има Павел дури ги посматра патниците на аеродромот, а претходно порачува: „Сакај го мигот, биди добар кон него, препушти му се без да очекуваш ништо за возврат“ (Јанковски 2020:11). „Вистинскиот портрет се случува во мигот кога ни е нарушена контролираната слика што сакаме да им ја испорачаме на другите, на оние спроти нас, на оние на кои имаме желба да им се допаднеме. Вистинскиот портрет мора да биде прекршување на лажноста. Сметам дека токму тоа е мојата работа – со својот фотоапарат да ја фатам лажноста во мигот кога таа прска“, забележува еден од ликовите (Јанковски 2020:14) „Блажени се оние кои имаат трпение за мигот, зашто нивно ќе биде царството на сеќавањето“ (Јанковски 2020: 120).

романот се покажува, отворајќи го на тој начин патот кон пови-
сокото метанаративно рамниште каде што се активира читање-
то/толкувањето на критичкиот читател. Оттаму, коментарите
што се интерполирани во романескното (рас)кажување ја посреду-
ваат и ја прават видлива релацијата меѓу наративното и мета-
нاراتивното рамниште во романот, бидејќи тие се во исто вре-
ме и приказна (дел од приказната што ја следиме), но и знаење
за приказната, воопшто, за постапките на нејзино сочинување и
конструирање.

Шехерезадиниот синдром кој одамна е присутен како по-
стапка во постмодернистичката и во современата книжевност во
себе ја отелотворува иманентната човечка потреба да се раска-
жува, но и да се слуша (може дури да се каже дека во основата
на оваа потреба лежи и постанокот на книжевноста, во смисла
на артикулирање на потребата да се каже нешто, да се артику-
лира мислата преку книжевноста, односно на книжевен начин).
Оттаму, во романот на Јанковски е афирмирана и другоста на
читателот/слушателот: не е доволно приказната да биде раска-
жана, животот да биде наративизиран, бидејќи и наративниот
модалитет и неговиот објаснувачки ефект добиваат релеван-
тност во процесот на рецепција, односно од позицијата на при-
мачот. Рецептивноста на приказната, т.е. комуникативната при-
рода на раскажувањето секако е присутна во романескното де-
ло, но таа е илустрирана и внатре во романот, преку ликовите
кои ја потенцираат сопствената рецепциска позиција, односно ја
освестуваат нејзината важност. „Во секојдневните животни ситу-
ации сме толку неизбрусени, рапави па затоа и кога нешто гле-
даме на филм или читаме во книга истовремено ни се чини вис-
тинито, но и конструирано. Што јас би му раскажала на некој не-
познат човек? Не сум сигурна што би кажала, кои елементи би
ги употребила, какви сеќавања, какви фантазии. Но знам само
едно нешто што би сакала да предизвикам. Полуотворена уста
кај другиот и зачуден израз на лицето. Зачуденост. Не знам која
е приказната за мене и како би изгледала но знам што сакам да
предизвика: зачуденост... Не верувам во приказните на другите
луѓе. Од она што го кажуваат најчесто вреди само правот на
приказната. Работите што заборавиле да ги избришат пред
внимателниот слушател. Отсекогаш сум била подозрива кон рас-
кажаните приказни. За себе или за луѓето што ги опкружуваат,

сеедно. За навидум реалните приказни во документарните филмови. А врвот на лажноста лежи во репортажите за успешните семејства во семејните неделници... За мене подрумите на приказната отсекогаш биле поинтересни од нејзините дневни соби или, на пример, балкони" (Јанковски 2020: 169, 110, 141).

Наспроти наративната и графички-текстуално сугерираната асиметрија во линеарната, „хоризонталната“ романескна реализација, читателот детектира мноштво сокриени симетрии во романескната „вертикала“ кои во концентрични кругови си ги исцртуваат дијаметрите на различни рамништа. Тоа секако сведочи за еден исклучително вешто воден раскажувачки филигран во чија основа лежи вкрстувањето. Тоа е основниот конструктивен принцип во романот, функционален и на фабуларно и на структурно рамниште. Впрочем, вкрстувањето е посочено уште на првите страници, при случајната и краткотрајна средба на Мартин со една девојка во лифтот, по што следува и коментарот: „Таа засекогаш ќе исчезне во градот, претворена во сеќавање за едно можно вкрстување“ (Јанковски 2020: 9). На втората страница од романот е претставена и сцената со Азијката на аеродромот, која „внимателно ги набљудува лицата на луѓето“ и е „сосредоточена на нивните лица, движења“, а којашто ќе биде спомната и кон крајот од вториот дел од романот. Имено, ликот со кој Бистра се запознава во Софија, Борис Шпатов, ѝ го соопштува своето искуство другите луѓе да ги гледа преку десет реченици, со објаснување: „Го научив тоа од една Корејка од Шведска. Ја запознав на аеродромот во Виена. Ми пристапи со својот мобилен и ме праша дали можам да ѝ ја раскажам мојата приказна. Во десетина реченици“ (Јанковски 2020: 163). Бистра, која се препушта на патувачкиот авантуризам, во Ново Место се сретнува со Уршка Ловренц, пријателка од летувањето во Маркарска пред осум години, а читателот ја среќава многу порано во романот, во поглавјето *Уршка Ловренц од Ново Место, Словенија: биографија во една реченица, во второ лице*. Во поглавјето со наслов *Марина од Скопје, Наталија од Киев, Естер од Хаифа, Габриела од Пуебла, Алуна од Најроби. Релации, поклопувања, расчекори*, кое е мизанабимски поставено во однос на романескната целина, небаре низ птичја перспектива се фокусираат можните симултанитети и „поклопувања“ меѓу секојдневијата на

различни ликови во различни простори, притоа потенцирајќи ја уште еднаш важноста на мигот: „Марина од Скопје се упатува кон фрижидерот во истиот момент кога Наталија од Киев ја отвора вратата од својот фрижидер, Естер од Хаифа ја поставува раката врз студеното пивско шише сместено на најгорната полица во фрижидерот, Габриела од Пуебла отвора пивско шише, а Алуна од Најроби алчно отпива голтка пиво произведено во локалната пиварница“ (Јанковски 2020: 48). Конечно, во Павеловата рецепција на аеродоромот, дадена исто така на почетокот од романот, овој простор е доживеан како метафора за вкрстувањето на ликовите, приказните, миговите: „Аеродоромот е мелница на илјадници човекови егзистенции, кои во следниве неколку часа ќе се доближат, ќе поминат низ заедничката цедилка, а потоа процедени од другата страна ќе се распрснат насекаде. Ќе биде вистинско чудо доколку некои од тие приказни, допрени со посредство на ова неместо со стандардизирани елементи повторно се вкрстат“ (Јанковски 2020: 10).

Избегнувајќи ги интердискурзивните, интертекстуално-цитатните постапки и жанровските хибридизации чијашто актуелност е видлива тенденција во современата (македонска) книжевност, Владимир Јанковски во својот роман упатува на (по-кажувајќи го), враќањето кон приказната и кон раскажувањето, сфатени во поширока смисла: како најстариот и универзалниот модус на формулирање и на објаснување на светот, на комуникација со другите, но и на изразување на себеси, на личниот и на авторскиот поглед и став, (со) поставувајќи им го на останатите.

Библиографија

- Борхес. Х. Луис. 2014. „Раскажувањето на приказната“. Во *Умешноста на стихот*. Скопје: Табернакул, стр. 49-61.
- Еко, Умберто. 2007. „Постила кон *Името на розата*“. Во *Мираж*, бр.18, стр.1-21 (достапно на www.mirage.com.mk).
- Јанковски, Владимир. 2020. *Скриени желби, немирни патувања*. Скопје: Антолог.
- Еко, Umberto. 2001. *Granice tumačenja*. Beograd: Paideia.
- McHale, Brian. 2002. *Constructing Postmodernism*. London and New York: Routledge.
- Nünning, Ansgar . 1997. „Crossing borders and blurring genres: Towards a typology and poetics of postmodernist historical fiction in England since the 1960s“. In *European Journal of English Studies*, 1(2), pp. 217-238.
- Federman, Raymond. 1975. *Surfiction: Fiction now and tomorrow*. Swallow Press.
- White, Hayden. 1990. *The Content of the Form*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.

Сузана Ѓорѓиевска

ПЕТ КУСИ КРИТИКИ ЗА ПЕТ ПРИЛЕПСКИ АВТОРА

ЗА ЦРВЕНАТА РЕЧ

(Кон поетскиот ракопис на Љубица Трајкоска)

*Поезијата е само доказ за животот. Ако вашиот живот горел
добро поезијата е само пепелта.*

Леонард Коен, музичар, поет, текстописец

Стихозбирката „Немушти дијалози“ на Љубица Трајкоска, по прочитот на неколкуте нејзини песни објавени во 2019 год. во „Стремеж“ (бр.1, год. 65), ме намами небаре ѓувез потка, небаре црвената нишка на македонската Везилка. И не, не ја гледам црвена поради песната *Црвено* (црвено името ти е копнеж... црвени сонца везат црвени умирања). Ја гледам црвена оти црвена ја чувствувам. Впивајќи стих по стих, песна по песна, впивам тихо капење зора, заод, тихо капење мерак за зборот наш насушен. Капи капка по капка поетската реч, не шика, не прска наоколу, ами тивко, неусетно ме вцрвува. Тихо и неусетно во душата дамаст постила. Во мојата и во душите на сите околу мене на кои не можев а да не им ги предочам: *Вивисекција на обичниот ден, Биди помлада за еден празник, Последната, Триптихон, Заликавено, Опсервација на една фотографија...*

Трајкоска, водена од исконскиот нагон да се брцне перото во срцето, во дамарите, носејќи го во себе тоа што го љуби, тоа што од домаќинка во поетеса ја изнедрило, тоа што ја зграпчило, ја допрело, ја намовнало, на колена ја фрлило, со секој капнат збор се раздава себеси, фиданките кои ги пуштило нејзиното стебло, подникците на коренот до нејзиниот корен, облиците кои го обремениле нејзиното небо, жарта која останала откако денот истлеал. Љубица Трајкоска е рапсод. Лепи и составува, должува и да пее не запира, рапсод лулан од Фантаз, рапсод

кој пеењето и лулањето во едно ги вткајува за да бидат и денот и ноќта попразнични за еден празник, поголеми за еден сон, подолги за една рапсодија.

Љубица Трајкоска ја сее својата реч низ стишно сито, неискривен е лубот, сигурна е раката, пресејување не е потребно. Во „Немушти дијалози“ и горчилото вести слач. И липтежот. И црното. И двобојот. И противењето. И неспретниот обид да се опише болот. И онаа фотографија на која името ѝ е бегство.

Перата како Љубица Трајкоска лесно го пресоздаваат создаденото, го залемуваат одлушнатото, од полутки прават цело, на некогаш именуваното името му го олеснуваат за век и векови и сето тоа со тихи, скромни и кротки чекори. Перата како Љубица Трајкоска би требало да бидат силно ракоплескање, не самување, не тихување оти капка по капка капат амброзија, капка по капка капат билјур.

И ако поезијата е само доказ за животот тогаш животот на Љубица Трајкоска горел/гори добро. Да уживаме во пепелта на нејзиниот живот.

ЗА ЦЕБОВИТЕ ПОЛНИ ДОБРИ ЗБОРОВИ

(Кон збирката поезија „Немушти дијалози“ на Божана Тренческа)

Поетот е во песната како во студена пештера, како во непрегледна шума, шума каде место дрвјето лежат огромни расфрлени и скаменети зборови. Тој треба да ги спаси од смртта, да ги пробуди од скаменетиот сон, да ја оживее шумата за да можат дрвјата да одат. Често во тоа поетот успева, уште почесто стои во неа, во таа шума, збунет и беспомошен, довикувајќи на помош да му пријдат претходните поетски искуства. И така од песна во песна. Штотуку ќе се затвори еден круг, треба да се отвори нов – напишал Ацо Шопов, а јас, нуркајќи во овој извор на вдохновение, словово за „Трага“, третородениот поетски запис на Божана Тренческа, на кој му претходат „Поетот и зборот“ (2018г.) и „Сончевина за тебе“ (2020г.) ќе го започнам баш со кругот, со новиот круг. „Трага“, зачната едновременно со „Сончевина за тебе“, е отворање на осумдесет нови кругови кои вшмукале сокови, капки живот, лачи и сенки од иста матка за која, по

прочитот на грските песни вдомени во трите стихозбирки, ќе речам оти отсекојпат имала огнило, кремен и трат, кадарност да ја стопли пештерата, да насади сонце во шумата, да ја оживее. За да можат дрвјата да одат. А со дрвјата и притоката во утоката, и јас меѓу дрвјата.

Како се оди по стихозбирката „Трага“? Не се брза. Се оди полека, молкома, како по трагата на раскошен елен по глибава полјана. За сè да се зауши, да се зауши и најтенката нишка, тенка колку трагата на ткајачот *кој без вретено жица предит, без разбој платно ткај ти пак гол ојт*, овде-онде се запира, се постојува за да се различат боите, нотите, танцот на сновалката со јатокот. Здив по здив се освојува певот кој лесно се впива, уште полесно се засакува. Како добрината.

„Трага“ е споменарник со стихови. Споменарник на грижлива ќерка, мајка, баба, блик на перо човекољубиво ем богољубиво. „Трага“ е трага, трага на Тренческа, трага на отната стерна. Певот е вруток сред шумски густеж, а во густежот: липтање, бодеење, риеење, копнеење, траеење, пустење, сонување, а во густежот: гробот тревјосан, ’рѓосаниот часовник, умирањето на насмевката, патот во еден правец, злоста, сонот лажовен, бастунот в skut, голите прсти на дрвјата, тежат ли тежат. Читаш „Трага“ и устата ти се полни со: *спомените беа мојата дестинација, а требаше да останеме дома, во татковината семето да го растуриме, вчера напишав песна и знам сè што е напишано е бесмртно, јас знам, моето срце е мало, во татковата куќа само тишината господари, и небото заплака, мразот го стопи, ден по ден полека се оттуѓивме едни од други...* Читаш „Трага“ и устата ти се полни со: *Само дома си свој, После мене, Молитва, Во татковата куќа, Црн февруари, Насмевката...* Се полни устата и се цвака реалноста. Животот се цвака. Се цвакаат љубовта, осамата, гајлето се цвака. Нашироко се цвака вистината.

Искрени се нескаменетите зборови. Оживеани ни се воираат под кожа, дури да трепнеш нашата душа им станала нова адреса. Жишкаат, корнат красти, отвораат засирени рани, се вглобуваат во ’рбетот на нашиот ден. Гласити се. Гласито се врвчат новото утро, последниот танц, аманетот, мигот, темнината, сенката, погледот кој кажува сè, старецот и оревот, времето-невреме... Најгласита е тагата. Тагата по една љубов в небидни-на преселена. Божана Тренческа, перото со скрб во душата, во

стих бел, овде-онде нагиздан со ненамерни рими, одново и одново го врамува битисувањето без љубениот маж, ја врамува црната празнина – *ги пуштам рацете/ пред мене ништо/ само голема празнина како и во срцето/ и разбрав- и сонувањето не е за секого*. Празнината вилнее. Вилнее како во животот така и во стихот. Празното глода, глочка, до што е пора, мисла, утро, сон населува. Глода и глочка и мајчината достага, напуштеното огниште, оттуѓувањето на човек од човека, белата смрт на Калина В, разнебитеното Небрегово, очумаената стреа, нашето со крв вапсано вчера, горчилово наше сегашно.

Тагата многупати знае да се престори во крлетка без сирка и просирка. Но, Тренческа не е птица за таква крлетка. Божана Тренческа е птица со пилци, лет обрабен со јантарни јазици. Божана Тренческа е дрво со фиданки, галија која за пристан го има утре, подобро утре. Таа е душа - паталец врз чии плеќи подеднакво тежат и туѓите болештини. Срце кое слови: *Сакам да сум дете со мисла чиста/ и со срце полно со љубов за секого*, има љубов за секого. Така, додека денот тоне, а сенките танцуваат на смуртени лица, перото се крева, не се закатанчува во себе, а со перото се крева бранот, со бранот се крева морето, со морето се крева брегот, со брегот секое зрнце песок. Во секое зрнце песок лежи добро слово за добра мисла. Добра мисла на кротка душа која дрвце засадила, книги напишала - *Јас засадив дрво / за кога ќе ме нема / да сведочи дека сум постоела. Вчера напишав песна / и знам / сè што е напишано / е бесмртно/ со песната ќе живеам и јас. (После мене)*. Добра мисла на жена благородна која трага остава: *Со мене секогаш се децата, / моето сè, / па како би можела да залутам / кога светла трага по мене оставам јас. (Трага)*.

Божана Тренческа не ја лишува од нарација својата песна, но и со мала лажица нуди наситка, и со мала голтка на жедни заситка. Вечно ја отвора големата капија. Вели: *Добре дојде!* и ги подава добрите мисли. Велам: *Добро те најдов!* и поземам шуми и шумјаци.

„Богат сум. Имам очи. Раце. И џебови полни со добри зборови.“, напишал Мирослав Мика Антиќ (1932-1986), српски поет и боем, а јас, нурната ем во неговите ем во џебовите на Тренческа не можам а да не кажам колку е богата Божана Тренческа. Дно немаат нејзините џебови.

ЗА ПЕСНАТА, ДОВОЛНО ДОБРА И САКАНА

(Кон стихозбирката „Пред налетот на зборот“ на Тони Павлески)

Сол Белоу, добитникот на Нобеловата награда за литература во 1976 година, решил да биде писател по читањето на „Колибата на чичо Том“. Тони Павлески, многукратно наградуван прилепски автор, решил да биде поет со „Везилка“ в рака. Денес, неговата поетска реч преведена на англиски, бугарски, романски, словенечки, италијански и српско-хрватски на показ вади исклучителна творечка врвица на која, покрај збирките: „Воскресозборие“, „Икона“, „Во Деницата“, „Говорот на љубовта“, „Полноќно сонце“, здив ни запира и поетскиот запис „Пред налетот на зборот“.

Поетската дума во „Пред налетот на зборот“ е цветна полјана, вез приказен. По таква полјана се подзапира крај секоја дрмка, крај секоја булка. Кај таков вез се следи секој бод, секое јазолче на тулипанот и се впива, ко најнужно се чипчи, личотија што пленува и на душа легнува.

Во „Пред налетот на зборот“ се фрламе како во синцири азур по школки-бисеротворки - зрно бесценето е кротката ем силна мисла, седеф е кроткиот ем силен стих со кој авторот Тони Павлески влегува во нашиот ден не како ловец на неуловливото, не како пронаоѓач на непронајденото, не како сидар на несосиданото, ами како брзак кој во своето корито збрал сè што попатно исплискал.

Речта на Тони Павлески го позајмила прозрачното од ирисот, топлото од здивот, сонцето од насмевет, па јасна, топла и светлоносна врамува слика во сликата, тихо клика во недореченоста, во говорот насамо, вести 'ртење во точката на крајот од песната. Со ешта за убост застанувам на „Каменот“, под „Парче небо“, брцкам срце во „Немир“, во „Страданија“ и се загледувам во „Вечноста“ трагајќи по „Корените“ на певот: *Јас ја измислив / само мојата песна, / доволно добра и сакана, / за да ми биде друшка, / како катинар / во осамата;* на речта со марифет искафтена од недостижни висини, сни недосонувани, анџар-копнежи.

Поетскиот израз во оваа збирка е и едноставен, и сложен, и непосреден, разбирлив и слоевит, богат со воодушевувачки метафори и семантика кои ја задоволуваат читателската жед за естетика, значења и повисока смисла.

Се жеднее по ваков блик поетски. И небележан не се останува. Секој поетски здив на Тони Павлески остава трага во душата оти се среќаваат читателот и создателот, се среќаваат во вителот, во налетот на зборот, се среќаваат на места кои не те пуштаат недопрен, неизделкан, непресоздаден. Се среќаваат читателот и создателот како две сродни души одамна несретнати, а таква средба долго се памети.

И ако за Жарар де Нервал секој цвет е душа која расцветува во природата за мене секоја песна од „Пред налетот на зборот“ е цвет кој расцветува во душата.

ЗА УЛОГАТА НА ИСКРЕНОСТА

(Кон збирката *ДРАМИ ТРУДНИЦИ / ТАЈНИ* на Габриела Стојаноска-Станоеска)

*Жената е како ќесичка чај.
Не знаеш колку е издржлива дури
не влезе во жешка вода.*

Елеонор Рузвелт

„Трудници“, трудното заглавие на една од двете драми вдомени во книгата „Драмаи“ на Габриела Стојаноска-Станоеска, уште незацвакано, невоспримено, се топори небаре срп преджитен клас. „Трудници“ трудно почнува. Истрајно завршува. Од првиот чин, незапрени од молитвење, кон нас чекорат: предизвикани породилни болки, расцепување, напинање, лопатка пикање, шикање крв врз до едно изрезабарените прстиња на рачиња, на ножиња... Оти така треба да биде. Оти така било пишано. Оти некој сторил ниет така да биде пишано. Оти ние сме таква земја: „Кај нас, во Македонија, не“, (Докторка-гинеколог во локална болница), можеби некаде, во друга клиника, во друг град: „Дефинитивно не. Кај нас нема вбризгување на плодова вода. Немаме услови да преживее во дваесет и прва недела. Да беше

некаде на крај на шести... можеби..." (Докторка-гинеколог во државна болница). А сè доаѓа од јајце, од процутување - розови линии на тестот за бременост, розови како цветните ливчиња на праската во двор. Сè доаѓа со - пролет.

„Во ист миг
расцутеле до врв
праска и жена.“

Габриела Стојаноска-Станоеска ја отпакувала својата трудна драма врз бели поврвнини – бели се болничките ходници, чекалницата, чаршафите болнички (и оние со валканици) се бели, одората на здравствените работници е бела. Бели се и лицата на трудниците (чин прв), и лопатките под нив се бели. Сред белината стенка соба број три – се врвчат: „Ооф!“, „Аааа!“, „Сестроооо!“, се врвчат лопатки. Во соба број три јачат креветите со истуткани чаршафи, набабрените дојки-сиркачки од ноќниците со искинати врвки, полните ќеси од рака негибнати, „Не ми се јади, ама ми се пија вода“ (Гордана), „Немој, не смееш“ (Арифе), „Оти?“ (Гордана), „Нема да ти делуе анестезијата.“ (Арифе). Во соба број три клокоти водата на Елеонор Рузвелт, жешката вода од која, некоја помалку, некоја повеќе, но ниту една трудница неизгорена и нелузносана не ќе излезе. Во соба број три, до последна лушпа излупени, до зрнце смачкани, со јазикот на своите корени (трудниците се од Прилеп, Куманово, Гевгелија, Велес, Огњанци, Шипковица, Житоше, Битола), молитват, колнат, пцујат, на вага го мерат својот к’смет, мачни души. Во соба број три чинот на исчезнување го чекаат трудници однатре гламносани оти кога иглата – безизлез и’рриса крилја на болката, „Ќе се раѓа и ќе се гине заедно. Непријателот е бесмислен. Победата - смрт“ (Писателката).

Гордана, главниот лик, е ќесичката чај на Елеонор Рузвелт. Ќесичката чај која покуражна не била: „Ја поткревам лопатката под мене со една рака. Ооо... свиткани рачиња под брадичка, свиткани ножиња, фетус положба..." (Писателката). Ќесичката чај која сè ќе истрае за Гаврил (сопруг на Гордана), за Горазд (синот на Гордана и Гаврил) за Валерија (сестра на Гордана), за мајката: „Господ со тебе, черко!“, за таткото, кој „се чукал по гла од мака“. Сè ќе истрае за Првата жена-дух, за Втората жена - дух, за Теута од Шипковица. Сè за уште едно дете:

„Оваа пролет пак цветаат дрвјата... И праската во мојот двор...“ (Гордана).

Габриела Стојаноска-Станоеска вадејќи ја на мегдан тежината на женските страданија во болничките соби, родилните сали и амбулантите, на показ вади и автентична македонска приказна на тема државно здравство. Немањето ноќници: „Нема некоја друга? Партал е оваа.“ (Гордана, чин прв), ампули, доктори, конец за серклаж: „Ама не може тоа така! Јас немам слободен анестезиолог! Тие што се тука – се зафатени, си работат по планираното. Немам конец!“ (Докторот Гошо, чин втор), на показ вадат едно *Non progredi est regredi* (Да не напредуваш значи да одиш наназад), и рака која стиска сто евра („А шо ако сто евра се малку?“, Гаврил), стиска и се препотува: „Легнав и мислев само што ќе му речам кога ќе му ги подадам препотените пари: ‘Однапред Ви благодарам што ми помагате... Ви благодарам многу што ми помагате... Од срце Ви благодарам, Вие и Господ!’ Само да ме прегледа внимателно, да не направи уште поголем проблем...“ (Писателката).

Понесена од струјата на „Трудници“, се загледувам во последокот, го истражувам како глобусот патник и додека болката доаргатува, тагата заорува, поклонувајќи се пред истрајното (...во триесет и шестата недела, одам јас да се пораѓам со царски рез... Писателката, чин втор), се одделувам од јатото залетана во сопствената потрага по одговори.

*„Улогата на искрениот човек
е тешка улога.“*

Горки

По „Трудници“, по новата пролет вратена по зимата (чин втор) и – „Ајде сега, врти ме ти мене, мамо!“ (Девојчето), од 76 до 125 страница што нарамила одрамува, раздиплува што здиплила втората драма. Драмата „Тајни“. „Искрено, нема многу драма во драмава. Ама има искреност. На животот и на театарот не им фалат драми, им фали искреност“ (Писателката).

Искрено, не знам зошто почнав со крајот на „Тајни“. Можев да почнам вака, на пример: Драмата „Тајни“ разгранува две драмски приказни во кои никнуваат расправи како печурки по

дожд: „ ...Фирма навлаки со знак, најскапа фирма синџири, фирма бришач, мораше ли од најскапите?“ (Таа, првиот пар), „Па мораше, глупачке! Не виде дека пробав од евтините и не чинеа?! За џабе пари да фрлам?! Ајде престани со глупостиве, кога не разбираш. Не можам да те слушам.“ (Тој, првиот пар), се чека ред за кино, се џбара запалка во светот на возрасните (и не само запалка), се гледа филм, се оживува една жешка точка во градот (паркинг заобиколен од дрвја и грмушки), се кулминира предвреме, се превртува филџан, со сув бакнеж в образ ѝ се вели чао на неуспешна вечер, од уста в уста се заџвакува мастика, се кулминира навреме, се распупува, се зрее, се објаснува, Таа, млада, убава, вљубена, одговор убав дава на прашањето: „Зошто мора сè да се каже?“

- А зошто да не? Добро, зошто мора некои работи да се премолчуваат? (Таа, првиот пар).

Или вака: „Тајни“ е двојна драма. „Тајни“ е анализа на најскриените интимни доживувања, писмо кое пали фенери во сите наши пештери во кои како лилјаци заспале, чекајќи будење, сопствените ни тајни, мечти, дилеми, пориви, случки премолчени... Во „Тајни“, драмата која под сенка ништо не остава, драмата која со калауз до што е брава човекова отвора, прикажлива е Писателката, а со неа Таа и Тој (првиот пар), Билјана, Дафинче, Кети, Мила, вториот и третиот пар, млади, убави и вљубени Еви и Адамовци. Прикажливи се љубовта и искреноста. Прикажливи се љубопитноста и заедничката тајна. Прикажлива е вистината.

Или можеби вака: „Тајни“, кратко и јасно насловила драма Габриела Стојаноска – Станоеска. Кратко, јасно и некако слатко. Како тема скокотлива. Како здолница што фазла открива. „Тајни“ е наслов што шепоти, наслов што на прсти гази, фарови гаси, долу се наведнува, врата заклучува и длабоко пенетрира. Тајни! Убаво сме наместени, очите ни се ококорени, ушите ни се начулени, само ти кажи. „Не ми се допаѓа тоа што знам дека може да не ти се допадне тоа што сакам да го кажам. Не – може, туку сигурно. Како да кажам?“ (Таа, првиот пар). „Кажу слободно“ (Тој, првиот пар). Искреноста почнува со тешка воздишка, по длабока размисла („...и тогаш се случи тоа од што се срамам... среде однос ми се појави неговата слика пред очиве... ужасно чувство... ги отворив и се трудев да те гледам... се

плашев да ги затворам... се уплашив од себеси... Тоа сакав да ти признам. Еден вид неверство."Таа, првиот пар), но лесно џам л'снува.

Искрено, не знам зошто почнав со крајот на „Тајни“, но, искрено, искреноста беше ти била врвна писателка. И најискрено: „Те сакам. Ти посакувам сè најдобро!“ (Таа, првиот пар), па нека е потоп. Одличен новиот бришач.

ЗБОР - ДВА ЗА ЕДНА ЖЕНСКА ПРИКАЗНА

(Кон романот „Лазарка“ од Љупчо Петрески)

„Лазарка“ од Љупчо Петрески ме плисна силно. Така ме плиска галежниот здив на февруари, вестителот на будењето на заспаната и од снегот снеможена земја. Така ме плиска и ветренцето што на заод ги нишнува лисјата на гранките небаре мајчина рака го трга пајажинестото кичерче од образот на штотуку заспаното бебе. Така ме плиска и немот од скривницата на нашата улица во пекол - ден, тој студен здив од кој намовнува кожата а срцето ступотува оти дома сум, си дојдов! „Дома сум, си дојдов!“ – вела и седнувам да го препрочитам романот „Лазарка“. Да, да го препрочитам оти првото читање на првенчето на Љупчо Петрески беше само брзо голтање на превкусни залаци (леле, што напишал Љупчо Петрески!) без да се изцвакаат за да им се сети вкусот, оној вкус што ја полни усната шуплина со плунка и ја кани утробата на танц. Пониетив одново да прошетам по животните патеки на неколкуте реални ликови поврзани со патеката на измислениот, фиктивниот лик, околу кој се плете фабулата на „Лазарка“, за одново да стоплам душа потопена во писанието кое со задоволство би го потпишало и перо надалеку познато.

„Лазарка“ е величествена кула десеткатница – од првиот кат – *Нокта до последниот – Лазарка, страдалничка, ништо страшно* се стасува без здив, со полна душа. На десеттиот, нарамени со сторијата на главниот лик, но и на сите други вдомени во *Желбата, Силвија страдеше од љубов, Жената, Дора, страдала по љубов, Неспокојот, Ева, страдеше заради љубов, Смртта,*

Морето, можеме само да посведочиме каков билјур нè допрел, каков билјур сме допреле.

Главниот лик во овој, би рекла, кус роман, нема име. Ликот е таа - заречената да не љуби. Ликот е таа - професорката која оваа година ќе ја избрише „Госпоѓа Даловеј“ од програмата за курсот Блумсбери групата. Ликот е таа, вдовицата на Аксиј, таа која *сè уште не се доживува како згодна. Никотинот, кафето и непреспаните ноќи си го прават своето.* Името не ѝ е љубов. Името ѝ е – НЕ Е СРЕКНА ЖЕНА. Ликот е таа – безљубната, таа која не знае да љуби, поточно – таа која љубела еднаш, но не доволно, не колку што бара срцето за да се изустуи скапоценото – те сакам. *Го сакам кога молчи и кога се смее, но кога ќе прозбори ме пресекува од корен. Ми ги сече жилите, од нив искапува сиот сап, станувам сува гранка на ветерот да ја досуши, разобличи...* Ликот е таа, првородена ќерка во брачна заедница во која раѓањето на втората ќерка секогаш ќе биде залемено со заминувањето на таткото. *Средината не ги именувала како копилиња – каква олеснителна околност во средина каде немањето татко е како немање дом.* Ликот е таа – себичната, ладната, незаинтересираната. *Знам дека имам проблем со љубовта, дека веројатно некогаш сум љубела, но проблемот е уште тука.* Ликот е Силвија Плат, Дора Карингтон, Ева Браун... Ликот е и Вирџинија Вулф, авторката на цитираниот „Госпоѓа Даловеј“, која како срма засветкува тек-тук низ раскошната плетка на „Лазарка“. Ликот е осамената жена на денешнината (и на минатото), сопственичка на мачка и на окото сèвидечко во бањата кое наутро не знае да лаже. Ликот е таа, жената за која, од сите прифатеното – жените ги надополнуваат мажите, не е прифатливо. *За неа беше спротивно. Мажите ги надополнуваат вистинските жени...*

Место е сивиот град, сивата канцеларија, стерилниот стан, автобусот. Животот е рутина и животот е сив. Сивото мириса на претечено млеко. Претеченото млеко мириса на смртта. Смртта на Аксиј, животниот сопатник. Сивото, одвреме-навреме, дише со ритмиката на песните на Китс, Браунинг, Јонг, Крејн, со боите на Климт... Во сивото чевлите се уредни. Да, чевлите се уредни, а спомените во кои има едно паѓање и када полна крв чекаат уредување. Автобусот е местото каде расцутуваат секакви средби, средби кои треба да се избегнат со седнување на седиштето десно, освен средбата со Скинот. *Сакаш да зборуваш но*

немаш со кого, нели? – вели Скинот и го чепнува јадрото. *Некогаш толку многу ѝ недостасуваше да зборува со некого што најчесто тоа беше Дора која никогаш не успеваше да ја дослуша.* Во сивото каменот е затркан, играта – мачка и глушец продолжува. *Нејзината желба да го измени и смекне беше всушност неговата желба да ја искористи.* Прашањето - мачка или глушец? Брза да го испише одговорот, залепено на уредните чевли. Во одговорот синот на вдовицата Ева, пред да гргне крв, за последен пат ќе гргне „Курво?“. Одговорот е убиство. Самоубиството е круцијално, одлуката да не се биде е 'рбетот на кој се закачени останатите коски на скелетот „Лазарка“. Но одземање на еден млад живот!? Зошто? Поради краците на Давидовата ѕвезда кои ја осветлуваат неа однатре, поради црнилата на неонацизмот кои го стемнуваат него однадвор? Или едноставно поради Лазарка?!

Предењето на деветживотната мачка и фотографијата на жена со грст ајдучка трева во рацете говорат дека ништо не се сменило – таа и денес страда од љубов, по љубов, заради љубов; таа и денес љуби, не љуби, љубена е, не е љубена. Таа! Жената! Сите ликови во „Лазарка“ се женски, па дури и мачката, Дора. А покрај нив - татко, дедо, Аксиј, Тед, Литон, Фергелажн, покрај нив- бранови кои полнат, бранови кои длабат темни пештери.

„Лазарка“ не е љубовен роман што се чита со потечени очи и со марамче во едната рака. „Лазарка“ се освојува. Како тврдина. Како многукатница. Како планински врв. Во „Лазарка“ се понира, „Лазарка“ се расчленува, се разглобува. По „Лазарка“ долго се размислува. Вкусот во устата е поинаков, непцата сетиле нешто ново, нешто за кое електронските медиуми би кликнуле– наше, а светско.

Раскажувачкиот тек во „Лазарка“ се тркала небаре прилив – сезнаечкиот раскажувач ги влажни бреговите, ги порамнува длапките пред да настапи монолотот да дорамни, да го потполни и најситното легало на камчето поземно од морето. А тука се и до совршенство избрусените монолози на реалните ликови, тука се и цитатите –милозвучните морски школки залепени на поинаква школка. Јазикот е литературен, реченицата, ослободена од непотребни додавки, говори за посебност во раскажувањето и сликоградењето.

По прочитот на „Лазарка“ се препрочитува „Лазарка“ од Силвија Плат и се сфаќа. Се сфаќа оти првенецот на Љупчо Петрески не е прво па машко туку прво па женско (Лазарка) оти авторот, небаре вична домаќинка која си го спастрила домот до совршенство, го спастрил романот не оставајќи ниту една раска на болскотно исполираните страници од кои во нас гледа мајсторска, истражувачка работа.

„Лазарка“ уште во воведните реченици заробува со - *Во ноќ сјајна како кристал, една жена го подготвува своето тело да умре.* Изненадува крајот. Не сме подготвени за црното резе на смртта воврено во магијата на прекрасен летен ден. Имаме морски брег, сонце, бистро небо, детска игра, а меѓу нив, меѓу нив *сегашноста е таа која не постои, а ние само се бориме да постоиме и во минатото и во иднината.*

„Лазарка“ од Љупчо Петрески заслужува иднина. Ваков роман заслужува векување. И не само во ризницата на македонското книжевно наследство.

**ПСИХОЛОШКОТО ПРОФИЛИРАЊЕ И ДРУГИ АСПЕКТИ НА
РОМАНОТ „ТРАМОНТАНА“ ОД НАТАША САРЏОСКА**

Романот „Трамонтана“ е првиот роман од Наташа Сарџоска, објавен годинава, од издавачката куќа „Три“. Силната и вешто „извезена“ психологизација; длабокото нурнување во човечката душа, нејзините падови и кревања; внатрешната средба со себеси на начин кој може да го демолира и одново да го изгради сопствениот универзум – го карактеризираат овој роман како роман-портрет на еден мошне комплексен лик, а на Сарџоска широко ѝ ја отвора вратата од нашиот прозен свет.

Значи, бидејќи ова е роман за лик, уште во самиот почеток, ќе почне да лебди во воздух прашањето: Која е Алма? Од она што ни се кажува, од она што самата Алма ни го кажува (имајќи предвид дека се работи за роман во прво лице), таа е Францужинка која ужива во удобностите на животот, таа работи во Обединетите нации, патува често, се храни здраво, се храни скапо, оди во театар, се облекува онака како што треба да изгледа некој од нејзината класа, повремено има сексуални излети без никакви обврски и задлабочувања. „И така го водев секојдневието безбедно, без бодежи и без потреси. За мене љубовта беше бодеж. Љубовта беше најголемиот потрес. Но, јас одбивав да го познавам.“ Уште една од особините во обидот да ја одгатнеме Алма е тоа дека неа љубовта ѝ е туѓа, за неа љубовта е бодеж. И е спротивно на она што таа првично го смета за слобода. За неа слободата е токму во нејзиниот избор на животот кој го води, што меѓу другото, подразбира и многу лутање, Алма е лик кој многу лута, лута по ресторани, по улички, со таксија, лута со мислите, лута низ животот, лута во една безбедност, но...

„таа е и лик кој кога врне во Париз, со часови оди пеш без чадор. Не сака нејзиниот пат да има насока, да има правец, да има план.“ Ваквите реченици се многу битни навестувања за она што ќе се случи подоцна во романот, за она што ќе се случи со Алма. Нема да откријам многу ако кажам дека Алма не е

самодоволен лик со постигнати цели и исцртани граници кои не може да ги пречекори, не е ни некој женски Мерсо кој треба на крајот да го удавиме во никакви очекувања. Напротив! Алма е лик кој подоцна доживува длабок потрес, вистински земјотрес на нејзиниот внатрешен свет, преродба во вистинската смисла на зборот, преку спознавањето себеси, преку спознавањето на љубовта, преку спознавањето на најубавата слобода која нема никаква врска со безбедноста и со сигурноста, туку има врска токму со тоа: „Не сакам мојот пат да има насока, да има правец, да има план“.

За да ги доживее ликот тој потрес и таквиот внатрешен пресврт мора да има потенцијал за тоа, а потенцијалот за тоа, внимателниот читател ќе го препознае во навестувањата како претходното или во оние во кои, спротивно на богатите менија со луксузни обрзци и скапи вина, ќе ви прелета некоја реченица како „Мојата намера беше и натаму да го набљудувам надземното метро, но сега од другата страна на Сена, од онаа страна каде што тоа подмолно се враќаше во тунелот, влегуваше назад во темницата и исчезнуваше. Го следев движењето на возот, како да беше мое, врвлуесто, механичко, љубопитно, непознато, безимено. Ја елаборирав болката. Болката на целиот свет“. Ова се тие импулси, ова се тие комплексни емоции и состојби и ова е тој потенцијал врз кој можете да изградите таков пресврт кој, слободно можеме да го наречеме и СОЗРЕВАЊЕ на ликот. Тоа не може да се случи од еден апсолутно шуплив лик или површен лик или лик задоволен во бесцелноста на животот, - тоа може да се случи само со вистински комплексен лик, длабински лик, лик каков што е Алма, повеќеслоен лик.

Создавањето на ваквите ликови е исто толку сложен процес колку што е сложен и самиот лик, особено кога се работи за ваква трансформација, за една целосна експлозија на внатрешното битие, тоа е процес кога и оној кој го создава ликот, е неизбежно да го проживее, да живее со него, до него, да се влезе во неговите темници, да се лута со него по улиците, или најкратко речено, во извесна смисла да пострада со него, да го почувствува. И тоа е, според мене, неизбежно за да се создаде еден лик како што е Алма. Тука не зборувам за личен влог, за вложување лични искуства во животот на ликот, тоа е прашање

кое само авторот, а некогаш ни авторот не може да го одговори, не може да ги исцрта тие граници, но овде зборувам за еден соживот со ликот додека се создава, за споделување на реалноста со него... која и да е таа реалност – пишуваната или објективната.

Како што може да се забележи, фокусот на ова читање беше, главно, кон ликот како стожер на овој роман, како почетен импулс и инспирација, но, ова е роман кој отвора многу, многу аспекти за читање и за толкување: ова е роман за острата линија меѓу Истокот и Западот; за лажниот сјај на буржоазијата, роман за љубовта – не како главна преокупација, туку љубовта како бонус, како една животна награда после внатрешната генералка, љубовта како подарок на слободата, ова е, меѓу другото и роман за слободата во нејзината најчиста форма, онаква како што е слободата на ветрот.

Ова е и роман за една искрена чиста средба помеѓу две сосем различни женски судбини, средбата на Алма и Алба и сето она што ќе произлече од овој контакт. Средбата како почеток кој може да смени сè, како подигнување мостови кои поврзуваат противречности, како случајност што прераснува во судбински чин, има мошне значајно место во романот, особено во односот Алма-Алба и Алма-Адел. Токму овие средби и соочувања најнепосредно ќе ја поттикнат онаа експлозија на целото битие која ја споменав погоре; ова е и роман – најдобра потврда дека себеси најдобро, односно единствено се спознаваме низ дијалогот со Другиот, кој не е непходно спротивен, туку Другиот како туѓ, како од нас различен. Роман за случајните средби кои стануваат судбински, за судбинскиот лет кон слободата чиј правец, токму како на ветрот, останува непознат, и единствено како таков, може да биде вистинит, искрен, автентичен.

Тодорка Балова

ПИСМО ДО СЕКУЛАРНИОТ ПИСАТЕЛ⁶

Проштавајте Автору, што ова утро се осмелив да Ви пишам. Не замерувајте ѝ на мојата храброст да ставам неколку збора на хартија. Знаете, уште од дете Ве паметам, ама за Вашата големина разбрав од мојата животна менторка. Еве, скоро е пладне, се чувме и пак си муабетевме за Вашето време. Таа ме потсети дека и мојата прва служба е во театарот како и Вашата: лектор во Народниот театар во Скопје, кој – подоцна – успеал да се стекне и со придавката МАКЕДОНСКИ. Белки ќе успее и да ја дочува таа придавка, чудни времиња живееме...

Од книгата на Цане Андреевски разбрав дека Вас во театарот Ве пратиле. И мене ме пратија, јас сум трета лекторка на МНТ во низа, трета по Вас. Случајно.

Пред некој ден наминав во Академијата. Да ја видам кутијата Ваша, што сте ја оставиле. Таму е, стои уредно спакувана. Се израдував кога ја отворив, ама се вомјазив кога најздолу најдов една стара папка. На неа пишува „За азбуката“ а до неа стои ознаката (?). Да, сè уште така си стои прашалникот, гордо ја чува азбуката. Внатре е машинописот.

Има и една службена белешка на која пишува:

Дирекцијата на Народниот театар во Скопје потврдуе, дека другарот Благој Орданов Конески, родом од с. Небрегово, Прилепско, сега жител на гр. Скопје е лектор на театарот и оставен на работа во театарот со решение бр. 169 од 24.XII.1944 г. Главниот штаб на Й А за Македонија.

Убав датум за вработување. Празничен.

⁶Квалификативот е „зајмен“ од книгата на Цане Андреевски во која – одговарајќи на стриктно поетичко прашање: *Значи, Вие донекаде ги земате за пример античките живописи?* Конески одговара: „Јасно. Бидејќи јас, сепак, сум секуларен писател. Јас не морам да вода сметка за тоа што религиозните текстови го бараат – сакралноста да не се наруши, сè треба да биде на некој висок стил изразено. Јас се враќам кон изворната традиција на секуларните житија (...).“ в. Андреевски, Ц. (1991). *Разговори со Конески*. Скопје: Култура, стр. 296.

Картончето од Македонскиот народен театар – и тоа е таму. Ние сега некакви други картици имаме оти така бидна модерно. Читам: **Др. Блаже Конески, писател**, (па здола)

Има право да влегува во Народниот театар. / Не важи за претстави.

Ништо не се сменило за лекторите, ако сме сега во друго време. Ми се случи да не важам за претстава. Еволутивно само напреднавме во правописна смисла. Сега делиме науки и предмети, па пишуеме биологија и Биологија. Чунки две различни работи биле⁷. Предметот си стои, а науката, пак, ептен далеку замина. Се отворила нова категорија, фб-научници ги викале. Сношти разбрав за ова. И само се споделуваат некои *quotes*, некакви цитати од познатиот и ако помислиш и напишеш нешто свое не те бивало за наука.

Како ли сега ќе глаголавме да не бевте Вие...

Сполај Ви Автору, на добрината!

Скопје, 18.4.2021 г.

До следната средба...

Т.

П.С.

Во Ахивот на МАНУ постои потпишан текст (К1, папка 15) на Авторот со наслов „За азбуката“ со сино мастило, машинопис на три страници. На папката во која се чува забележана е годината кога е напишан, 1945, но не е познато дали тој текст некогаш и некаде бил објавен. Претпоставуваме дека е напишан за интерна употреба, бидејќи се изнесува ставот пред Комисијата во врска со знаците за бележењето на гласовите во нашиот јазик и за фонетскиот правопис

ОВА Е ФАМОЗНОТО ПРАВИЛО! 78. Називите на школите, теориите, наставните предмети и студиските програми: *Прашка школа; Теорија за значењето, Теорија на релативноста; Лексикологија на македонскиот јазик, Современ македонски јазик 1, Историја на правото, Математика за економисти, Биологија* (но науките се пишуваат со мала почетна буква: *синтакса, математика, биологија, право*); *Македонски јазик и јужнословенски јазици, Македонска книжевност и јужнословенски книжевности.*

⁷ *Правопис на македонскиот јазик.* (2017). Скопје: Култура, стр. 50, т. 78.

Иван Антоновски

„ПРОСТА И СТРОГА МАКЕДОНСКА ПЕСНА“ – ПРЕДИЗВИК ОДНОВО ДА ЈА ИСЧИТАМЕ ПОЕЗИЈАТА НА КОНЕСКИ

Не еднаш сме забележале дека е неостварливо само кусо, со неколку реченици да се искаже големината на влогот што Блаже Конески го оствари во македонската култура, како средиштен столб на македонската културна ренесанса на минатото столетие. Оти, неспорен е фактот дека во XX век нема друга индивидуа која остварила влог во својата национална култура еднаков или поголем од влогот на Конески во македонската – влог којшто едновременно и значајно ги надминува националните меѓници во однос на лингвистиката, книжевноста и културата воопшто. Во одбележувањето на стогодишнината од неговото раѓање, особено се забележа потребата и можноста од нови исчитувања, анализи и вреднувања на опусот на Конески, бидејќи поради неговата волуменозност, сè уште не се исцрпени и целосно истражувачки елаборирани бројни аспекти и сегменти преку коишто заслужува да се оствари неговата темелита, целосна валоризација.

Но, за жал, при одбележувањето се соочуваме и со сознанието дека во македонските книжарници, веќе нема поетски книги на Конески, што е тешко сфатливо кога станува збор за личност којашто е меѓник на една национална култура. Тиражот од изборот „Птици врз кои ноќта и денот се делат“ отпечатен во 2014 година, се чини е исцрпен или е пред исцрпување, а капиталното, критичко издание на севкупното поетско творештво на Конески, кое го издаде Македонската академија на науките и уметностите и коешто е исклучително значајно не само за книжевната наука, туку и за севкупната македонска култура, го нема во книжарниците. Во исто време, во оваа 2021 година, книгите на Конески станаа и тешко достапни во библиотеците – разграбани за да ги препрочитаме при подготовката на излагањата за бројните стручни и научни собири, за подготовки на изложби, за делумна дигитализација, за конзервација... Накусо, за многумина, особено од помладите генерации, поет-

ското творештво на Конески остана достапно само преку Интернет, а таму, сè уште има само едно мало делче од него.

Но, реиздавањето на грамофонската плоча „Проста и строга македонска песна“ во форма на компакт-диск го доживеав како мелем на рана. Потфатот оваа антологиска плоча одново да биде издадена, на носач на звук на нашето време, сепак, делумно ќе успее да го надомести недостигот на книжарските (а за жал, и на дел од библиотечните) полицаи. И не само тоа, туку овозможи, одново, поезијата на Конески да биде во секој македонски дом. Онаму каде што заслужува (и има) место на културна реликвија. Преку ваквото издание, поезијата на Конески нема да биде „книжевност на метар“ којашто првенствено е декорација на домовите (како што неретко се случуваше со некои едиции), туку пред сè е жива реч! Мултимедијално, со неа, поетскиот глас на Конески уште повеќе може да одекнува во македонскиот културен простор, надоврзувајќи се и на бројните музички проекти од изминатите децении, коишто потврдија дека неговото поетско творештво, како ретко кое друго е инспирација за (пре)создавање и творечко промислување.

За љубов на вистината, како што би рекол самиот Конески, мора да се нагласи дека ова реиздание на „Проста и строга македонска песна“, во форма на компакт-диск е и не мал придонес во дигитализацијата на дел од највредното што е создадено во македонската култура во минатиот век. И се случува во вистинско време – во време кога прашањето за дигитализацијата на културното наследство, со секој нов ден, станува сè поактуелно. Во едно такво време, преку овој диск, и генерациите коишто Конески имаат можност да го запознаат само преку неговото дело, можат и да го слушнат неговиот глас, како и гласот на Цветанка Трпкова, со музичката подлога на Љубомир Бранѓолица. Неспорно, „парчиња“ од оваа плоча, може да се најдат и ваму-таму во големиот интернетски простор, но само во ваква целосна форма, одново, во една нова фаза ќе заживее проектот во којшто и самиот Конески учествувал пред 40 години. Овој компакт-диск се издвојува и како позитивен пример како со дигитализацијата, не само да го заштитиме, туку и да го афирмираме и да го направиме достапно она што е (или што би требало да биде) позиционирано високо на македонската естетска вертикала. Чинам, допрва ќе сфатиме колку

многу ќе ни значи што ќе можеме стиховите на Конески, (одново) да ги доживуваме и интерпретираме и преку ваквата – звучна книга.

Ама, не помалку важно е и што овој компакт-диск ќе треба да биде нов предизвик и за македонската книжевна наука. Зошто го нагласувам ова? Затоа што плочата „Проста и строга македонска песна“ е најмалиот по обем избор од поезијата на Конески, а се чини дека и самиот тој има учествувало при подготовката на изборот, како што има учествувало во подготвувањето на секој избор од неговата поезија објавен во текот на неговиот животен век. Во изборот објавен 12 години пред физичкото заминување на Конески, покрај дел од најпознатите, поместени се и песни коишто ретко ги коментираме и на коишто ретко им се навраќаме, песни и коишто досега не биле застапени во поетските антологии, а сигурно има не една причина зошто Конески инсистирал или прифатил токму тие да бидат дел од ваквиот формат. Сите тие, како да се дел од она што почитуваниот Атанас Вангелов би го нарекол лирска биографија на Конески – песни кои го претставуваат она што е лиризирана интимност на Конески. Токму преку овие песни може да се издвојат кодовите на лирската биографија на Конески, преку тематско-мотивски блокови коишто ги претставуваат песните застапени на плочата издадена во 1981 година. Поконкретно, станува збор за тематско-мотивски блокови коишто се присутни / повторливи во речиси сите творечки фази на Конески, од објавувањето на неговата „Везилка“ до таа 1981 година, заради што преку нив може да се анализира и односот на Конески кон конкретните теми и мотиви во различните творечки фази, вклучително и промените во односот на лирскиот објект кон лирскиот субјект. Притоа, не станува збор за тематско-мотивски блокови коишто веќе може да се сметаат за „општи места“ во анализирањето на творештвото на Конески, туку и за тематско-мотивски блокови коишто при препрочитување на овој избор може да се (ре)дефинираат и надвор од вообичаената досегашна рецепција на тематско-мотивските преокупации на великанот.

Оттука, овој компакт-диск треба да нè натера одново да ги исчитаме песните од најмалиот поетски избор на Конески. Да го исчитаме и она што е напишано меѓу стиховите... на простата

и строга македонска песна. Дури тогаш (најверојатно) ќе ги разбереме и причините зошто тие песни ги има во овој избор, којшто треба да го надградиме со дел од она што Конески го напиша од 1981 до 1993 година. Уште една потврда дека има уште многу што да се исчита и истражи во опусот на Конески!

Ретко сум се нашол во ваква ситуација – од една страна да ми недостигаат зборови со коишто чувствувам потреба да искажам нешто, а од друга страна просторот за текст да ми е премал за да го кажам сето она што како импресија, доживување и оценка сакам да го споделам со другите. Но, како што веќе кажав веднаш по неговото објавување – за новото издание на „Проста и строга македонска песна“ и допрва ќе треба да коментираме и пишуваме.

Останувам со надеж и верба дека како што плочата издадена по повод 60 години од раѓањето на Конески, сега, кога ја одбележуваме стогодишнината се објавува и како компакт-диск, за некоја деценија, идните генерации ќе ја објават на некој нов носач на звук, соодветен за тоа, идно и од оваа перспектива тешко предвидливо, дигитално време. А дека дотогаш, нашата книжевна наука, одново, детално ќе го препрочита и одново ќе го анализира сето она што е дел од оваа плоча, реиздадена како компакт-диск. Оти „Проста и строга македонска песна“ е трајна вредност на македонската култура.

ТЕАТАР

Сашо Блажески

МОГИЛА

(Извадок од необјавената драма „Рокеришта“)

Среде споменици на паднати херои-воини-борци; во едни дамнешни времиња, за едни дамнешни сништа; среде тие скаменети лица расфрлани низ Могилата на непобедените како сведоци за нечиј непокор или пак заблуда; во вечер саботна, јунска – мачно жешка; се слуша песната 700 против 1 од Никеја. КАНТАРО, со карирана кошула врзана за половина, свири на гитара. До него седат, на топлите камени скали, МАЈА, облечена во бела хипичка кошула, и МАРИЈА. Ја пеат 700 против 1. Другите од друштвото ги гледаат, ја слушаат песната. Песната завршува. МАРИЈА станува, оди накај публиката.

МАРИЈА:

Каде се луѓето кои постојано зборуваат со фрази за слободата и никогаш не размислуваат да ја крунисаат нашата слобода, која лежи изгазена под нивните нозе?

(Излегува од сцена.)

КАНТАРО:

Е, ова ти се вика власт!! (*И ја подава гитарата на МАЈА. Пали цигара, си тура пиво од пластичното шише, во пластичната чаша.*) И се присакува, ти ја блокира главната улица, во сабота, денски. Зошто? Требало да се наредат автобуси, за да можат прилепските овци да одат на митинг во Скопје. Е сега, кој им дозволил да ја блокираат улицата три саати, тоа не е важно, си можат си прават.

САЛЕ:

Така е. Си можат си прават! (*Се смее. Облечен е во црно. Косата му е фатена во репче. Ја прашува МИЛА.*) Мила, може пиво?

МИЛА:

Може.

САЛЕ:

Маја?

МАЈА:

Тури.

(САЛЕ полни две пластични чаши со пиво и им ги подава.)

МЕКАМО:

(Ја прашува МАЈА.) Кај е Рацин?

МАЈА:

Ќе задоцни. Имал нешто работа.

(Доаѓа ЈАНА, со уште тројца пријатели. ДИМИТАР и КОСТА, носат кеси со шишиња бело вино и кисела вода, а ЛИДИЈА и ЈАНА носат чипс и смоки. Сите се поздравуваат. МАЈА ја штима гитарата. Сака да запее некоја песна, но е неодлучна. Почнува една, па прекинува. Почнува да свири друга.)

КАНТАРО:

Непрекинувај.

МАЈА:

Не ми текнува песна. Земи ти свири.

КАНТАРО:

Не можам, ме мрзи. Една е доволно од мене. (*Се смее.*) Овде, на Могила, убо ми е да си кулирам и да не се замарам многу. Затоа и не ми се носеше гитарата.

САЛЕ:

Толку и знае. Комунистички систем!

МЕКАМО:

Дај не го задевај.

МАЈА:

(*Се смее.*) Сакав да ве прашам, дали го гледавте Деца на Сонцето од Антонио Митрикески? Сега игра на кино.

КАНТАРО:

Да.

МАЈА:

Вреди да се гледа?

КАНТАРО:

(*Пије од пивото.*) Очаен филм! Штета и за глумец како Мето Јовановски што воопшто игра во таков филм. Се вклопува во целото сивило.

САЛЕ:

Слушај го експертот наш. Ко неделна филмска критика на МТВ е.

(Сите се смеат.)

КАНТАРО:

Има една добра работа...

МАЈА:

А, тоа е?

КАНТАРО:

Можело да има поочаен филм од Трето полувреме.

КОСТА:

Не, добри се филмовите, зошто зборуваш така?

(Се вклучува во разговорот. ДИМИТАР и ЛИДИЈА седнуваат на скалите. Се гушкаат, нешто си шепотат. ЈАНА оди накај МЕКАМОТ.)

ЈАНА:

Дојди, Коста, седи до нас.

КОСТА:

Не, во ред е.

КАНТАРО:

(Го загледува КОСТА. Пауза.) Сега че ми речиш и До балчак дека е добар.

МИЛА:

Од Столе Попов? Тој мислам сега игра у Скопје.

КОСТА:

(Со поглед кон МИЛА.) Да, игра во Скопје. Тој е одличен филм.
(Го продолжува дијалогот со КАНТАРО.) И одлично потрошени пари од Министерството за култура.

КАНТАРО:

Со буџет од 3,8 милиони евра?! Најскап филм во македонската кинематографија!? *(Се поднасмевнува. Го допива пивото. Бара друго шише.)* Мекам, кај е пивото?

МЕКАМО:

Дај чашата. *(Му тура. Се врти накај ЈАНА.)* Ти, Јана, за пиво си или че пијаш вино?

ЈАНА:

За вино и малце кисела вода.
(МЕКАМО ги отвора виното и киселата вода. Прави шприцер. На Могила доаѓа и АНГЕЛ.)

АНГЕЛ:

Здраво.
(Седнува до МАЈА.)

МЕКАМО:

О, здраво другар. Шо че пијаш, еве јас се заиграв.

АНГЕЛ:

Пиво, ако има.
(МЕКАМО му подава чаша пиво.)

МАЈА:

(Се насмевнува, го прашува.) Кај си, Ангел?

АНГЕЛ:

Еве.

МАЈА:

Кај беше до сега?

АНГЕЛ:

Кај Старецот.

МАЈА:

Тој од сношти, од паркот?

АНГЕЛ:

Да.

МАЈА:

Зошто?

АНГЕЛ:

Другпат ќе ти кажам.

КОСТА:

Филмот е убав. Музиката на Дуке Бојаџиев убаво се вклопува во целиот тој амбиент. Треба повеќе такви филмови да се снимаат кај нас.

(Гие од виното, јаде од чипсот.)

КАНТАРО:

Комерцијален филм! Суровиот, оштар пристап, преполн со силни ликови и одлични дијалози, по кој е познат режисерот, со неговите претходни филмови, сега некако е изгубен.

САЛЕ:

А бе, само да се мрчело.
(*Се смее.*)

КАНТАРО:

(*Продолжува, без да ѝ обрне внимание на забелешката.*) Тоа чувство, барем јас, не го видов.

КОСТА:

Тоа ти е субјективно гледиште.
(*Арогантно му реплицира.*)

КАНТАРО:

Да. (*Се насмевнува саркастично.*) Демек, ти ги гледаш работиве објективно!?

КОСТА:

Се трудам да не се ограничувам.

КАНТАРО:

Браво! Секоја чест.

КОСТА:

За поздравување е изградбата на филмско студио, и тоа за првпат кај нас, во кое се снимени делови од чаршијата. А има и голем број на култни сцени.

КАНТАРО:

Е, проблемот е шо има само неколку такви сцени.

КОСТА:

Јас не мислам така. На пример: пловидбата по реката, средбата на Музафер со неговата мајка и музиката на окарината, пијанката во кафеаната – надополнета со мечката и зурлите, кадата во собата, листовите од ружи, шампањското и белиот паун.

АНГЕЛ:

(Пали цигара, пие од пивото.) За мене е пооригинална сцената со кадата и зелените јаболка од Збогум на 20-тиот век, но секој со своите вкусови и ограничувања.
(Се поднасмевнуваат со КАНТАРО.)

КОСТА:

Тој филм не ми е гледан, не можам да споредам. *(Ладно одговара и продолжува.)* А убаво делува и појавувањето на самиот режисер, во еден кадар од филмот.

АНГЕЛ:

Тоа ти е како еден омаж на големите режисери, од типот на Хичкок, Копола и Манчевски. *(Пауза.)* Столе се појавува во секој негов филм.

КОСТА:

Го немам забележано тоа.

АНГЕЛ:

И во Тетовирање и во Среќна Нова и во Црвениот коњ.

КОСТА:

Ми избегал.

КАНТАРО:

Е, бега, бега малиот.
(*Се смее.*)

АНГЕЛ:

Делови од секунда, буквално.

КОСТА:

Немам забележано.

КАНТАРО:

И ти си чоек, не можеш сè да забележиш.

КОСТА:

Токму така. Барем за тоа се согласуваме.
(*Пауза.*)

ЈАНА:

Ај, ве молам, без саркастични испади.
(*Никој не реагира на забелешката.*)

КОСТА:

Но, убави решенија му се тие како, на пример, Манчевски што прави.

АНГЕЛ:

Манчевски има речено: „ Идејата да влезеш во мал кадар од свој

филм е измислена од Хичкок, јас само ја преземам, правејќи варијанта на тоа – се појавувам само во фотографии “.

КАНТАРО:

Знајш шо е работата, Коста, и каде е проблемот? Вака да ти дообјаснам, ако можам, со моите ограничувања. *(Пие пиво.)* Во До Балчак ја барав глумата и моќта од Тетовирање, но за жал, не ја најдов.

АНГЕЛ:

Потполно си во право, колега.

(МАЈА го гушнува АНГЕЛ. МИЛА е потпрена на еден од спомениците, разговара со САЛЕ. ДИМИТАР и ЛИДИЈА продолжуваат да се гушкаат, а МЕКАМО и ЈАНА го следат разговорот.)

КОСТА:

Не знам зошто секогаш имате потреба да го напаѓате своето?! Еве, на пример, во Виена гледав циклус филмови од австриски режисери и никаде немаше ваква негативна критика. Напротив.

АНГЕЛ:

Не се разбираме.

КАНТАРО:

О, Виена! И таму појде.

КОСТА:

Да, на семинар.
(Гордо реплицира.)

КАНТАРО:

За?

КОСТА:

За развивање на граѓанското општество и демократските начела во државите од Западен Балкан.

КАНТАРО:

(Почнува да се смее.) Нормално! Кај има пиво?
(Гледа накај МЕКАМО.)

МЕКАМО:

Зад тебе, до ранецот. Ти треба, за да продолжиш со муабетов.

ЈАНА:

Дај прекинете, не сте интересни!
(Станува, оди кај МИЛА.)

КАНТАРО:

(Отвора ново шише пиво, си тура во чашата.) А, ова, од невладина?

КОСТА:

Да.

КАНТАРО:

(Почнува да се шета по сцената, да повторува.) Невладини организации, невладини... Вие сте *(Со десниот показалец од раката покажува кон КОСТА, а со левата ја држи чашата.)* непартиски, непрофитабилни, транспарентни организации. Кои се залагаат за развивање на граѓанско, демократско, мултиетничко општество!

КОСТА:

Токму така.

КАНТАРО:

Дај не ме заебавај! *(Се смее. Пауза.)* Извини, да те прашам. Од кај ви се парите за сите тие проекти, програми, работилници, семинари?

КОСТА:

Од донации, се разбира.

КАНТАРО:

Од донации!? И од кога тоа вие сте непартиски, невладини организации?! Баш ме интересира.

КОСТА:

Ние сме невладина организација која се бори за слободата и демократијата во земјава.

КАНТАРО:

Слобода и демократија!? НВО во превод значи, ти млад борецу за слобода, суптилно мешање во внатрешните работи на туѓи земји, преку превезот на граѓанско невладино делување. Или пак, контрола на самата власт на сè она што се случува во државата. Ако сакаш да знајш. И посебно ми се смешни вакви лижипички ко тебе. *(Повторно покажува со прстот кон КОСТА.)* Кои за да појдат на некој бесплатен семинар во странство и газ даваат. А таму, продаваат демагогија, демократија, еднаквост, еколошка свест, а кутрите дома немаат шо да јадат. Така ти е тоа, чиста патетика!

КОСТА:

(Изнервиран му возвраќа.) Е, од вакви како тебе ограничени, селски типови, земјава тапка в место. *(Се врти накај ЈАНА.)* Јана, не знам зошто ме покани овде!?

МЕКАМО:

Можиш слободно да си одиш!

КАНТАРО:

О, фала за комплиментите.
(Се смее.)

ЈАНА:

Дај смирете се, дојдовме да се дружиме овде.

МАЈА:

Само се расправате.

МЕКАМО:

Некогаш вака е подобро.

КОСТА:

Јас си одам. Вие останувате? Лидија?!.. Димитар?!
(Ги прашува ДИМИТАР и ЛИДИЈА. Тие затекнати од настанатата ситуација, пополека почнуваат да стануваат.)

ЈАНА:

Јас се извинувам...
(Гледа лево-десно. КОСТА веќе заминува, не ги чека другите.)

АНГЕЛ:

Нема потреба од извинување. Секој си кажа тоа што мислеше. Немора секогаш да глумиме пристојност. Важно е, Јана, да дебатирате, да размениме мислења. Е, сега, ако падни и по некој погрд збор, тоа е тоа. Важно е да нема насиллие, со збор да се разбериме. И не мора театрално терен да напуштаме.

КАНТАРО:

Живееме во земја на заблуди, ти млад борецу за слобода! *(Му довикува на КОСТА. Се врти кон публиката. Оди до работ од сцената. Нервозно размавтува со рацете.)* Како папагали повторуваме. Бараме помош, некој од надвор да ни помогне. Да нè советува. Да нè спаси, да ни го покажи правиот пат. Беда невидена! *(Пауза.)* Ние сме сателит држава! Банана држава! Си играат со нас како ќе им текне. Впрегнати од сите страни, контролирани, со пранги на рацете. Политички стерилни. Секојдневно подучувани ко мали деца. Опседнати со пактови, договори, преговори и шо уште нè. Суверена, самостојна, независна држава!? Економски, политички, воено, слободна држава!? Тешка заблуда! Тешка заблуда!!

Каролина Мицевска

МИНОСКИ – ТВОРЕЦ НА МИГОТ

(Кон творештвото на големиот акварелист Илија Миноски)

Илија Миноски беше скромен човек, но е еден од најплодните акварелисти во Прилеп, Македонија и на Балканот (1936 – 2020). Неговите дела, без оглед во кој период беа создавани, зрачеа со позитивност, уникатност. Имаше редок талент. И кога би творел во некоја друга средина би бил многу познат автор. Миноски уште како мал се интересирал за уметноста, благодарение на тоа што потекнувал од уметничка фамилија. Неговиот татко Кирил Миноски беше еден од основоположниците на современата ликовна уметност во Прилеп. Илија Миноски по завршувањето на основното образование одлучува да продолжи да се надоградува во Училиштето за примената уметност во Скопје, за во 1978 година да дипломира на Педагошката академија во Скопје на Одделот за сликарство во класата на професорите Б. Лазески, Д. Кондоски, Д. Тодороски, и Д. Пандилов. Најпрво младиот уметник работел како дизајнер, за да продолжи како наставник по ликовно образование во ОУ „Климент Охридски“. Од 1962 година па се до крајот на својот живот, до 2020 г. беше член на ДЛУМ.

Илија беше исклучителен уметник, акварелист, кој целиот свој живот му го посвети на акварелот, истражувајќи го во секоја негова форма, како што често знаеше да ми посочи при нашите долги разговори. До последно, беше полн со елан да создава, да твори и да ја овековечува прилепската градска архитектура, прилепскиот пејзаж. За него особено беа привлечни Марковите Кули, кои му беа неисцрпна инспирација. Кога ги гледав и порано, но и сега, во домашното депо, кое е обемно, се прашував и сè уште се прашувам со каква енергија и леснотија ги создаваше акварелите, кои ме внесуваа во светот на убавото. Очигледна беше нашата поврзаност како новинар и уметник. Тој долго да ми раскажува за она што го создава, а јас да пишувам за неговото творештво. Беше уметник кој сакаше да истражува, да создава нови творби или како што велеше „со цело срце се пре-

дадов на миговното, апстрактното во акварелот“. Со многу леснотија, со сигурност во потегот, самоуверено, непоколебливо, мајсторски го создаваше акварелот. Постојано трагаше по нови форми во акварелот. Неговите дела се неповторливи, различни едни од други, затоа што сакаше да биде различен од претходно создаденото. А, делата беа перфекционистички создавани и стилизирани, како што знае да создава еден голем уметник на мигот.

Историчарот по уметност Елена Чагороска, пишувајќи во каталогот „Осум ликовни творци на Република Македонија“ (2000) ќе забележи: „Со високо искуствени сознанија во техниката акварел, каде што суптилното чувство за градиција на валериски скали укажува на неодоливата желба на сликарот да создава неповторливи дела, во кои тактилноста на условната реална сликовитост се трансформира во доближна апстрахираност со импулсивен изблик на мигот на драматиката во пејзажот како неповторлива ликовна сензација... Миноски ја разоткрива, ја детектира невидливата кинетичка сила која струи меѓу лични свиоци и дијагонални стрмнини низ карпестите роднокрајни предели, (кои) пак, така струполени ќе се најдат на небулозната и недогледлива линија на хоризонтот“.

Историчарот по уметност Елизабета Дерменкоска Цефи забележува дека Илија Миноски знаеше да го наслика мигот од еден поглед во перспектива на природата и со леснотија да создаде дело, едноставно да го престигне виденото и доживеаното да го овековечи уште посовршено од што е и да остави личен печат. „Со едно волшебство, смиреност и скромност со само нему својствен суптилен начин ги создава неповторливите дела, колоритни пејзажи, во кои се препознаваат неговото сликарско мајсторство и уметничката умешност да нацрта, да обои, да ја прецизира апстракцијата во само еден доловен миг, веќе минат и помалку совршен од оној што допрва следи... Што всушност е и амбицијата на Миноски, дека уметникот не смее да застане воодушевен пред своето дело, туку во него треба да види и да препознае причина за создавање на следно ликовно дело“.

И така, со години, Миноски ги сликаше неговите размисли, ги создаваше своите дела кои беа приказна сама за себе, но и за јавноста која, можеби, не знаеше доволно да го цени неговото дело. Низ годините растеше и се развиваше, без престан

трагајќи по совршените творби за да ѝ дарува на јавноста вечни дела, кои ќе се паметат. Самиот, во книгата „Прилепскиот ликовен феномен“, ќе забележи: „Мотивите и деталите ги обработувам на оригинален начин и со тоа откривам нови можности за прикажување на акварелот како техника. Тоа може да се види и од третманот на техниката како акварел во моето творештво. Критиката многу добро го оцени мојот приод кон акварелот и позитивно се изјасни за сето тоа – дека сум открил нешто ново во третманот на акварелот.“

Илија Миноски остана до крај предаден на уметноста, која низ годините им ја пренесуваше и на учениците. За неговата посветеност во ликовното образование добил многу награди со учениците, освојувајќи златни, сребрени и бронзени медали на натпревари меѓу кои на Меѓународната изложба за деца во Индија, во Јапонија... Во долгогодишното творештво реализирал бројни самостојни изложби во земјава и во странство. Добитник е на повеќе награди, меѓу кои Наградата за животно дело Трети ноември на Прилеп, Награда на ДЛУП за најдобро ликовно остварување во 1985 на КПЗ Прилеп, три години прогласуван е за најдобар акварелист во Бугарија, а во Грција, каде остварил неколку студиски патувања, за успешен акварелист. Еден и единствен е Илија Миноски, чие големо творештво, што се чува несоодветно, поради немање простор во домот на неговото семејство, треба да биде зачувано од градот, од државата.

IN MEMORIAM

**Проф. д-р Атанас Вангелов
(1946-2021)**

На 24 октомври 2021 година, во седумдесет и петтата година од животот почина проф. д-р Атанас Вангелов (1946-2021) – сестран филолог, книжевен научник, литературен теоретичар, критичар и есеист, повеќестран автор, поет, раскажувач, романиер, драмски автор, преведувач, публицист.

Бил истакнат општественик, амбасадор на Република Македонија во Република Унгарија, пратеник во Собранието на Република Македонија, пратеник во Советот на Европа, директор на Државниот архив на Македонија. Бил декан и продекан на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје, раководител и долгогодишен универзитетски професор по предметот Теорија на книжевноста на Катедрата за македонска книжевност и јужнословенски книжевности. Бил лектор и наставник по македонски јазик и литература на Институтот за источни јазици и цивилизации ИНАЛКО во Париз. Бил претседател на Советот на „Струшките вечери на поезијата“ и член на Друштвото на писа-

телите на Македонија. Роден е во Богданци на 6 февруари 1946 година. Завршил Филолошки факултет во Скопје, каде што магистрирал на тема „Артизмот и современата македонска литература“ и докторирал на тема „Семантичките фигури во македонската народна лирика“. Автор е на книгите: *Земјата на цветот* (поезија 1966), *Препев на планината* (поезија, 1970), *Мистер Порфирие* (телевизиска драма, 1971), *Живеалиште* (поезија, 1974), *Глетки и привиденија* (поезија, 1977), *Песме / Песни* (двојазичен избор, поезија, 1978), *Преданија* (поезија, 1978), *Литературни студии* (1981), *Строго доверливо* (поезија, 1985), *Решето* (критики, 1985), *Неодредени лични заменки* (драма, 1986), *Семантички фигури во македонската народна лирика* (студија, 1987), *Траги* (поезија, 1991), *Преписите на Божин Павлоски* (студија, 1992), *Traces* (избор поезија на англиски, 1993), *Микрочитања* (критики, 1993), *На безгласје глас* (поема, 1994), *Гласови, траги* (избор поезија, 1995), *Исказот и стварноста* (критики, 1995), *Водопад* (избор поезија, 1998), *Морфологија на большевизмот* (студија, 1998), *Pro et contra македонизми* (колумни, 1998), *Диз занес* (роман, 2002), *Македонски писатели (I)* (критики, 2004), *Маките на Моцарт од Жван* (студија, 2010), *Studying the silence* (избор поезија на англиски, 2011), *Неодрејене личне заменици* (драма, превод на српски, 2012), *Деспот Кољ* (драма, 2020), *Лирската биографија на Конески* (студија, 2020) и *Филолошката критика на Конески* (студија, 2021). Добитник е на наградите: „Млад борец“, „Браќа Миладиновци“, „Божидар Настев“, „Димитар Митрев“ (два пати), „Златно перо“, „Григор Прличев“, „11 Октомври“.

ПОСТОЈАТ

Постојат толку зборови и толку слогови
постојат толку мудри словослагачи
и толку предмети кои ги изговараат
зборовите што сум ги насетил
постојат истражувачи постојат експедиции
трајно заведени трајно одведени
што ретко се враќаат со траги и одеци
и една земја би требало да постои
и во неа дождот - единствениот поет...

Знам
сè што допирам сето ме допрело
и според сето неизречено
точно ме разликуваат
зашто постоиш и ти
со твоето молчење
што го ставам на крајот од песната
како точка.

КУЌА

Си подигнав куќа: со врати и окна
од здив на море. Тиха, на брегот
од свездин залив, куќа е тоа за показ.
Во неа често ноќеваат снегот,
небесниот тиркиз, лакомиот оган,
а еден веќе заборавен мирис
на слатко време од кое сум прогнат
вдишувам внатре. Ко длабок ирис

на летен заод, мојата куќа е полна
со свонки полја и успани гори.
Во неа маса и четири стола
на кои седат исплакнати зори,
во неа дождот, мирис на темјан,
убоги, среќни, тишина, метеж,
во неа една безгранична земја
од сон што не бил досега сетен.

Сал еднаш да би се вратил сакам
јас, кој лунсам на сите страни;
на полноќ, буден, во слатка мрака,
да сетам како по моите рани
поминува рака на блажен исцел.
Ко чиста светлост од цветно око
што тајно паѓа врз моето лице,
сал еднаш да би да најдам спокој
во мојата куќа. Помала од капка,

сто животи в неа проживеав скоро
и секое бегство и секоја стапка
од прагот надвор - во тежок укор
дозреваше в мене. За миг и - толку!
Колку што треба само да сетам
во неа дека низ таинствен болскот
чекорам, лебдам, се будам и летам.

ПРЕПОЗНАВАЊЕ НА ЗЕМЈАТА

Излетуваш,
во мојата куќа си била;
Патуваш,
во патувањето си се скрила
и леташ, леташ,
во летањето те гледам -
модра молскавица
е твоето лице.

А не си ни воздухот,
ни течноста,
не си устремот на духот
кон вечноста,
а пак една неизбежност,
височина,
некој разбој за нежности
наречен татковина...

и знајна, мајчински,
време на љубењето
и света, кривка глетка
пред будењето
и блиска - пак непознатото
сред рудењето,
ти си по нас остатокот
или просто - чудењето.

Иван Антоновски

СЛОВО ЗА ПРОФЕСОРОТ ВАНГЕЛОВ

Со физичкото заминување на проф. д-р Атанас Вангелов (1946-2021), македонската филологија остана без еден од најголемите посветеници на книжевната наука, втемелувачот на современата теорија на книжевноста во исчитувањето на македонската книжевност и еден од најтемелитите книжевни критичари. Влогот на Вангелов во македонската книжевна наука е еднаков на влогот на една цела книжевна школа – тој не само што ги донесе современите книжевни теории во македонскиот книжевен простор, туку се заложи и за поинакво, темелито исчитување на македонскиот книжевен текст, на начин својствен на најголемите книжевни научници и книжевни критичари во Европа. Накусо, менувајќи го методолошкиот пристап во читањето на книжевноста во македонската културна средина, Вангелов оствари револуција на и во македонската книжевна наука. Ама нели – „Една ластовичка не ја чини пролетта“... Вангелов, како универзитетски професор по книжевност и по живот со и во книжевноста, низа свои студенти, а денес македонски книжевни научници ги научи и мотивира да ги применуваат современите книжевни теории (барем во даден момент и најсовремени, инаку првенствено структуралистички), и во исчитувањето и вреднувањето на книжевниот текст да се ползуваат дисциплини како стилистиката, наратологијата, семиотиката, реториката – дисциплини, за коишто за љубов на вистината, како што би рекол Конески, пред книжевно-научниот и критички продор на Вангелов, во македонската книжевна средина се знаело мошне малку – на ниво на дефиниција и поимање дека тоа е нешто што се изучува и применува таму некаде по светот... Ама Вангелов, книжевната наука од светот ја има донесено во Македонија. Како што ќе се сети проф. д-р Венко Андоновски: „Донесе најнови интерпретации од прва рака за Ками, Сартр, егзистенцијалистите, за Барт, Тодоров, Женет, за феноменологијата на Пол Рикер, за деконструкцијата, за Дерида и семаналитичките теории на Јулија Кристева, за

нејзините романи и романите на нејзиниот сопруг Филип Солерс, за групата „Ми“ и новата реторика, за антропологијата од Леви Строс до Геза Рохајм, за психоанализата заклучно со Лакан и уште многу, многу интересни нешта. Од тие нешта тргнавме ние, помладите, кои веќе го имавме испечено занаетот на дескриптивниот суд, без кој (така учеше Вангелов) ниеден вредносен суд нема валидитет. Затоа и можеше на сите, без разлика која методологија ќе ја изберевме, да ни биде учител по дисциплина во мислењето.“

Вонсериски теориски поткованото и аналитично микрочитање на книжевноста беше определба и мисија на Вангелов од раната младост до последните дни од неговиот физички живот – мисија којашто ја пренесуваше и на своите студенти од *школата на Вангелов*. Но, и читање коешто се темели на стекнато читателско искуство со енциклопедиски прецизно познавање на светската книжевност, оти вреднувањето и анализирањето на секој книжевен текст не треба и не може да се остварува ако се имаат предвид само остварувањата во рамките на националната книжевност, туку и со исчитување на книжевно-теориски, односно книжевно-научни стандарди коишто не подлежат на попустливоста заради поскромното книжевно искуство заради *збрзаниот развој во книжевноста*. И притоа, секогаш, за него не постоеја други стандарди, критериуми и вредности, освен книжевните, естетските, уметничките... Затоа, во книжевниот текст го бараше и она што во нашата книжевна наука не го барал, не го анализираше и не го наоѓал некој пред него и многу важно – на таквата *потрага по / во текстот* научи и многумина од својата *школа*, со што револуцијата во нашата книжевна наука доби подготвотрајни димензии. И уште поважно – дел од неговите ученици, од таа *школа*, коишто сега се дел од наставниот кадар на високообразовните институции, на таквата потрага ги учат и своите ученици, односно студенти... Накратко, голем дел од пристапот кон книжевноста и воопшто она што се применува во анализата на книжевниот текст на филолошките факултети е она што во нашиот културен простор го промовираше Вангелов и/или продолжение на таквиот пристап со уште понови пристапи на книжевната наука.

Затоа, не зачудува што во нашиот културен простор, неговото име е еден од клучните синоними на книжевната критика

во вистинска смисла – онаа којашто не е само промотивна или поводна, туку којашто претставува непрекинато, критичко следење на книжевната продукција и којашто не препознава само добри и лоши книги, туку се занимава со теориско-критичка десекција (читај: микрочитање) на текстот. Книжевна критика којашто не нужно мора да биде позитивна, но мора да биде (и беше!), објективна.

Вангелов – препознатлив по неговото остро и без ни малку двоумење може да се рече – нетолерантно перо (ама во најпозитивна смисла), но и главен синоним на современата книжевна полемика во Македонија, од последните децении на минатиот и досегашниот тек на овој век. Полемиката на Вангелов, секогаш беше поттикната токму од вербата во важноста и моќта на книжевноста, заради што за него таа имаше статус на светост со којашто не треба да има импровизации и скрнавена. Затоа што живееше не само со, туку во голем дел и за книжевноста, а денес тоа е вистинска реткост...

Оттука, без ни малку глорификација, мора да се нагласи дека дејноста на Вангелов како книжевен научник претставува одделно поглавје на македонската книжевна наука на XX а и XXI век. Со неговото физичко заминување, таа останува без еден од своите стожерници.

Кога пишуваме поводен текст за него, при што, за жал, место наградата „11 Октомври“ којашто ја доби годинава, повод е неговото физичко заминување, мора да се нагласи дека Атанас Вангелов, едновременно беше и еден од најистакнатите македонски есеисти, повеќестран автор, поет, раскажувач, романиер, драмски автор, преведувач, публицист. Накусо – една од неповторливите личности на севкупниот македонски книжевен и културен живот.

Но, од временска дистанца имаме впечаток дека аскетската посветеност на книжевната наука не му даде многу простор и време да се посвети исто толку и на своето уметничко творештво, коешто, неспорно како што ќе подвлече и Андоновски: „Сè уште не е доволно оценето (главно сè се сведува на една реченица: 'Одличен поет од неосимболистичката парадигма')“. Ама, се чини и не многу систематизирано, промовирано, во еден дел и необјавено во книга... Од немање време, од настојување сè што се знае од книжевната теорија да се преточи во својот

книжевен текст, од самокритичност или од превисоки критериуми и недопустливост во текстот на писателот Вангелов да ги има пропуштите за коишто на други им забележал критичарот Вангелов, тешко е да се каже...

А во однос на влогот на Вангелов како преведувач, мора да се подвлече дека нема друг филолог, не само во Македонија, туку и воопшто на Балканот, којшто со превод на толку голема (и во квалитет и во квантитет) преведена клучна литература за книжевната теорија, толку многу има придонесено за развојот на една национална книжевна наука (иако, чинам, Вангелов не би рекол дека книжевната наука воопшто може целосно да биде „национална“).

Сепак, кога се говори за „школата на Вангелов“, одделно мора да се нагласи дека клучен е влогот на Вангелов за Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, на којшто во текот на минатиот век беше и декан и продекан. Токму како долгогодишен универзитетски професор по предметот Теорија на книжевноста на Катедрата за македонска книжевност и јужнословенски книжевности, тој не само што успеа најсовремените книжевни теории, своевремено да ги инкорпорира во наставата, туку и се вложи во градењето исклучително темелит однос кон книжевноста на голем број генерации нови посветеници на исчитувањето на книжевноста.

Од неговата биографија, мора да се издвои дека своевремено беше лектор и наставник по македонски јазик и литература на Институтот за источни јазици и цивилизации ИНАЛКО во Париз, бидејќи токму по овој негов ангажман се случи и пренесувањето на низа современи книжевно-научни пристапи во македонскиот книжевен простор. Во неговиот куфер ја „спакува“ сета клучна теориска литература и од Париз ја донесе во Македонија. Ако некогаш се случи да има музеј на македонската култура или на македонската книжевност, куферот на Вангелов ќе мора да има посебно место... иако, тој сè уште не е затворен... Од белешките на Вангелов во тој куфер сè уште може и треба да се учи. Иако голем дел од тие белешки завршија кај неговите студенти и следбеници, а еден дел и во преводите коишто ги приреди самиот Вангелов, неговите текстови од изминатите години покажаа дека има уште многу на дното

на куферот, коешто во изминатите децении не сме го прочитале... се чини Вангелов беше решен и сето тоа, од „дното на куферот“ да го прикаже во македонскиот книжевен простор но, за жал, уверени сме – краткоста на физичкиот живот не му овозможи ова да го оствари до крај...

Со физичкото заминување на Вангелов, македонската филологија останува и без еден од најголемите познавачи, почитувачи и истражувачи на делото на Блаже Конески. Истражувач којшто зад себе ги остави и најаналитичките исчитувања на творештвото на Конески, од коишто дел се и двете последни книги објавени во текот на неговиот физички живот. Преостанува и неговото исчитување на прозата на Конески, коешто, всушност, се надоврзува на последните две објавени книги – како трилогија. Вангелов беше не само еден од најголемите (ако не и најголем) познавач на севкупниот опус и на творечката личност на Конески, туку и еден од неговите најистакнати и најважни ученици, коишто продолжија по неговиот пат – и како познавач на лингвистиката, и како книжевен научник. Еден од оние што не скршнаа од патот... Научник којшто достоино ги следеше тестаменталните пораки и насоки од Конески, дотолку што барем за книжевната наука, секое споменување на Конески, нужно ќе подразбира неопходност да се спомене и Вангелов... И како познавач и истражувач на творештвото на Конески, но и како личност – клучна точка на вертикалата на македонската филологија започната од Конески...

За да се исчита и одново да се анализира она што Вангелов го остави како книжевен критичар, сигурно ќе ни требаат повеќе години... Оти, тој се издвојуваше како еден од книжевните критичари, коишто ревностно и посветено ја следеа книжевната продукција, за што сведочи импозантниот опус текстови. На оваа мисија остана доследен до последни дни, при што се посвети и на творештвото од младите македонски автори, што и се очекуваше од него, како еден од поддржувачите на младите книжевници во текот на сиот свој животен пат. Во неговиот ракопис се насетуваше решеност, ама и желба да се анализира сето она што е вредна нова поетика во македонскиот книжевен простор... започна да го прави она што со години се велеше дека е неопходно да се случи од / со македонската

книжевна критика, а коешто, за жал, ниту ние помладите не успеавме да го оствариме... Ама, тој беше решен и подготвен да го оствари и посветено не се откажуваше од таа цел... За жал, се чини, физичкото заминување не му дозволи да го оствари ова до крај, иако, неговите согледби за новата македонска проза се и ќе останат една од појдовните точки за натамошното вреднувачко, стручно исчитување не само за поновата македонска прозна продукција, туку и за севкупното современо, македонско искуство во прозата.

Се чини и уште десетици и стотици страници да напишаме, сепак, ќе се малку за да го претстават она што Вангелов беше и што е и ќе остане за македонската филологија, и за македонската книжевна наука... оти и ние коишто ја немавме честа да ги слушаме неговите предавања во големиот амфитеатар, сме дел од неговата школа... Оти голем дел од она што го научивме, не ќе ни беше ни познато, ако Вангелов, во својот куфер не го донесеше од Париз во Скопје...

Влогот на великанот Вангелов е обврска за сите нас – обврска за македонската книжевна наука и воопшто за македонската филологија, затоа што тој воспостави научни стандарди коишто треба да се дел од маркациите на македонската книжевно-научна дејност. Оттаму, должни сме не само да го валоризираме неговото импозантно дело, туку и да го почитуваме она на што тој нè учеше и она што го постави како вредносна вертикала во македонскиот книжевен простор... само така ќе потврдиме и дека сме достоини што на еден или на друг начин сме дел од „школата на Вангелов“...

**Национална установа – Центар за култура
„Марко Цепенков“ – Прилеп**

Адреса

бул. „Гоце Делчев“ б.б. Прилеп

Интернет-страница

www.markocепенков.org

Е-пошта: markocепенковpp@yahoo.com

Телефони: (048) 421-703, 425-520, п. факс 200

Жиро-сметка

1801041718603, Народна банка на Република Македонија

ISSN 0039-2294